

Algimantas Valantiejus

Haroldas Garfinkelis ir socialinio veiksmo postfenomenologija (I)

„Etnometodologija yra taikomoji etnometodologija.“

„EM paskirtis – tirti įprastinę visuomenės tvarką ... akylai stebint gyvūną lapijoje...“

(GARFINKEL 2002; 114; 77)

Santrauka. Straipsnis parašytas pagerbiant Haroldo Garfinkelio (1923 10 29 – 2011 04 21), mąstytojo, dariusio didžiulį, ir tiesioginį, ir netiesioginį, poveikį formuojantis įvairiems akademiniam diskursams, atminimą. Straipsnio paskirtis – išnagrinėti klausimą „Kas yra etnometodologija?“ eksplikuojant ankstyvąją (1967 m.) ir vėlyvąją (2002 m.) Garfinkelio etnometodologijos versijas. Tekstas sudarytas iš dviejų dalių. Pirmoje dalyje analizuojamos Garfinkelio pastangos artikuliuoti ir operacionalizuoti skirtingas sociologines socialinio veiksmo koncepcijas. Antroje dalyje nagrinėjamas Haroldo Garfinkelio ir Anne's Rawls Durkheimio sociologijos pa-tikslinimas. Straipsnyje įrodinėjama, kad ši „radikali nauja pradžia“ teikia galimybę sociologams sutelkti dėmesį į neištirtus ryšius tarp įvairių postfenomenologinių socialinio veiksmo koncepcijų, kritinės socialinės teorijos tradicijos ir „matomo, tačiau nepastebimo“ etnometodologijos „teorijos“ pagrindo.

Pagrindiniai žodžiai: Haroldas Garfinkelis, etnometodologija, postfenomenologija, socialinė teorija.

Key Words: Harold Garfinkel, ethnomethodology, postphenomenology, social theory.

I. Įvadas. *Kitą pirmąjį kartą...*

1. Kas yra etnometodologija?

Kas yra etnometodologija? Paprasti atsakymai į šį klausimą visuomet išsiskvoja į sudėtingesnius, o kartais – labai sudėtingus. Prieš pateikdamas etnometodologijos apibrėžimą kiekvienas apibrėžiantysis, įskaitant šio straipsnio autorių, „rodos, pasirošęs palūkti“ (Garfinkel 2005; 41). Pažvelgę į bet kurį tekstą, kuriame mėginama pateikti paprastą, kiekvienam

suprantamą, etnometodologijos apibrėžimą, matysime, kaip apibrėžimų autoriai paprastumą paverčia sudėtingumu. Lyg ir aišku, kai teigiama, jog etnometodologijos, kaip ir sociologinės fenomenologijos, akiratyje – *kasdienio gyvenimo pasaulis*. Tačiau po pirmojo gana sklandaus bandymo įtemptame savo klausą: juk ne tik kasdienybės fenomenus tiriančiai sociologijai, bet ir *apskritai sociologijai* kasdienybės pasaulis yra jos didžiulės teminės įvairovės šaltinis. Ir toli gražu ne tik sociologijai.

Patys etnometodologai, pripažindami mūsų klausos aštrumą, vis dėlto pridurtų: kasdienio gyvenimo pasaulis *retai* traktuojamas kaip *savaiminė* tematika (Zimmerman and Pollner 1971; 80). Ir dar papildytų, kad nuo Alfredo Schutzto, Haroldo Garfinkelio, Harvey Sackso, Egono Bittnerio, Aarono Cicourelio bei kitų pradininkų kasdienis pasaulis ir buvo pradėtas tirti kaip savaiminis fenomenas (ten pat). Jei sugebėtume iš dar-nematomų išnašų staiga perkelti ir išskleisti – bent keliuose puslapiuose – taupius Schutzto-Cicourelio tekstų patikslinimus ir paaiškinimus, būtų gerokai lengviau. Tuomet jau-pastebimas vietas savo ruožtu pakartotinai tikslintume ir aiškintume .. bauginančiai plečiantis ir pačiam tekstui, ir nematomoms teksto „išnašoms“ ...

Tačiau „kažkodėl“ tam tikru momentu, – lyg tarp kitko šyptelėtų Haroldas Garfinkelis, – mes neišvengiamai nutrauktume tikslinimą, kuris vestų, o tai gerai jaustume, begalybės link. Be to, dar rastųsi ir dirbtinių kliūčių. Tarp jų – specifiniai Garfinkelio etnometodologiniai žymenys, kurių paprasčiausi – brūkšneliai. Brūkšneliai yra svarbūs, nes apima procedūrinės, konstituojamos są-veikos metu, prasmės: mes visi kasdieniame gyvenime darome savo veiklą *atskaitingą, pastebimai-racionalią-ir-referuojamą-dėl-praktinių-tikslų*.

Mūsų kasdienis *sveikas protas* Garfinkelio traktuotėje taptų *praktiniu sociologiniu protavimu*. Tarp sveiko proto ir sociologinio protavimo liktų „tik“ mažytis tarpelis, nors jaustume, kad ir „tik“ yra fikcija. Kaip įprasta, sutriktume, nes nesugebėtume atsakyti net į paprastą klausimą, kuo skiriasi teoretikų teorija ir sveiko proto teorija. Tiek viena, tiek kita turi be-

galinę daugybę idėjų, koncepcijų, motyvacinių ir vaidmenų teorijų, racionaliai konstruojamų dokumentinių metodų, kurie reflekyviai paaiškina tai, ką ir aiškina:

„Tiesiogine šio žodžio reikšme yra šimtai, galbūt tūkstančiai galimų „motyvų“, ir kiekvienas galimas motyvas turi būti analizuojamas – pasitelkiant sveiką protą – kontekste, tarp pagrindinių motyvų ir būdingų bruožų, kurie tikėtinau susiję su bet kuriuo motyvu – nuoširdumu ir nenuoširdumu, sąžiningumu ir nesąžiningumu, pasitikėjimu ir nepasitikėjimu ir pan. Šiuo požiūriu, kiekvienas žmogus neišvengiamai yra savo paties/pačios sociologas; ir *kasdienybės sociologija* yra nepaprastai kompleksiška faktų, idėjų, teorijų, ideologijų ir filosofijų visuma, reikalaujanti ekspertinio žinojimo tų, kurie visa tai sumaniai praktikuoja.“ (Douglas 1971; vii)

Šiek tiek įspėję skaitytoją ir iš dalies patys apsidraudę žengsime *kitą pirmąjį žingsnį*. Ryškėjant ironiškam aspektui – kad kiekvienas žmogus yra savo paties/pačios sociologas – ryškėja ir *skiriamasis* sociologinio protavimo, susijusio su organizuota gyvenimo veikla (Garfinkel 2005; 1), bruožas. Douglaso minėti motyvai – nuoširdumas ir nenuoširdumas, sąžiningumas ir nesąžiningumas, pasitikėjimas ir nepasitikėjimas nublanksta, palyginti su „natūraliu“ *metodologiniu motyvu*, kurio paskirtis yra „išvaduoti mokslo praktiką nuo keblumų“ (ten pat; 11), susijusių su minėtu bauginančiu *paralelizmu* tarp profesionaliojo sociologo ir kasdienybės sociologo. Sociologai turi pasirinkti: arba susitaikyti su paraleliniu požiūriu ir liberaliai „koegzistuoti“ greta vienas kito kasdienybės pasaulyje, arba kilti aukščiau – konstruoti analitinės „mikro-“, „viduriniojo lygmens“ ir „didžiąsias“ teorijas. Formalioji analizė pasirenka antrąjį – „moks-

lo apie visuomenę“ – kelią. Fenomenologinė sociologija, etnometodologija ir šnekos analizė renkasi pirmąjį – kasdienybės fenomenų aprašymo – kelią.

Garfinkelis pasirenka fenomenologinį kelią, kad susidarytų galimybę *visiškai* atsiriboti nuo konkrečios sociologinės teorijos struktūros (Sharrock and Andersonas 1986; 11). Etnometodologija *teorijos* neišsižada, bet išvelgia ją *ne ženklų teorijoje* (Garfinkel 2005; 31), o konkrečiose sąveikų procedūrose. Tai – radikali pamoka: negalima atskirti to, *ką* pašnekovas pasakė, nuo to, *kaip* pasakė, negalima atskirti rezultato ir procedūros.

Etnometodologas Richardas Hilbertas savo veikalo *Klasikinės etnometodologijos ištakos. Durkheimas, Weberis ir Garfinkelis* (Hilbert 1992) „Pratarmėje“ liudija savo patyrimą, kurį daugiau ar mažiau panašiai aprašo daugelis sociologų, pirmąkart susidūrusių su *Tyrimais (šitaip sutartinai vadinama ši knyga; Rawls 2002; 1)*: „Bet kuri pastanga nušviesti Garfinkelį reikalauja daugiau nei trumpalaikio domėjimosi etnometodologija ir Garfinkelio tekstais“ (Hilbert 1992; xv). Ir dar svarbu, – priduria Hilbertas, – gili mokymosi patirtis šioje srityje: Mano patirtis sietina su D. Lawrence'u Wiederiu, kuris kantriai prižiūrėjo mane formuojantis pirmiesiems etnometodologijos įgūdžiams, užkirsdamas kelią apsirikimams ir beveik automatiškoms klaidoms, kurios daromos pirmąkart skaitant Garfinkelį“ (ten pat).

Jei pirmąkart skaitant Garfinkelį klaidas tenka daryti „beveik automatiškai“, tai vargu ar įmanoma nuo jų kažkaip apsaugoti paskui, – ypač kai šalia nėra Wiederio. Nuskaidrinti dalykų, o ką jau kalbėti apie aiškiai suprantamas ribas tarp etnometodologijos, fenomenologinės sociologijos ir šnekos analizės, neskuba ir patys šių dalykų puoselėtojai, drauge su Garfinkeliu manydami, jog pastangos paaiškinti „programą“ ir apibrėžti etnometodologijos „ribas“ atitraukia jų dėmesį nuo empirinių tyrimų ir verčia su-daiktinti *etnometodologijos* pavadinimą, pavojingai tirpstant ribai tarp jos ir *metodologijos*.

Kad ir paties etnometodologijos kūrėjo pavyzdys, tiksliau, nuolatinės Garfinkelio pastangos tikslinti, koreguoti, netgi radikaliai keisti terminus, supriešinant juos su įprastais formaliosios analizės terminais. Jei ankstyvuosiuose tekstuose jis kalba apie *lokaliai įgyvendinamų tvarkos reiškinų, indeksinių išraiškų ir indeksinių veiksmų požymių kaip tvarkingų požymių tyrimus* (ten pat; 15), tai paskesniuose ir vėlyvuosiuose tekstuose – apie *lokaliai įgyvendinamų tvarkos fenomenų** ir nemarios, įprastos, vulgarios, pažįstamos, neišvengiamos, neištaišomos tvarkos* tyrimus (Garfinkel 1991; 17). Negana to, įdedama gerokai daugiau pastangų siekiant paaiškinti *žodžius-su-žvaigždutėmis* ir kitus papildomus simbolius (ankstyvuosiuose tekstuose *aiškinimas* – vengtinas dėmuo, būdingas veikia formaliajai analizei, o ne etnometodologijai).¹

¹ 2002-ųjų Haroldo Garfinkelio rinkinyje (Garfinkel 2002) atsiranda gerokai daugiau ir gerokai platesnių išnašų, kuriose Garfinkelis aiškina ir tikslina savo žodžius-simbolius, o žymioji Garfinkelio mokinė Anne Warfield Rawls parašo didelės apimties (64 psl.) redakcinį „Įvadą“ (Rawls 2002), kuriame papildomai tikslinamos ir aiškinamos – jau lyg ir paaiškintos paties Garfinkelio – kasdienybės etnometodų tyrėjo sąvokos.

Apibrėžti etnometodologiją – lygu drauge su etnometodologijos klasiku keltis liftu iš ankstyvojo „pirmojo“ į vėlyvąjį „devintą“ aukštą (žr. I.2. „Kas yra etnometodologija? Autobiografinis atsakymas“). Keltis liftu – tolygu šnekėtis, o šnekėtis – lygu pa-tikslinti. Ir dar: reikia vengti eksperimento, kurį aprašė Garfinkelis, t.y. „priartinti savo veidą prie subjekto taip, kad savo nosimi jis beveik palytėtų jį“ (Garfinkel 2005; 69). Pernelyg staigus *šnekos atstumo tvarkos* pažeidimas privers „ištaisyti“ pašnekovo apibrėžimus remiantis... natūraliais savaisiais apibrėžimais. Atstumo nepaisymas bematant sugrąžins mus į įprastą, *mūsų*, praktinio sociologinio protavimo tikrovę ir pakartotinai vers klausti, „Koks gi yra *jų* žaidimas?“ (ten pat; 67–80).

Dar prieš leidamiesi į kelionę (iš pirmo į devintą aukštą) pažymėsime: norėdami išsiaiškinti, kas yra etnometodologija, turime būti dėmesingi *empiriniams* etnometodologų pavyzdžiams. Haroldas Garfinkelis linkęs kalbėti ne apie metodologinius principus, bet sekti dar neataušusiomis konkrečių fenomenų pėdomis. O be to, *tai*, kas yra etnometodologija, yra *etnometodologiniai tyrimai*. Pirmasis autobiografinio Garfinkelio aprašymo sakinytis reikšmingai liudija: egzistuoja etnometodologinių tyrimų „kūnas“ (lot. *corpus*) ir etnometodologinis *kolegialumas* (Garfinkel 2002b; 77). Garfinkelis kalba ir apie *kolegų draugiją* (angl. *company*; Garfinkel 2002a; 65), *korporacinį gyvenimą*. „Tai – draugijos pasiekimas, kad jos tyrimai, formuojantys esamą rimtą požiūrį į tyrimus, leidžia priartėti prie specialiosios organizacinių reiškinų srities“ (Garfinkel 1991; 17) Taigi: nesvarbu, kiek ir kokių esti

etnometodologijos apibrėžimų, nė vieno jų nesuprastume kaip „savaiminio“, t. y. jei kartu nenurodytume į konkrečių empirinių etnometodologinių tyrimų visetą, kurio du skiriamieji – *radikalčiai empirinis* ir *tarpdalykinis* – bruožai liudija, kad etnometodologija yra ne metodologija, o *kasdienybės metodologijų tyrimai*.

Palapsniui konkretindami savo atsakymus į keblų klausimą „Kas yra etnometodologija?“ pradžioje pateiksime keletą „užuominų“. Pirma, Haroldo Garfinkelio tekstai stebina ir netgi stulbina reikalaudami fenomenologiškai suskliausti natūralias nuostatas ir prielaidas, įskaitant profesines (suskliausti *radikalčiai, neokarteziškai*; žr. Husserl 2005; 7), kurias „mes“, sociologai, laikome savaime suprantamomis, akivaizdžiomis (pavyzdžiui, *profesionali sociologinė veikla yra susijusi su formaliaja analize ir socialinės tvarkos dėsningumų tyrimais*). Antra, skaityti Garfinkelio tekstus – nelengva, o čia ypač trukdo keletas dalykų: a) kraštutinai taupiai, apvalyta nuo papildomų konotacijų (kiek tai įmanoma) ir empiriškai detalizuojanti, bet teoriškai neaiškinanti naujosios disciplinos kūrejo kalba, b) „indeksinių išraiškų“ vartojimas (taupios nuorodos, tarkim, „Husserlis kalba apie...“, „Russelas pažymi, kad...“ ir pan., už kurių glūdi papildomos žinojimo struktūros) ir jų išsišakojimas, t. y. reikia žinoti skirtingas *socialinio veiksmo* aiškinimo tradicijas, fenomenologinės filosofijos ir fenomenologinės sociologijos idėjas bei sąvokas, viena kitą paneigiančias Durkheimio sociologijos interpretacijas ir pan., o kartu *gebėti testuoti*, t. y. įžvelgti tai, apie ką tik užsimenama, bet „iki pabaigos“, „iki apibendrinimų“ (kaip mes, skaitytojai, norėtume) nepasakoma.

Aprašyti etnometodologiją reikia etnometodologiškai. Tai lengviau pasakyti, nei padaryti. Ne vienas žymus sociologijos teoretikas, tik ėmėsis šios tematikos, „nudegė pirštus“ (žr. toliau). Reta knyga ar straipsnis apie etnometodologiją nepradedami išpėjančia pastaba, kad reikalai nėra tokie paprasti, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio, – žengiant į, rodos, labai įprasto, atpažįstamo, savaime suprantamo sveiko proto pasaulio „metodologijas“. Peteris Hamiltonas pažymi: „Tik keletas moderniosios sociologijos krypčių sužadino tokią kontroversiją ir nesuprantamumą, kaip etnometodologija, – nuo jos atsiradimo septintojo dešimtmečio viduryje iki dabartinių dienų (Hamilton 1986; vii). Kaip rašo pirmosios išsamios knygos apie Haroldą Garfinkelį ir etnometodologiją autorius Johnas Heritage'as:

„1967-aisiais pirmąkart publikavus Haroldo Garfinkelio *Etnometodologinius tyrimus*, viešojoje erdvėje atsirado naujas ir originalus požiūris į sociologinę analizę. Naujasis požiūris greitai susilaukė šalininkų ir suteikė postūmį įvairiesiems ir įtakingiems empiriniams tyrimams. Tačiau, nors Garfinkelio tekstai buvo iškart pripažinti kaip reikšmingi (...), etnometodologija nesusilaukė greito ir širdingo pritarimo sociologų bendruomenėje. Iš tikrųjų galima pasakyti, kad Garfinkelio, kaip ir ankstesnės Durkheimo, idėjoms „teko atlaikyti negailestingą kritiką“. Pirminės atsako į etnometodologiją formos buvo prieštaringos, daugelis jų tarp savęs buvo visiškai nesuderinamos, o viso šito rezultatas – laikotarpis, kurio metu diskusijos dėl naujo dalyko kelė daugiau aistrų, negu gebėjo nuskaidrinti.“ (Heritage 1987; 224)

Vienas profesionaliausių šių dienų sociologų ir vienas patraukliausiai (smalsaus skaitytojo požiūriu) rašančių intelektualų, gebančių perteikti juslinius situacijos, laiko ir vietos atspalvius, Charles'as Lemertas, prisimindamas

septintąjį, revoliucinį, dešimtmetį, rašo, kad nuo 1967-ųjų, kai publikuoti Garfinkelio *Etnometodologiniai tyrimai*, šis veikalas, viena vertus, darė didžiulį poveikį ne tik sociologijai, bet ir kitiems socialiniams bei humanitariniams mokslams, kita vertus, skaitytojai buvo apstulbinti:

„Kai kurie apskritai vargu ar žinojo, ką apie tai galvoti. Kiti buvo nuoširdžiai sužavėti veikalo naujumu. Dar kiti stoviniavo nuošalyje žarstydami sąmojus, tarkim, „tik Kalifornijos sociologija“.

Galbūt labiausiai stulbino tai, kad pirmasis, dabar jau klasikinis, Haroldo Garfinkelio veikalas buvo aiškiai matomas netgi ilgame stulbinančių šios eros įvykių sąrašė. <...>

Aš pamenu, tarsi tai būtų praėjusiais metais, tą dieną, kai sėdėjau rankose laikydamas *Etnometodologinius tyrimus*. Kaip ir daugelis kitų, pradžioje jaučiausi sutrikęs, o paskui priblokštas. Tačiau, kitaip nei didžioji tais metais skaitytų tekstų dalis, ši knyga bei kiti Garfinkelio ir jo kolegų, studentų darbai liko su manimi.“ (Lemert 2002; ix, xi)

Tai, kas paskui bus pavadinta *etnometodologija*, Haroldas Garfinkelis pradeda plėtoti jau XX a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje ir penkto dešimtmečio pradžioje (Rawls 2002; 3), – tikslina Anne Warfield Rawls. Būtent tuomet Haroldas Garfinkelis sociologams – „Ankstyvosios etnometodologų kohortos buvo sociologai“ (Garfinkel 2002c; 77) – praneša keistą, o kartu pačią įprasčiausią žinią: sociologų yra žymiai daugiau, nei įprasta manyti. Juk be *profesionalių sociologų* visuomeninį, procedūrinį, organizacinį *įprastos tvarkos derinimo* darbą dirba begalinė gausybė *kasdienių sociologų*, kuriuos Garfinkelis vadina praktinių sociologinių tyrimų *nariais* (Garfinkel 2005; 13).

Jei profesionalūs sociologai linkę remtis teorine *bendrojo žinojimo* nuostata, tai kasdie-

nybės sociologai – praktine *bendrojo patyrimo* nuostata. Vis dėlto: ikiteorinis patyrimas būdingas ir vieniems, ir kitiems. Taigi juos *jungia* (o ne tik ir ne tiek *skiria*, kaip įprasta manyti) praktinio sociologinio protavimo įgūdžiai: tiek profesionali, tiek neprofesionali sociologinė veikla susijusi su *organizuota kasdienio gyvenimo veikla*. Nemarioje visuomenėje (ši etnometodologiškai reikšmingą terminą Garfinkelis skolinasi iš Ėmilio Durkheimo) kasdienybės socialiniai teoretikai, remdamiesi *natūralia nuostata* ir įgyvendindami savo veiksmus *realiai-visų-praktinių-tikslų-atžvilgiu* (Garfinkel 2005; 18), *tiria* – apibrėždami, klasifikuodami, susiedami, interpretuodami ir t.t. – savo *veiksmų atskaitingumą*.

„Etnometodologija yra taikomoji etnometodologija“ (Garfinkel 2002c; 114), – šis tikslinantis apibrėžimas užburia savo paprastumu ir praksiologine dalyko globa. Dėmesingas fenomenų stebėjimas ir nuodugnus jų aprašymas turi atliepti *prakseologinio pagrįstumo* (ten pat; 164) kriterijų ir skirti *įprasčiausiems* kasdienio gyvenimo dalykams dėmesį, kuris paprastai skiriamas *neįprastiems* įvykiams (Garfinkel 2005; 7). Etnometodologinių tyrimų akiraityje – pakartotinai tikslinami empiriniai fenomenai, kuriuos tinkamai perteikia Haroldo Garfinkelio *tęstinis* klausimas, liudijantis endogeniškų procedūrinių procesų svarbą, – „Kas dar?“ (Garfinkel 2002; 105). Ankstyvoji etnometodologijos versija (Garfinkel 2005 [1967]), atliepdama Alfredo Schutzto fenomenologinės sociologijos programą, o ypač *skirtingų racionalumo formų* analizę, etnometodologiškai tiria *indeksines išraiškas* ir kitus *racionalių praktinių veiksmų požymius*:

„Čia vartojamas „etnometodologijos“ terminas apibūdina indeksinių išraiškų ir kitų racionalių praktinių veiksmų požymių – kaip atsitiktinai įgyvendinamų organizuotų ir įgudusių kasdienio gyvenimo praktikų – tyrimą.“ (Garfinkel 2005; 15)

Vėlyvojoje etnometodologijos versijoje (Garfinkel 2002c), kurioje dažniau remiamasi Arono Gurwitsch'iaus transcendentaliniais fenomenologiniais *funkcinių signifikacijų* ir jų *kontekstinių ryšių* aprašymo būdais, programinė etnometodologinių tyrimų paskirtis formuluojama kaip *pa-tikslinimo (su-konkretinimo; angl. respecifying)* užduotis: patikslinti natūraliai atskaitingas procedūras, nemarios, įprastos visuomenės socialinių faktų konstituavimą ir aprašymą (ten pat; 92), tačiau, kaip vėlgi išpėja Garfinkelis, „neaukojant socialinių struktūrų“, „neaukojant kasdienybėje visur esančių atpažįstamų, atskaitingų, stebimų praktinių veiksmų ir praktinio protavimo pasikartojimų nuosekliai ir tvarkingai unikaliose bendrumo, palyginamumo, klasifikacijos, tipiškumo, vienodumo, standartizacijos detalėse“ (ten pat; 124).

Galima pasakyti, kad Garfinkelio vėlyvoji etnometodologijos versija darosi empiriškai dar radikalesnė. Ankstyvoji versija *radikaliai suskiliaudžia* socialinės tvarkos reiškinius kaip „duotybę“ domėdamasi *praktiniu sociologiniu protavimu*, sveiko proto *socialinių struktūrų* supratimu: kai praktikos atpažįstamos *kitą pirmąją kartą*; kai jos įgyvendinamos šioms nariams nežinomais būdais kaip faktiškos, objektyvios, atskaitingos, įprastos. („Mums“ šis paprastumas, – priduria etnometodų tyrėjas, – yra stulbinantis; Garfinkel 2005; 14.) Ankstyvojoje versijoje į pirmą vietą iškyla *bendrojo supratimo* ir *suderintų veiksmų tvarkingumo* problemos.

Vėlyvojoje etnometodologijos versijoje² ypač domimasi „konkretybės“ (Garfinkel 2002c; 121) klausimais. Tiriama „radikalūs fenomenai“, randami „tik“ konkretybėje, „tik“ vietoje, „tik“ čia, „tik“ dabar, „tik“ situacijoje (*in situ*)... Dabar darosi suprantama, kodėl Garfinkelis EM apibrėžia kaip nebendramatišką, asimetrišką alternaciją, radikaliai skirtingą nuo formaliosios analizės (ten pat; 114–20). Tačiau EM, kaip pabrėžia Garfinkelis, nėra nei FA (formaliosios analizės, „socialinio mokslo sąjūdžio“) korekcija, nei konkuruojantis mokslas. Formaliosios analizės prioritetai – dėmesingumas *metodams*. Šie metodai rūpestingai administruojami, – siekiant atliepti adekvatumo, efektyvumo, standartizacijos, konstruktyvaus duomenų rinkimo kriterijus tuomet, kai empiriškai tiriama tikrovė.

„Tikslūs³ socialinio mokslo sąjūdžio metodus visur supa neatitikimai. Šiuos metodus neišvengiamai lydi nesuderinamumai, neįprasti* neatitikimai. Šie neatitikimai rodo, kad egzistuoja papildoma tvarka (angl. *alternate order*). Neatitikimai liudija, kad papildoma tvarka egzistuoja tuose pačiuose įprastuose dalykuose, kurie yra techniniai

formaliųjų analitinių disciplinų objektai. Etnometodologija persekioja šią papildomą tvarką⁴.“ (Garfinkel 2002c; 121–2)

Tirti „radikaliems reiškiniams“ reikia radikalią etnometodologiją. FA daiktų konkretumą *paverčia* fiksuotomis kategorijomis drauge neigdama, kad daiktų konkretybėje galima aptikti socialines struktūras (šiuo atveju struktūras fiksuoja – dar prieš tyrimą – formalioji analizė). Priešingai, EM būtent konkretybėje ieško struktūrinių „kas dar?“ reiškinių: tik čia, tik dabar, tik po ranka, tik tai, kas yra čia, tik tuo laiku, kurį turi šis vietinis sambūris, tik čia ir su tuo, ką tik šis, vietinis, t.y. mūsų sambūris gali padaryti, ir tik tuo laiku, kurio reikia mums; tik su, tik kaip, tik šiose *in vivo* procedūrose ... (Garfinkel 2002; 99). Nėra keista, kad 2002-ųjų rinkinyje, palyginti su 1967-ųjų tekstų rinkiniu, Garfinkelis pradeda kalbėti „keistesne“ ženklų kalba (žr. ypač trečiąjį skyrių). Tie patys terminai FA ir EM reiškia skirtingus dalykus, taigi ženklimas įspėja mus apie skirtumus.

Etnometodologijai, kitaip nei formaliajai analizei, svarbu ne *principai*, o *fenomenai*.⁵ Bū-

² Remdamiesi dviem minimais Garfinkelio tekstų rinkiniais ir atitinkamu žymėjimu skirsime *etnometodologiją*, t.y. ankstyvąją versiją, ir EM, vėlyvąją etnometodologijos versiją.

³ Pastaba: angl. žodis *careful* čia verčiamas kaip *tikslus* (dėmesingas potencialiai klaidai). Garfinkelis patikslina skirtį „tikslus“ ir „tiksliai aprašomas“ (angl. *careful* and *carefully described*). Etnometodologinį *careful** (tiksliai aprašomas) terminą Garfinkelis vartoja su žvaigždute. *Tikslus aprašymas**, vartojamas su žvaigždute, kaip pažymi Garfinkelis, nekalba apie akademinę vertybę. Aš rašau tikslus* turėdamas galvoje reikšmę „<...> taip parašytas, kad leidžiasi perskaitomas papildomai (angl. *alternately*) kaip teikiantis instrukciją veiksmas. Tikslus*, rašomas su žvaigždute, žymi atsitiktinį papildomo perskaitymo faktiškumą. Virtualiai papildomi skaitymai yra be galo įprasti. O aktualiai papildomi skaitymai verti apdovanojimo. Tiek vieni, tiek kiti yra dalykai, kurie neigiami“ (ten pat; 98).

⁴ Atkreiptinas dėmesys į reikšmingą redaktorės, Anne Warfield Rawls, patikslinimą išnašoje: „EM, priešingai, neturi metodų. EM yra ne metodologija, bet veikiau metodologijos tyrimas“ (ten pat).

⁵ *Natūralus atskaitingumas* kaip *keliaujanti banga* yra ne kažko „viduje“ (angl. „within“), bet „vidujai-su“ (angl. „inside-with“). Fenomenalus organizacinis laukas, sukonkretinantis linijas, kuriamas *endogeniškai*: tarkim, „paprasciausia eilė“ (*įprasciausiems* kasdienio gyvenimo dalykams reikia skirti dėmesį, kuris pa-

tent šiuo atžvilgiu ji ir yra „radikali“. Kabutės rodo, kad grįžtama prie pirminės „teorijos“ ir „tyrimo“, „teorijos“ ir „metodo“ jungties, kurią kaip programinę nuostatą puoselėjo klasikinė sociologija. Užtuot tik *postulavusi*, kaip *formalioji analizė*, teorijos ir tyrimo jungtį etnometodologija ją *įgyvendina procedūriškai* atskleidama kompetentingas organizacines sveiko proto struktūras.

Nors ne/supratimą, siejamą su Haroldo Garfinkelio etnometodologija, aptarsime pasakui, dabar tiesiog darskart pažymėsime, kad netgi pasiryžę „samčiais iškasti kalną“ (Garfinkel 2005; 29), t. y. atlikti milžinišką etnometodologijos kaip dalyko aprašymo darbą – aiškinti ir tikslinti iki „pačios pabaigos“, – šito niekada nepadarytume, nes „rašymas išplėstų šneką kaip išsišakančią susijusių aspektų tekstūrą“ (ten pat). Jei po ranka (dar geriau šiuos dalykus turėti galvoje) neturime Talcotto Parsonso ir Maxo Weberio tekstų apie socialinio veiksmo ir struktūros požymius, Alfredo Schutzto ir Arono Gurwitsch'iaus tekstų (gražinančių prie Edmundo Husserlio fenomenologinės redukcijos ištakų) apie fenomenalų lauką, natūralią nuostatą ir kasdienybės gyvenimo pasaulį, tuo-

met patartina pradėti *trivialiai*, – apibūdinti etnometodologiją, kuri tiria trivialumo reiškinius, etnometodologiškai.

Be to, etnometodologija palaipsniui išsišakoja. Praėjus vos dešimtmečiui po ankstyvojo klasikinio Garfinkelio veikalo pasirodymo etnometodologai, atsakydami kritikams, stebėjosi komentatorių nenoru įžvelgti vidinę etnometodologijos diferenciaciją: „Etnometodologija, kaip ir pati sociologija, apima daugiau ar mažiau išsiskiriančias ir kartais nesuderinamas tyrimų kryptis. Terminas dažnai taikomas norint apibūdinti veiklą tų asmenų, kurie, jei jiems reikėtų pasisakyti šiuo klausimu, galbūt pasirinktų kitus, pavyzdžiui, *fenomenologinės sociologijos* arba *šnekos analizės*, pavadinimus“ (Zimmerman 1978; 6).

Jei kasdienis pasaulis yra mūsų pirminė tikrovė, tai mokslai, kurie ketina interpretuoti ir aiškinti žmonių mąstymą ir veiksmus, anot Alfredo Schutzto ir Thomas' Luckmanno, turi pradėti savo veiklą aprašydami ikimokslinių fenomenų pagrindo struktūras, t. y. tikrovę, kuri yra savaime akivaizdi žmonėms, pasiliekančiams su natūralia nuostata. Ši tikrovė yra kasdienis gyvenimo-pasaulis (Schutz and Luckmann 1973; 3).⁶

prastai skiriamas *neįprastiems* įvykiams, – eilės linijos prisodrintos fenomenalių detalių) pasirodo kaip stebima įprasta paslaugų teikimo tvarka, kurioje įvykiai įgauna matomas linijas: [eilės vedlys, kurį „apart nauja pirmąjį“], [paskutinysis eilėje], [gretutinis], [raginantysis], [mes – drauge], [laukiantysis].

⁶ *Gyvenimo-pasaulio* sąvokos (su *brūkšneliu*) žymėjimą išsaugome kaip svarbų, mūsų manymu, *sociologinės fenomenologijos* ištakų komponentą. Yra dvi pagrindinės – nominali ir koncepcinė – priežastys, skatinančios vartoti gyvenimo-pasaulio, o ne, sakykim, gyvenamojo pasaulio, kasdienio pasaulio ir pan. sąvokas. Svarbesnė yra koncepcinė priežastis. Alfredas Schutzas ir Thomas Luckmannas kalba apie „kasdienio gyvenimo gyvenimo-pasaulį“ (angl. „life-world of everyday life“; Schutz and Luckmann 1973; 21) kaip tikrovę, kurią suvokia budrus, normalus, subrendęs asmuo dėl natūralios nuostatos betarpiškumo. Nors kartais, cituojant Schutzą, nurodoma *kasdienio gyvenimo* kaip *pirmosios tikrovės* analogija, tačiau Schutzas ir Luckmannas skiria *kasdienį gyvenimo-pasaulį* nuo Williamo Jameso *pirmosios tikrovės* (angl. *paramount reality*) sampratos. Tiek kultūrinės prasmės sluoksniai, fizinius objektus darantys naivaus patyrimo objektais, tiek kasdienis socialinis pasaulis, anot jų, priklauso kasdieniam gyvenimo-pasauliui (ten pat). Gyve-

Tai yra tikrovės provincija. Joje nuolatos dalyvaujame remdamiesi būdais, kurie liudija atskaitingą mūsų santykį su socialine tikrove, kurioje mes skirtingai atpažįstame – ir vis kitą pirmąjį kartą – įprastą daiktų tvarką ir save pačius. Šie įvairūs „racionalumo tipai“ ir yra

etnometodologinė, ypač ankstyvoji, empirinio tyrimo problema.

Remdamasis Alfredo Schutzto racionalumo tipų analize (Garfinkel 2005; VIII sk.), Haroldas Garfinkelis konsultuoja: „*Racionalumo požymius reikia pasitelkti ne kaip metodologinį*

nimo-pasaulis apima daugiau nei kasdienė tikrovė. Žmogus diena po dienos panryja į miegą atsisakydamas kasdienės natūralios nuostatos ir įkrisdamas į fiktyvius pasaulius, fantazijas. Žmogus sugeba transcuduoti kasdieniškumą pasitelkdamas simbolius. Pagaliau žmogus gali sąmoningai modifikuoti natūralią nuostatą. Todėl gyvenimo-pasaulio sąvoką, kaip teigia fenomenologinės sociologijos pirmtakai, galima suprasti plačiau, nes ji apima natūralios nuostatos ir budrumo modifikacijas, pavyzdžiui, sąmonės įtampą, suvokiamą normalaus subrendusio asmens (ten pat). Tiek Schutzto nuolatinis bendradarbis Thomas Luckmannas, redagavęs Schutzto angliškus ir vokiškus tekstus, tiek Schutzto tyrėjas Helmutas Wagneris bei kiti sociologai išsaugo kalbamąjį žymėjimą – *gyvenimo-pasaulis (life-world)* tiek pavadinimuose (*The Structures of the Life-World*; Schutz and Luckmann 1973), tiek pačiuose tekstuose (Schutz 1970; žr. antrą ir trečią skyrius). „Vertėjai siekė visais atvejais vadovautis terminologija, kurią Schutzas vartojo savo angliškose publikacijose <...> (Walsh and Lehnert 1967; ix). Taip pat žr. vertėjų Richardo M. Zanerio ir H. Tristramo Englehardto jaunesniojo pastabas, liudijančias, kad terminų, įskaitant *gyvenimo-pasaulį*, vertimai derinti su Luckmannu (Zaner and Englehardt Jr. 1973; xxvii). Apibendrinant pasakytus dalykus reikia pridurti: „brūkšnelis“ svarbus kaip *savaiminis* žymuo, apimantis papildomas – ypač *santykio* – reikšmes, intencionalų „orientacinį momentą“, tai, kad „sąmonė yra ko nors sąmonė“ (Husserl 2005; 43). *Gyvenimo-pasaulis* tinkamai atskleidžia ir inter-subjektyvumo aspektus, ir radikalią Garfinkelio kryptį – kad tai, kas pasakyta, negalima skirti nuo to, kaip pasakyta; kad „orientuotas objektas“ yra abipusiškai konstituojamas santykis. Šitaip geriau atskleidžiami są-veikos, ko-operacijos bruožai, būdingi Maxo Shellerio ir ypač Alfredo Schutzto sociologinei fenomenologijai. Priešingai negu sociologų, pabrėžusių *konflikto* arba *manipuliacijos* veiksnius, Schutzto fenomenologinėje sociologijoje atskleidžia, pasak Helmuto Wagnerio, „fenomenalių gyvenimo-pasaulio struktūrų“ („the phenomenal structure of the life-world“) kompleksiskumas (Wagner 1983; 109). Nors Husserlis, anot Wagnerio, pakankami sistemingai neišplėtojo gyvenimo-pasaulio sampratos, tai padarė Schutzas „netgi dar prieš tai, kai jis perėmė šį terminą iš Husserlio“ (ten pat). Schutzas ir Aronas Gurwitsch'ius, pirma, aiškiai supriešino „gyvenimo-pasaulį kaip suvokiamą jį betarpiškai patiriant“ ir „socialinį pasaulį“, arba „visuomenę“, konstruojamą socialinės srities mokslininkų, antra, kai Schutzas, drauge su Husserliu, pabrėžė, kad gyvenimo-pasaulis yra savaimė suprantamas, tai nereiškė, kad jis apsaugotas nuo abejonių arba mįslingumų, trečia, gyvenimo-pasaulis nuo pradžios mūsų suvokiamas kaip „viešasis pasaulis“, „intersubjektyvus pasaulis“ (ten pat; 110). Kaip rašo Schutzto palikimo tyrėjai, pradėję pakartotinai skaityti Husserlį (nuo vėlyvųjų tekstų grįždamas prie ankstyvųjų) Schutzas labiau domėjosi tuo, ką Husserlis vadino „natūraliosios nuostatos fenomenologija“, negu transcendentali fenomenologija. Ir čia galbūt atsiskleidžia skirtumų tarp sociologinio ir filosofinio požiūrių užuomazgos. Tačiau tik ne tokių skirtumų, kurie ardytų fenomenologinę tradiciją: 1932-ųjų gegužės 3 d. laiške Schutzui Husserlis rašė, kad bus laimingas galėdamas susitikti su tokiu uoliu ir giliu fenomenologu, vienu iš nedaugelio asmenų, šitaip giliai pesmelkusio intelektualinį jo gyvenimo darbą (žr. Barber 2004; 41–2). Dėkodamas kolegai Daliui Jonkui už konkrečius patikslinimus dėl Husserlio *Lebenswelt* sampratos vartojimo Lietuvos filosofiniuose diskursuose, glaudai apibendrinsiu jo nurodytus Lietuvos filosofinės tradicijos pavyzdžius, konkrečiai jų neišskleisdamas. Lietuvoje susiklostė tam tikra tradicija versti Husserlio sąvoką *Lebenswelt* (kurią jis pats vartojo nevienareikšmiškai) vartojant ne vieną, o du žodžius – *gyvenamasis pasaulis*. (Husserlis vartoja giminingą terminą *Lebensumwelt*, kurį Tomas Sodeika šitaip verčia – *aplinkinis gyvenamasis pasaulis*.)

interpretacinės veiklos modelį, bet kaip empiriškai problemišką medžiagą. Šiems požymiams būdingas tik duomenų statusas, o todėl į juos reikia žvelgti taip, kaip žvelgiama į gerai pažįstamus elgesio požymius“ (ten pat; 253; kursyvas autoriaus). Kai „racionalumą“ kaip metodologiją suskiauđžiame, racionalumą turime tirti kaip empirinę medžiagą: kaip mes mąstome ir kaip elgiamės remdamiesi tais būdais ir tais metodais (dažnai jų net neįsisąmonindami), kuriais mes remiamės. Kaip pažymi Haroldo Garfinkelio idėjų-ir-veiklos tęsėja Anne Warfield Rawls:

„Etnometodologijos žodis perteikia labai paprastą idėją. Jei pripažįstame, kaip daro Garfinkelis, kad prasmingas, tvarkingas ir įprastas kasdienio gyvenimo pobūdis yra dalykas, kurį be perstojo turi įgyvendinti žmonės, tai reikia pripažinti ir tai, kad žmonės turi tam tikrus metodus, padedančius jiems visa tai įgyvendinti“ (Rawls 2002; 5).

Taigi Garfinkelis atveda mus, sociologus, į naują tyrimų sritį, pažįstamai nepažįstamą teritoriją, fenomenalų lauką, kuriame išcentrinami mokslinio racionalumo vartojimo būdai. Dabar tiriami *praktinio sociologinio protavimo* bruožai, lyginamuoju požiūriu neiškeliant į

pirmą vietą „mokslinio racionalumo“ kaip savaime suprantamo analizės metodo. Jeffas Coulteris, išsamių tekstų apie etnometodologiją ir socialinių mokslų filosofiją autorius, taip pat pateikia paprastą etnometodologijos apibrėžimą:

„Garfinkelio požiūriu, socialinės tvarkos problema yra postuliuotina kaip analitinė metodų, kuriais remdamiesi kultūros nariai konstruoja savo socialines sąveikas, socialines aplinkybes ir kuria praktinį supratimą bei atskaitas apie tai, aprašymo problema.“ (Coulter 1979; 166).

Čia pateikti paprasti apibrėžimai apima indeksines išraiškas: „socialinė tvarka“ (etnometodologų *tvarkos* supratimas radikaliai skiriasi nuo Talcotto Parsonso *tvarkos* supratimo ir aiškinimo), „metodai“ (EM metodai radikaliai skiriasi nuo FM), „kultūros nariai“ (etnometodologijoje „narys“ nepaverčiamas teorinės schemos „marionete“, kaip, pavyzdžiui, dedukcinėse analitinėse schemose), „atskaita“ (tai nėra pozityvistinio „nuomonių“ tyrimo rezultatai, pateikiami mokslinėje *ataskaitoje*, bet *atskaita* – konkrečių organizacinių bruožų tyrimas *visų-praktinių-tikslų-atžvilgiu*), „aprašymas“ (tai nėra nei pozityvistinis, nei her-

Dan Zahavi, detalizuodamas aptariamą Husserlio sąvoką į pirmą vietą iškelia epistemologinį *Lebenswelt* kaip *ikimokslinio patyrimo pasaulio* kontekstą, pavyzdžiui, Husserlio nurodytą klasikinės perskyros tarp „pirminių“ ir „antrinių“ kokybių radikalizavimą: subjektyviomis laikomos ne tik specifinės pasirodančio objekto savybės, bet ir visa tai, kas pasirodo. Būtent šį fenomenalų pasirodymo aspektą mokslas siekia transcendentuoti siekdamas aptikti tikrą objekto prigimtį (Zahavi 2003; 127). Davido Smitho knygoje apie Husserlio sąvokas randame patikslinimus (Smith 2007; 181). 1912-aisiais Husserlis, plėtodamas grynąją *Umwelt*, *aplinkinio pasaulio*, ir *kasdienio gyvenamojo pasaulio* fenomenologiją, sutelkė dėmesį į žmogaus kūną, jo vaidmenį kasdiniuose veiksmuose ir socialinį mus supančių daiktų pobūdį. Šios temos nuosekliai įtraukiamos į *Lebenswelt*, arba gyvenimo-pasaulio (*life-world*), struktūrą, detalizuotą *Krizėje* (1935–8). Davido Smitho sudarytame žodynyje knygos pabaigoje randame: *Lebenswelt (the life-world)* – kasdienio gyvenimo pasaulis, aplinkinis pasaulis kaip jis patiriamas kasdieniame gyvenime; *life-world (Lebenswelt)* – aplinkinis pasaulis kaip jis patiriamas kasdieniame gyvenime, įtraukiant „dvasines“, arba kultūrinės, t.y. socialines, veikas (ten pat; 437).

meneutinis, tarkim, Cliffordo Geertzo *tankusis aprašymas*⁷).

Jei EM perskyrų radikalumas – „nenu-maldomas“, tai ar galimos etnometodologijos ir daugiau ar mažiau panašių tyrimų krypčių jungtys? Be to, koks etnometodologijos ir klasikinės sociologijos santykis, jei EM, kaip sufleruoja britų etnometodologas Wes Sharrockas, yra „neregeneruojanti disidentinė tendencija“ (Sharrock 2001; 249)? Šie klausimai, reikia pripažinti, teoriniai ir metodologiniai klausimai, laikui bėgant vis labiau rūpi pačiam etnometodologijos kūrėjui. Jei tarpdalykinis pobūdis ir radikalūs „ardymo“ eksperimentai ankstyvuojų laikotarpiu sužadina norą kurti savarankišką etnometodologijos discipliną, tai vėlyvuojų laikotarpiu „kitą pirmąjį kartą“ interpretuodamas Ėmilio Durkheimo sociologiją, Haroldas Garfinkelis daro radikalų posūkį Durkheimo tyrimus paversdamas etnometodologijos atskaitingumo ištakomis. Jei ankstyvoji etnometodologijos programa pradedama sakiniu „Priešingai negu Durkheimo

pateiktoje versijoje... (Garfinkel 2005; 1), tai vėlyvoji programa pradedama jau šitaip: „Aš noriu pakomentuoti dėl Durkheimo aforizmo. Šis aforizmas mums visiems gerai žinomas. Jau pirmąją mūsų akademinio darbo dieną mus moko įsileisti Durkheimo aforizmą į savo širdį. Padėkime jį ant durų slenksčio...“ (Garfinkel 2002; 65)

2. Kas yra etnometodologija? Autobiografinis atsakymas

„Tačiau tuos žodžius jis jautė būtent kaip jam gerai pažįstamos kalbos žodžius.“

(WITTGENSTEIN 1995; 296)

„Etnometodologija pakartotinai susipažįsta su manimi pasikartojančiame epizode kasmetiniuose Amerikos Sociologijos asociacijos susirinkimuose. Laukiu lifto. Atsidaro durys. „O, Halai, sveikas!“ „Sveiki!“ Žengiu į vidų ir išgirstu KLAUSIMĄ: „Klausyk, Halai, kas YRA etnometodologija?“ Lifo durys užsidaro. Kylame į devintą aukštą. Teištariu: „Etnometodologija detalizuoja kai kurias beprasmiškas⁸ problemas“. Lifo durys atsiveria.

⁷ Cliffordas Geertzas vartoja „tankųjį“ aprašymą kaip akademiškai privilegijuotą interpretacinį, kultūrinį aprašymą; šio aprašymo sudedamosios dalys nereikalauja suvokti, apie ką kalbama (Garfinkel 2002; 166).

⁸ Garfinkelis šiuo atveju vartoja anglų k. žodį *preposterous* (*absurdiškas, beprasmiškas, priešingas protui* arba *sveikam protui*). Šis lotynų kilmės žodis (lot. *praeposterus: atbulas, atvirkščias, iškreiptas*; žr. Kuzavinis 1996; 677) geriau, negu lietuviškas žodis *absurdiškas* (keliantis asociacijų su egzistencializmo filosofija), atskleidžia etnometodologinę „pre-post“ („prieš-po“) tematiką. Etnometodologijos problemos – „beprasmes“, nes jas nuo pačios pradžios pražiūri formalioji analizė, jos paradoksaliai matomos, tačiau nepastebimos (dedukcinio *analitinio realizmo* modelio), o todėl neįtraukiamos į „realių“ problemų sąrašą. Taigi etnometodologija, atsiradusi „po“ tam tikro FA įdirbio, kartu yra „prieš“ šios analizės pradžią, tirdama tai, ko netiria formalioji analizė. Keistos „prieš-po“ sandūros rodo keistą etnometodologinių tyrimų vietą ir laiką. „Post“ liudija etnometodologinę vietą, arba padėtį: etnometodologija atsiranda kaip nebendramatiška formaliosios analizės (FA), pasaulinio socialinio mokslo sąjūdžio, alternacija, asimetrija. EM nėra nei korekcija, nei alternatyva, taigi ji užima *savo vietą* pagal santykį su FA. Formaliosios analizės ir bendrojo reprezentatyvaus teorizavimo politika savo ištakose palieka daug neatitikimų, nesuderinamumą, taigi daug absurdiškų problemų. Būtent šias – matomas, tačiau nepastebimas – problemas empiriškai detalizuoja EM. EM atsiranda *tam tikru* laiku: *po to*, kai FA istoriškai jau nubrėžia savo trajektoriją.

Einant į kambarį topteli mintis: *turėčiau* pasakyti, kad etnometodologija – tai Durkheimio įsisąmonintos nemarios, įprastos visuomenės patikslinimas, artikuliuojant virtines beprasmisų problemų. Jų ištakos glūdi pasauliniame socialinių mokslų sąjūdyje. Jas motyvuoja visapusiški šio judėjimo išpareigojimai formaliosios analizės ir bendrojo reprezentatyvaus teorizavimo politikai bei metodams, o taip pat ir neabejotiniems pasiekimams.“ (Garfinkel 2011 ; 5)

Kaip etnometodologiją apibrėžia pats jos kūrėjas? Bent jau viena aišku: Haroldas Garfinkelis apibrėžia etnometodologiją patikslindamas. Tai liudija ir pateiktas Garfinkelio aprašymas, *kaip* kartotinėse „sociologinio lifto“ pakilimo ir leidimosi bangose *pa*-tikslinamas tęstinis klausimas „Kas yra etnometodologija?“

Šio teksto autoriaus požiūriu, Garfinkelio apibrėžimai „tiksliausi“ tuomet, kai jis stebi tikrovės stebėtoją išlaikydamas mažytį tarpelį „Kas dar?“, tarp savęs, stebinčio asmens ir jo/ jos referavimo apie tikrovės patyrimo išpūdžius. Kitaip sakant, tada, kai jis, vartojant jo paties terminus, *vidujai-su-kitais* dalyvauja ir atpažįsta procesus *in situ*. Čia vartojami brūkšneliai, jungiantys žodžius, kaip ir kitaip atvejais, sakykim, *visuomenės-narys*, rodo, kad Garfinkelis ketina stebėti ir atpažinti ne tik ir ne tiek „individualias“ detales ir trajektorijas,

kiek praktines aplinkybes, praktinius veiksmus, praktinį sociologinį protavimą, kurį šnekos dalyviai natūralios kalbos procedūrose liudija – įvairiais būdais – kaip „objektyvų“ sveiko proto struktūrų konstituavimą.

Praktinis sociologinis protavimas nėra suinteresuotas bendraisiais teoriniais klausimais: „Kaip galima visuomenė?“, „Kaip galima socialinė tvarka?“, „Kaip galima bendroji kultūra?“ Praktinio sociologinio protavimo paskirtis – sveiko proto socialinių struktūrų supratimas: kas vyksta čia, dabar ir kaip. Ir vyksta *orientuotai, kontekstualiai, situaciškai, įkūnytai*. Štai kodėl svarbu „mažas tarpelis“, priartinantis prie empirinio sociologinio (o ne teorinio), t. y. kasdienio, protavimo, prie proceso, bet ne „sutampančių visumų“, t. y. „aksiomų“:

„Vadinasi, tinkamas sveiko proto vaizdiny yra procesas, bet ne sutampančių visumų susikirtimas“ (Garfinkel 2005; 32; kursyvas autoriaus).

Tai svarbi nuoroda: *bendras supratimas* yra *procedūrinis įgyvendinimas*. Intersubjektyvumas neturi būti traktuojamas kaip „virš-individuali sistema“, kurioje pasikartoja stabilūs tarpusavio sąveikos pavyzdžiai, taisyklės ir kitos „privilegiuotos“ socialinės struktūros versijos. Fenomenologinės redukcijos procedūra

Nors rasdamasi „po to“, ji tuo pačiu metu yra „prieš“. Išlikdama kartu su „nuostabią“ FA knyga, Talcotto Parsonso *Socialinio veiksmo struktūra* (Garfinkel 1991; 11), EM kartu yra „prieš“ ją ir kritiniu, ir laikiniu požiūriais. Pirma, formalioji analizė visiškai nesidomi socialiai pripažintomis *artimomis vietomis* ir bendro pobūdžio klausimu, *kaip* gali egzistuoti bet kuris *sveiko proto pasaulis*. Todėl, antra, Garfinkelis, laikydamasis asimetriškos linijos FA atžvilgiu, grįžta prie ankstesnių „nuostabių“ tradicijų: fenomenologijos (Alfredo Schutzo sociologija, kaip pažymi Garfinkelis, yra nuostabi išimtis „socialinių mokslų, o ypač sociologijos“, atžvilgiu; Garfinkel 2005; 37), o vėlyvajame veikale – etnometodologiškai interpretuoja Durkheimio sociologiją. Radikalios vietos ir laiko požiūriu, EM asimetriškos tradicijos labirintais grįžta atgalios ir įsikuria – dar prieš „sociologijos“ pradžią – laikotarpyje, kurį, apmąstydamas „Vakarų mokslo krizės sąlygas ir aplinkybes“, suskildaudė, remdamasis fenomenologinės redukcijos metodu, Edmundas Husserlis.

reikalauja suskliausti tiriant, kaip patys visuomenės-nariai konstituoja, atkuria, atpažįsta „orientuotus objektus“ („sąmonė yra ko nors sąmonė“; Husserl 2005; 43) – tiek analitikų, tiek socialinio veiksmo dalyvių *privilegiuotas* socialinių struktūrų versijas (anot Garfinkelio, „sutampančias visumas“).

Intersubjektyvumo neapibrėžia *bendroji kultūra* arba kitos panašios, abstrakčios FA kategorijos, nes *visuomenės-nariai*, arba tiesiog *nariai*, yra reflektyvūs kasdienybės metodologai, o ne „bendrosios kultūros“ arba kitų idealizacijų marionetės. *Nariai nėra individai*: etnometodologija atsiriboja nuo metodologinio individualizmo ir metodologinio holizmo sąvokų ir atitinkamų teorinių – *mikro- versus makro-* – mįslių. Jei Talcotto Parsonso sociologijoje veikėjo (angl. *actor*) ir jo/jos veiksmo racionalumą palaiko „bendrosios kultūros taisyklės“ kaip natūrali formaliosios analizės nuostata, tai Garfinkelio sociologijoje bendrosios kultūros taisyklės tampa empirine problema natūralios kalbos procedūrų situacijose. O formalioje analizėje taisyklių „bendrumas“ postuluojamas, tačiau šis postulat – „paslepjamas“.⁹

Norėdami pa-stebėti tarpelį, arba trans-situacinį veiksmo momentą, tampantį įgyvendinamu intersubjektyvumu, iškelti į dienos šviesą „abipusio supratimo“ ir „veiksmo racionalumo“ konstituavimą, turėtume „eksperimentiškai“

suskliausti, kaip tai darė Garfinkelio studentai, natūralias sveiko proto arba teorinio proto nuostatas. Tuomet nebegalėtume traktuoti narių veiksmų kaip *savaime suprantamai racionaliai* (prasmingai) organizuojamų. Veiksmai darytusi *specifiškai beprasmiški*, tačiau abipusio supratimo kaip galimybės prielaida, priešingai, darytusi *specifiškai* (procedūriškai) *pastebima*.

Paminėtas „mažytis tarpelis“ (tarp analitikos ir sveiko proto) yra svarbus dėl to, kad palieka atvirą erdvę, kuri „rodo atviras vidinių santykių, santykių su kitais įvykiais ir santykių su praeities ir ateities galimybėmis ribas“ (ten pat; 41). „Įvykiai, apie kuriuos kalbėta, – komentuoja Garfinkelis vieną eksperimentą su studentais, – nesudaro griežtai ribotų galimų apibrėžimų aibės“, kuriuos galėtų pasiūlyti vienas ar kitas bendrosios kultūros analizės modelis. Šie įvykiai visuomet palieka mažytį tarpelį: papildomų apibrėžimų „kraštus“ (ten pat). Vadinasi, atsakyti į klausimą „Kas yra etnometodologija?“ galima tinkamai detalizavus tezę, kad *profesionalūs sociologiniai tyrimai yra tik (ir visapusiškai tik) praktiniai* (ten pat; 2). Pakartotina, kad Garfinkelis dažnai inicijuoja etnometodologijos „apibrėžimus“ reikšmingai nurodydamas į esamą empirinį *etnometodologijos kūną* (lot. *corpus*).

Taigi savaiminiai apibrėžimai – nors ir svarbūs formalioju požiūriu – vis dėlto nėra

⁹ Tiesiog stulbinantis dalykas, kaip pažymi Johnas Herritage'as, kad Talcottas Parsonsas, kad ir kiek ir kaip jis buvo kritikuojamas dėl nepagrįsto *normatyvinio konsenso* ir *empirinio visuomenių pobūdžio* tapatinimo, dėl *socialinės integracijos* ir *sistemų integracijos* tapatinimo, dėl *kitų galimų* motyvacinų veiksmų nepaisymo socialinio veiksmo analizėje, vis dėlto jo, Parsonso, motyvacinų veiksmo aspektų teorija liko iš principo nepajudinama. Priežastis, kaip išnašoje priduria Herritage'as, yra ta, kad šioji teorija vienijo pagrindinius sociologinio ir psichologinio teorizavimo pavyzdžius, vyravusius pokario laikotarpiu: „Iš tikrųjų: paremdamas savo teiginius Parsonsas pakartotinai pabrėždavo Durkheimo ir Freudo konvergencijos svarbą internalizacijos fenomeno klausimu“ (Heritage 1987; 228).

pakankami dėl „trivialios“ priežasties: kadangi profesionalūs sociologiniai tyrimai yra tik praktiniai. O jei taip, tai drauge su Garfinkeliu, pėduojančiu paskui fenomeną „Kas dar?“, turime suskliausti sutampančių visumų – „apibrėžimų“, „laisvų išradimų“, „konstruktyvių analitinių teorizavimų“, bendrųjų modelių“, „knygų apžvalgų“ (ten pat) – prasmes. Liktuomet drauge su natūralios kalbos aplinka, kuri organizuojama tik praktiškai ir lokaliai: čia pasirodo tiek „betarpiškos“ situacijų detalės, tiek „trans-situacinės tikrovės“ požymiai, t.y. įgyvendinamas, įkūnijamas *faktiškumas*, *objektyvumas*. Kitaip tariant, po redukcijos pasirodo potencialiai begalinė apimtis įdomių fenomenų, įskaitant apibrėžimų „kraštus“ ir kitas naivias natūralios kalbos išraiškas, nebelaikomas be-prasmėmis (ką su šiomis „paklaidomis“ daryti tada, kai jos kertasi su analitinėmis linijomis?). Pasirodo begalinė įvairovė naiviai įgyvendinamų beprasmisškų (formaliosios analizės požiūriu) išraiškų.¹⁰

Tuomet prasmingesnės, negu anksčiau, kai prasmė sutapdavo tik su analitinėmis sutampančių visumų linijomis, darytusi etnometodologinės alternacijos ir asimetrijos. Etnometodologija – tai empiriškai radikalus ir keistas (trivialus, naivus, buitinis) be galo įvairių kas-

dienybės etnometodų tyrimo būdas, gretintinas su etnopoezija: „šio fakto paslaptis turi glūdėti kažkur pačiose eilėse, priešingu atveju retai gebėtume suprasti poeziją“ (ten pat; 33).

Manyti, kad *etnometodologijos* tikslinimas kažkaip kažkada – dauginant aprašymo bruožus arba metodiškai lūkuriojant – išsisems, užsibaigs, ir kad galiausiai liks *aiškus apibrėžimas*, yra kelias, vedantis priešinga kryptimi, nei etnometodologinė. Pasisakydamas prieš pastebimą tendenciją etnometodologiją paversti „lozungu“ (Garfinkel 1974; 18) Garfinkelis įspėja, kad mėginimai apibrėžti šį dalyką formaliomis analitinėmis ribomis atitraukia dėmesį nuo detalizuotų empirinių tyrimų. Kaip liudija pateiktas Garfinkelio „taupios šnekos lifte“ aprašymas, atsakymas į klausimą „Kas yra etnometodologija?“ gali būti tik tęstinis, procedūrinis, pa-kartotinis įprastų socialinių struktūrų pažinimas „vidiniu žvilgsniu“. Kadangi profesionalūs sociologiniai tyrimai yra *tik* praktiniai, Garfinkelis „nekvestionuoja ir nebando koreguoti praktinio sociologinio protavimo“ (Garfinkel 2005; 1). Tikslinimas galimas ne tik ir ne būtinai „taisant“, bet *pirmiausia* derinant pasikartojančius *abipusio supratingumo* požymius. Pakartotinai glumindamas tuos kritikus, kurie tvirtina, kad

¹⁰ „Naivumas“ yra reflektyvus sveiko proto ir teorinio proto metodas. Tomas Sodeika vieną šio metodo variacijų vadina „apsimestiniu naivumu arba naiviu apsimestinėjimu“ (Sodeika 2001; 7). Verta pridurti, kad *stebėjimo stebėjimo* būdas, kurį taiko Sodeika, turi tam tikrų panašumų su Garfinkelio sociologiniu metodu, kurio paskirtis – „įdėmiai sekti paskui gyvūną lapijoje“, t.y. formalioje analizėje atrasti „beprasmiskas“ (formaliosios analizės konstrukcijų atžvilgiu) problemas ir aprašyti, kaip jas procedūriškai įgyvendina tie, kurie tai daro. Sodeika, kaip įgudęs teorinio proto pėdsekys, leisdamas pakankami laisvai judėti Michaelui Walzeriui (kuris, „naiviai apsimestinėdamas“ ir piršdamas savąją „knygos apžvalgą“ versiją, siekia ištaisyti „miglotą ir pretenzingą“ Martino Buberio dialogiką) galiausiai beveik priartėja prie fenomeno, čia pat susilaikydamas nuo galutinio apibrėžimo ir vengdamas paaiškinimo, nes „ne viskas, kas prasminga, įgyja prasmę tik tekste“ (ten pat; 44).

etnometodologija yra naivi, triviali, buitiška, Garfinkelis, kaip įprasta, pradeda naiviu empiriniu – „Etnometodologija pakartotinai susipažįsta su manimi ...“ – pavyzdžiu.

Garfinkeliui empiriškai neįdomu, kaip jis, etnometodologas, korektiškai (pagrįstai, teisingai, visapusiškai) atsakytų į *bendro* pobūdžio klausimą, kas yra etnometodologija. Empiriškai įdomūs – būdai, kuriais remdamiesi pašnekovai nustato, kad „tai yra tai“. Empiriškai įdomi – sociologinio protavimo būdų tematika. Todėl tęstinė „pakartotinio susipažinimo su Etnometodologija“ praktika gali būti procedūriškai atpažįstama ir aprašoma praktinio sociologinio protavimo pasikartojimuose „kitą pirmąjį kartą“. Aprašyti ją procedūriškai – lygu aprašyti ją „organizaciškai budriai“, „vidujais“, intencionaliai girdint klausimo „Kas dar?“ (Garfinkel 2002c; 254) pulsą.

Aprašyti šį būdą galima stebint (Garfinkelio atveju) abipusio supratingumo požymius „pasikartojančiame epizode kasmetiniuose Amerikos Sociologijos asociacijos susirinkimuose“ arba „stebint“ (mūsų atveju) empiriškai nelengvai permatomą Garfinkelio aprašymą ir keliant klausimą, kaip galimas *bendras supratimas, intersubjektyvumas*? Nors etnometodologinis (įgyvendinamas *situaciniame* procese) aprašymas taikomąja šio žodžio reikšme ir neįmanomas, vis dėlto turime galimybę iš dalies atpažinti organizacinius *in situ* principus, be kurių savo ruožtu neįstengtume aprašyti empirinių socialinio veiksmo požymių.

Du atsitiktiniai pašnekovai – FA (formalusis analitikas) ir EM (etnometodologas) – lifte teikia mums galimybę atpažinti kai kuriuos formalius tęstinių sveiko proto aplinkų, *kon-*

vencinės profesionaliosios ir radikaliosios etnometodologinės, bruožus. Kaip etnometodologas, tiriantis etnometodologijas, Garfinkelis vartoja natūralios kalbos išraiškas („Etnometodologija yra...“ ir pan.) *sąveikos situacijoje*. Kitaip sakant, Garfinkelio pa-tikslinimas „Etnometodologija yra...“ – tai *sąveikos objektas*, į abipusį supratimą, ypač pa-tikslinimo momentu, *orientuotas objektas*, o ne individualus ir taisyklingas etnometodologijos apibrėžimo konstravimas.

Epizodas – kiekybiškai pasikartojantis. Klausiantysis vis dar nežino arba „nežino“ (kad ir kiek kartų užduotų tą patį klausimą tam pačiam EM pašnekovui), kas yra etnometodologija: „Klausyk, Halai, kas YRA etnometodologija?“ Štai kodėl „šis“ klausimas yra indeksinis KLAUSIMAS, nurodantis atskaitingus socialiai organizuotų *šio* klausimo vartojimo atvejų bruožus. Pasikartojantys klausimai užduodami tam tikroje vietoje ir tam tikru laiku. Kas yra etnometodologija? Pirmasis Garfinkelio atsakymas „Etnometodologija detalizuoja kai kurias beprasmiškas problemas“ atliepia ankstyvuosius „ardymo eksperimentus“ (žr. šiek tiek pakoreguotą 2-ąjį pavyzdį; Garfinkel 2005; 43):

- FA: Kaip tavo reikalai dėl etnometodologijos?
 EM: Ką turi galvoje sakydamas „Kaip *mano* reikalai?“
 FA: Tu žinai, ką aš turiu galvoje.
 EM: Lifto durys atsidaro. EM [mintyse] pa-tikslina atsakymą, kylantį iš trans-situacinio są-veikos suvaržymo ir indeksinių išraiškų.

Kai susiduriame su panašiu atveju *in situ*, abipusio patyrimo koordinacija betarpiškai perteikiama kaip *įkūnyta šneka*, kurios momentinę raišką arba regimę, arba išgirstamę „tarp pateikiamo apibrėžimo eilučių“ tam tikros vietos ir laiko kontekste („Lifto durys už-

sidaro. Kylame į devintą aukštą. Teištariu ...“). Galime numanyti, kad atsitiktiniuose pašnekovo judesių ar gestų išraiškose lieka tai, kas nepasakyta, – prasmės abipusiškumo „liekanos“. Lifto durys jau beveik prasiveria, tačiau pakartotinis Garfinkelio tikslinimas „einant į kambarį“ leidžia spėti, kad pašnekovo, nors ir panaudojusio „praleiskime“, arba „palaukime“ metodus, judesių ar gestų bangose slypi papildomas klausimas „Tu žinai, ką aš turiu galvoje“ (spėjamai sukeltantis nepasitikėjimą dėl *radikalios nuostatos* FA atžvilgiu; konvencinės sociologijos požiūriu, apibrėžimai turi būti pateikiami taip, kad jie būtų simetriški, turėtų *prasmę* įprastu – formaliosios analizės žinojimo struktūros – požiūriu).

Indeksinės klausimo išraiškos, nurodančios, kad *prasmės/beprasmiškumo*, kaip ir *racionalumo*, reikšmės turi būti aiškiai eksplikuojamos, suponuoja giminingą numanomą klausimą: „Ar etnometodologija yra *mokslas*?“ (jeigu ji vengia *aiškaus* faktiškumo ir objektyvumo išteklių, tuomet ji nėra mokslas?). Etnometodologija, kad ir kaip radikalai ji skirtusi savo prielaidomis, turėtų siekti metodologiškai „ištaisyti“ beprasmes problemas ir kitus sveiko proto dvilypumus. Mėginimas „to“ išvengti kelia nesupratimą, sutrikimą ir, dar daugiau, nepasitikėjimą. O keista teritorija, į kurią veda Garfinkelis, yra asimetriška: detalių procese tyrimai tarnauja, kaip „įprasta“, ne teorinės konstrukcijos pagrindimui, o „savaiminiam“ struktūriniam fenomenui atpažinti.

Bendruomeniškai žinomos sociologinės vietos – lifto – bruožai yra sudėtiniai. Šios vietos socialinės organizacijos sąlygos yra tokios, kurios visapusiškai užtikrina motyvuotą narių

paklusimą *realiai* pagrindo tekstūrai. Sociologinė analizė kaip „sutampanti visuma“ (formalioji analizė) organizaciškai konstruojama *realiai*-visų-praktinių-tikslų-atžvilgiu. Čia natūraliai klausia ir laukia atsakymo „pirmasis“, kuris etnometodologiją spėtinai traktuoja kaip alternatyvą („Kas yra etnometodologija?“), o atsako ir tikslina „antrasis“, etnometodologiją pateikiantis kaip empirinį papildymą, patikslinimą, – tačiau ne pačios FA, o jos paliktų „beprasmiškų problemų“.

Sudėtinius bendruomeniškai žinomos vietos bruožus sudaro materialios struktūros, pavyzdžiui, natūrali, funkcinė „lifto“ konstrukcijų aplinka, jos ritminga dinamika, objektyvus jos krypties matomumas ir faktiškumas, kuris, „žinomas taip, kaip ir yra žinomas, gali aktualiai ir potencialiai paveikti liudytoją, o ir liudytojas gali padaryti poveikį šiam įvykiui“ (Garfinkel 2005; 54). Šiuos bruožus sudaro ir mentalinės struktūros, kurios teikia galimybę procedūriškai tirti *nelengvai atpažįstamą* empirinę tikrovę, nors ją – tai etnometodologinis paradoksas – konstituoja tie patys nariai, kurie siekia ją *atpažinti*; Schutzto teigimu, „asmuo numano, kad kitas asmuo irgi numano, ir numano, kad jeigu jis numano tai, ką numano kitas, tai ir kitas numano tai, ką numano jis“ (ten pat). Ir dar: kiekvieną įvykį atitinka jo apibrėžimai, kurių pradžia – individuali liudytojo ir kito asmens biografija: tiek jis, tiek kitas asmuo atrenka ir interpretuoja aktualius ir potencialius įvykių apibrėžimus naudodami empiriškai identišką būdą, sietiną su visais jų praktiniais tikslais (ten pat; 55).

Nors *prasmės/beprasmiškumo* perskyra – tik *indiferentiška* užuomina, atliepanti etnometo-

dologinę programą,¹¹ tačiau lieka nepasakyta, ar „atsitiktinis pašnekovas“ Garfinkelio indiferentiškumą traktuoja etnometodologiškai, ar tradiciškai (kaip pastangas „nugalėti Parsonso teoriją“). Lifto durys atsiveria. Antras Garfinkelio atsakymas – *derinantis*. (Kadangi „to, apie ką šnekamasi“ negalima skirti nuo „to, kaip šnekamasi“; ten pat; 31). Atsakymas patikslina ne tik patį apibrėžimą (apibrėžimo tekstūra turi polinkį „be galo išsišakoti“), bet ir bendro supratimo būdą „Kaip tęsti?“ įtraukdamas indeksinę, abipusiškai atpažįstamą „Durkheimo sociologijos“ nuorodą: „Etnometodologija – tai Durkheimo įsisąmonintos nemarios, įprastos visuomenės patikslinimas, artikuliuojant virtines absurdiškų problemų.“ „Durkheimas“ nebūtinai jungia, bet ir neišderina, nesuardo *bendro* sociologinio supratimo stygų, kurias numanomai ardo pirmasis atsakymas: „Mėginti timpčioti paskiras stygas lygu išderinti patį instrumentą“ (ten pat; 172). Garfinkelis susklydžia abipusį nepasitikėjimą: „nukanda“, arba „perkelia į išnašas“ *radikalų* ardymo eksperimentą. Drauge antrasis, patikslinantis, atsakymas racionalumo požymius pasitelkia kaip „empiriškai problemišką medžiagą“ (ten pat; 253).

Šitai Garfinkelis išlieka vis dėlto etnometodologiškai radikalus: konvencinė sociologija „kai ko“ negali aprašyti empiriškai, nes brėžia *dirbtinę perskyrą* tarp bendrųjų apibrėžimų ir empirinės šių apibrėžimų tematikos. Todėl jis siekia „rekonstruoti“ ir „kartu grąžinti tyrėjams“ racionalumo problemą, kad sociologai

liautųsi traktuoti mokslinius racionalumo tipus kaip metodologinę taisyklę (ten pat; 250). Nenutraukdamas ryšių su ankstyvąja radikalia etnometodologine nuostata Garfinkelis tik patikslina: etnometodologija, globodama „keistus, absurdiškus, beprasmiškus dalykus“, susklydžia standartinio socialinio mokslo metodologijas, kurios liaudišką „ad hoc“ praktiką ir ją lydintį kasdienės kalbos dvilypumą, siekia pakeisti standartizuotu mokslinio racionalumo žodynu.

„Lifto durys atsidaro ir užsidaro.“ Užverčiamas ankstyvosios etnometodologijos versijos (Garfinkel 2005 [1967]) puslapis. „Einant į kambarį“ atverčiamas vėlyvosios, ne mažiau radikali, etnometodologinės versijos (Garfinkel 2002) puslapis, dedikuojamas Durkheimo sociologijai. Autobiografiškai Garfinkelis pakartoja klausimą kitą pirmąjį kartą: „Kas yra etnometodologija?“ (Garfinkel 2005 [1967]; 7–36) „Kas yra etnometodologija?“ (Garfinkel 2002; 91–112) Trisdešimt penki metai skiria dvi *to paties* klausimo formas, pateiktas etnometodologijos pradininko Haroldo Garfinkelio. Kas pasikeitė „kitą pirmąjį kartą“ (Garfinkel 2005; 14)?

Tiek ankstyvasis, tiek vėlyvasis atsakymai išsaugo nesikeičiantį „radikalų“ reikalavimą: norint padaryti matomą nuostabų *įprastumo* reiškinių, reikia atsiriboti nuo „*ad hoc* teorizavimo“. Tik tada galima pamatyti, *kaip* socialinio sambūrio nariai įgudusiai derina tarpusavio veiksmus, *kaip* konkrečiose sąveikose atsiranda prasmės ir santykių formos. Ir vis dėlto an-

¹¹ „Čia nekonstruojamos praktinių veiksmų priemonės, kurios tariamai rodytų, kurie šių veiksmų esti geresni ar blogesni“ (Garfinkel 2005; 2)

trajame Garfinkelio tekstų rinkinyje atsiranda dar reljefiškesni santykiai su a) šiuolaikine ir b) klasikine sociologijos teorijomis. Etnometodologijos klasikas, viena vertus, griežčiau nei bet kada atsiriboja nuo šiuolaikinių sociologų bandymų „įtraukti“ etnometodologiją į pasaulinio socialinio mokslo sąjūdžio (FA) gretas arba „tik“ į socialinio veiksmo teorijos tradiciją. Kita vertus, jis renkasi orientuojantį vėlyvosios etnometodologinės versijos klasiką: kitą pirmąjį kartą interpretuoja tai, ką pavadina, remdamasis savo mokinės ir kolegės Anne Rawls atlikta Durkheimio sociologijos analize, *Durkheimio paradoksu*.

3. Kas yra etnometodologija? Filosofinio ir sociologinio požiūrių panašumai ir skirtumai

Haroldas Garfinkelis, ypač vėlesniu metu laikotarpiu (maždaug nuo 9-ojo XX a. dešimtmečio), pakartotinai svarsto ir detalizuoja *radikalius empirinius* etnometodologinės orientacijos požymius. Tai galima pavadinti *asimetrinės* linijos pa-ryškinimu brėžiant netgi ryškesnę, negu ankstesniu metu laikotarpiu, skiriamąją liniją tarp etnometodologijos ir konvencinės sociologijos.

Asimetriją *formaliosios analizės* (ją vainikuoja Talcotto Parsonso *analitinis realizmas*) atžvilgiu tinkamai perteikia du radikaliai skirtingi požiūriai į *tvarkos* fenomeną: Parsonso požiūriu, *konkrečioje veikloje nėra tvarkos* (Garfinkel 1991; 13), o Garfinkelio požiūriu, socialinė struktūra yra „radikalus reiškinys“, atrandamas *konkrečiuose fenomenuose*.

Aptariamuoju laikotarpiu „etnometodologų korpusas“ naujuose tekstuose, nagrinėjan-

čiuose conceptualius santykius su klasikinėmis Ėmilio Durkheimio, Maxo Weberio, Karlo Mannheimio, Karlo Marxo idėjomis bei sąvokomis (Maynard and Wilson 1980; Hilbert 1992), įrodinėja, kad etnometodologija, palyginti su tradicine sociologija, *visiškai skirtingai* traktuoja senąsias sociologines problemas.

Aktyvėjančias vėlyvosios etnometodologijos versijos kūrėjų pastangas brėžti gana provokuojančią skiriamąją ribą tarp etnometodologijos ir sociologijos (visų sociologijos krypčių kartu paėmus) paryškina ir tam tikri „pasikartojimai“. Skaitydami etnometodologų tekstus galime pastebėti, kad niekaip neatslūgsta, ir netgi stiprėja, noras kone kiekviename tekste *kuo aiškiau eksplikuoti perskyrą* tarp EM ir FA.

Dar daugiau: vėlyvu metu laikotarpiu Garfinkelis (tiksliau, reikėtų kalbėti ir apie etnometodologų bendrijos narius) atidžiau peržiūri etnometodologijos ir Edmundo Husserlio fenomenologijos santykį, šitaip rodydamas norą brėžti skiriamąją ribą tarp etnometodologijos ir fenomenologijos: „Etnometodologijos pradai – Husserlio programoje; tačiau etnometodologija išplėtojo savo alternatyvią programą, kurios paskirtis – tyrinėti mokslų *Lebenswelt* kilmę, programą, kuri yra viena pagrindinių etnometodologijos tyrimo sričių“ (Garfinkel and Liberman 2007; 3). Vienas ryškesnių šios *alternatyvios programos* pavyzdžių – Michaelo Lyncho Euklido geometrijos *Lebenswelt* kilmės tyrimai (Lynch 1993), parašyti kaip Husserlio fenomenologinio požiūrio korektyva.

Jau vien tai, kas pasakyta, rodo, kad, nagrinėjant etnometodologijos ir *įvairiopo*, negana to, laikui bėgant *peržiūrimo* santykio su intelek-

tiniu paveldu aspektus, reikia būti apdairiems. Etnometodologija ne tik turi *savarankišką* turinį, bet nuolatos jį peržiūri, koreguoja, tikslina. Minėtas radikalus „asimetrinės programos“ bruožas reikalauja: kad ir kokie būtų etnometodologijos ir intelektualinio paveldo ryšiai, jie turi būti atskleidžiami nuodugniai, terminologiškai, kritiškai. Svarstant klausimą „Kas yra etnometodologija?“ svarbu skirti *etnometodologijos paveldą* ir *etnometodologijos turinį*. Kitaip sakant, patartina suskliausti prielaidą, kad egzistuoja natūralus „priežastinis ryšys“ arba „idealus atitikimas“ tarp, viena vertus, *fenomenologijos* bei *sociologinės fenomenologijos*, ir, kita vertus, *etnometodologinės programos*.

Arūno Sverdiolo, klasifikaciškai atstovaujančio filosofų cechui, teigimu, „Fenomenologijos pagrindų Garfinkelis nepersvarstė, o tiesiog vadovavosi tuo, ką buvo perėmus, ir tęsė, taikydamas savo apsirėžtai tyrimų sričiai“ (Sverdiolas 2010; 109). Šis teiginys, kaip bet kuris kitas, šakojasi: kadangi etnometodologija kyla iš fenomenologijos, tai, norint originaliai išplėtoti etnometodologijos programą, reikėtų visų pirma persvarstyti *fenomenologijos* pagrindus.

Kad sociologijos originalumas galiausiai, po visų galimų redukcijų, randamas filosofijoje, yra filosofinės nuostatos natūralumo rezultatas. Šios prielaidos suskliaudimas padeda akyčiau stebėti savaime suprantamą filosofijos nuostatą. Pirma, santykį su fenomenologija eksplikuoti – svarbu, tačiau ne mažiau svarbu išskliausti natūralią nuostatą, kad radikalus interpretacinis santykis su paveldu (permatymas) yra *būtinasis* tam, kad etnometodologija įgytų *originalų turinį*. Originalūs turinio bruo-

žai gali atsiskleisti santykiškai nepriklausomai nuo paminėto santykio.

Antra, etnometodologijai diferencijuojantis, ypač atsiradus dar radikalesnei empirinei *šnekos analizės* kryptčiai (užmezgančiai glaudesnius ryšius su lingvistine filosofija), Aarono Cicourelio *kognityvinei sociologijai*, jungiančiai Alfredo Schutzo ir Noamo Chomsky'o analizės principus bei sąvokas, Johno L. Austino ir kitų kalbos filosofijų sąvokas, pakartotinai išnyra pirminės svarbos – santykio tarp etnometodologijos, sociologinės fenomenologijos ir fenomenologijos – klausimas.

Tuomet išryškėja kitos, sociologinės (*jau nuo pozityvizmo sociologija yra už filosofijos ribų*), natūralios nuostatos pavojus. Sociologija, be abejo, turi esminį santykį su filosofija, bet nebūtinai „dėsningai paveldimą“ santykį. Postulavę „atitikimo“ (pirmuoju atveju) arba „atsiskyrimo“ (antruoju atveju) santykius mes elgtumėmės atvirkščiai, negu reikalauja etnometodologijos programa, ne tik kad nepateikianti griežtų etnometodologijos apibrėžimų ribų, bet ir raginanti vengti sąvokų sudaiktinimo. Kad etnometodologija yra *radikalčiai empirinė*, rodo esant skirtingų, originalių, *savarankiškų sociologinių* jos požymių. Kad ji, ypač vėlyvuojau laikotarpiu, gręžiasi į Durkheimą ir darosi *neo-durheimiška* (analogiškai fenomenologija, tiesa, jau nuo pradžios, yra *neo-kartezinė*), ko gero, rodo tai, kad radikalojo empirizmo kryptys (etnometodologija ir šnekos analizė) ieško galimybių pakartotinai tikslinti santykį su paveldu.

Ir dar: pernelyg griežta koreliacija tarp etnometodologijos ir fenomenologijos užkerta kelią atviroms *įvairių santykių* tarp sociolo-

gijos ir fenomenologijos galimybėms. Visiškai suprantama, kad *sociologinės fenomenologijos* ir *fenomenologijos* santykis yra glaudesnis, negu *etnometodologijos* ir *fenomenologijos*: Edmundo Husserlio mokinys Alfredas Schutzas, kryptingai ir kritiškai artikuliuoja santykį su fenomenologija paklodamas tvirtus pamatus *sociologinei fenomenologijai*. Nors galime išvelgti analogiją, t.y. kad klasikinis paveldo santykis tarp Garfinkelio ir Schutzos yra analogiškas minėtajam Schutzos ir Husserlio santykiui, tačiau antruoju atveju tarpusavio santykio problema yra kompleksiškesnė.

Viena vertus, Schutzas Garfinkeliui atvėrė nebendramatišką, asimetrišką (formaliosios analizės atžvilgiu) tyrimo lauką: „Garfinkelis, išplėtodamas alternatyvų Parsonso atžvilgiu požiūrį į socialinio veiksmo analizę, nuodugnai rėmėsi Alfredu Schutzū, kuris gausiuose teoriniuose veikaluose sukūrė nenuginčijamą pavyzdį, leidžiantį įtraukti veikėjo pažinimo sritį į veiksmo teoriją“ (Herritage 1987; 229). Kita vertus, dėl pokarinės sociologijos raidos Amerikoje specifikos, rodos, nėra prieštaringa – vienu ir tuo pačiu metu – teigti, kad Garfinkelio tyrimų „pradinis impulsas kilo iš visa persmelkiančios Parsonso paradigmos kritikos“ (ten pat; 225). Dar daugiau. Turint mintyse tiek Garfinkelio ankstyvąją, tiek vėlyvąją etnometodologijų versijas, klasikinių atskaitos taškų būta *įvairių*. Tai rodo, kad etnometodologija turi būti traktuojama kaip kompleksiškesnis, negu „EM kyla iš fenomenologijos“, ir pakankamai savarankiškas dalykas.

Vis dėlto santykio tarp etnometodologijos ir fenomenologijos gyvybingumas neturi būti primirštas, nes, kaip minėta, šio santykio

pa-tikslinimai atvertų kelią įvairesnėms fenomenologinės sociologijos plėtros galimybėms, o taip pat ir įvairesnėms etnometodologijos formoms. Kaip pažymi (dar 8-ame dešimtmetyje) Donas Zimmermanas, etnometodologiją galima vadinti fenomenologine „silpnąja prasme“, tačiau tapatinti fenomenologinę sociologiją ir etnometodologiją postuluojuant „visumą“ reikštų pradėti klaidinantį kelią, nes „tik nedaugelis komentatorių geba įvertinti didėjančią įvairovę tarp etnometodologų tiek problemos, tiek metodo pasirinkimo klausimais“ (Zimmerman 1978; 6).

Minėti santykiai yra *abipusiai santykiai*, į tai ypač atkreiptinas dėmesys. Kitaip sakant, turi būti susk liausta „natūrali filosofinė nuostata“, specifinė priežasties-padarinio santykio forma, kurios praktinio sociologinio protavimo forma yra ta: „sociologijos“ (šįkart etnometodologijos) turinį formuoja tęstinė filosofinė medžiaga. Turi būti susk liausta ir „natūrali“ sociologinė nuostata, kad sociologija, empiriškai pertvarkiusi mokslinio racionalumo metodiką, radikaliai pasislenka dešine (moderniąja) racionalaus laikrodžio kryptimi visiems laikams atsidurdama „už filosofijos“. Ir vienu, ir kitu „praktinis sociologinis protavimas“ turi būti tiriamas *in situ*.

„Iprasta manyti, kad filosofija yra refleksija *par excellence*. Juk ji turi reikalą su aukščiausiais principais ir bendriausiomis sąvokomis, t.y. tuo, kas pirmiausia asocijuojasi su *mąstymu*, ir jau vien dėl to yra priešinga betarpiškam patyrimui, kuris pateikia vien konkrečias ir individualias prasmes. Atitinkamai svarbiausias filosofijos studijavimo tikslas, atrodytu, yra išvystyti refleksinį sugebėjimą, t.y. sugebėjimą abstrahuotis nuo konkretybės ir individualybės ir svarstyti rūpimus klausimus bendriausių principų požiūriu.

Filosofai, kurie, kaip visi „normalūs“ (...) žmonės, laiko save pranašesniais už „kitus“ (šiuo atveju „nefilosofuos“, t.y. tuos pačius „normalius žmones“), remiasi prielaida, kad patirti gali kiekvienas, tuo tarpu patyrimą iki galo reflektuoti gali tik filosofas. <...>

Ar nėra taip, kad pernelyg sureikšmindami refleksijos vaidmenį, tuo pačiu išleidžiame iš akių nereflektuotą patyrimą? Ir ar tardamiesi žiną, kas yra mąstymas, iš tikro tik *tariamės* žiną? Šie klausimai verčia *susimąstyti*.“ (Sodeika 2010; 36–7)

Ne tik *susimąstyti*, – pridurtų Garfinkelis, – bet ir procedūriškai sukonkretinti abstraktų subjektą „mes“. T. y. *in situ* ištirti konkrečiai įgyvendinamas filosofinio/sociologinio ko-organizavimosi procedūras. Nors etnometodologija, griežtai kalbant, nėra sociologinė fenomenologija, o antroji, griežtai kalbant, nėra fenomenologija, tačiau ryšys, jungiantis tris giminingas dalis – filosofinę fenomenologiją, sociologinę fenomenologiją ir etnometodologiją, – išlieka gyvybingas, jei tik paisoma minėto *abipusiškumo santykio*. Jeigu, nuosekliai laikydamiesi fenomenologinės redukcijos reikalavimų, suskliausime tiek sociologinę, tiek filosofinę *kognityvinio konsenso* (sociologinę šio konsenso versiją Garfinkelis vadina *formaliąja analize*), suponuojančio *ad hoc* interpretacines procedūras, *prielaidas*, tai į pirmą vietą iškils ne techniniai etnometodologijos arba fenomenologijos žodynai, bet pirminis abipusiškumo santykis. Harvie'o Fergusonso, atidžiai puoselėjančio fenomenologinės sociologijos tradiciją, pirmieji knygos *Fenomenologinė sociologija* (Ferguson 2006) sakiniai iškelia į dienos šviesą būtent šį *abipusiškumo santykį*:

„Ar sociologai turėtų rūpintis filosofija? Ar filosofai turėtų domėtis sociologija? Vaisingiausias atsakymas į šį bei kitus susijusius klausimus

stebina. Kalbant paprastai, sociologai turi rūpintis (tam tikru mastu) filosofija, jeigu jie nori sukurti įžvalgią *sociologiją*; ir filosofai turi domėtis (tam tikru mastu) sociologija jei jie nori įgyvendinti *filosofijos* pažadus. Filosofija buvo ir išlieka turtin-gas aprašymo ir refleksijos šaltinis, pagrindas, leidžiantis tinkamai suprasti modernią visuomenę; ir sociologija atskleidžia įžvalgas, kurios yra esminės įgyvendinant istorinį filosofinio tyrimo projektą. Kiekviena iš jų, turėdama savo interesus, reikalauja papildančio požiūrio, kurį teikia viena kitai. Vargu ar tai galima laikyti radikaliu pasiūlymu; tačiau tuomet, kai abi disciplinos vis labiau atsiskiria ir vidujai užsidaro, šie procesai yra labai abejotini ir reikalauja svarstyti juos nuo pačios pradžios. Akademinių ir dalykinio savarankiškumo siekimas skatina techninę specializaciją, kuri kiekvieną iš šių disciplinų paverčia nepermatoma daugeliui, išskyrus kryptingiausias suinteresuotus skaitytojus, o gretimų ir tarp savęs susijusių tyrimo sričių akademikus skatina būti įtariais arba nepaisyti vienas kito darbų. Šiuolaikinių tyrimų hermetiškumas, reiklus, žavus ir atlyginantis specialistams, ne tik abejotinai ir dirbtinai atskiria sociologines ir filosofines problemas, bet ir atitolina abi disciplinas nuo jų realaus tyrimo dalyko.“ (Ferguson 2006; 1)

Kad ir kokie komplikuoti būtų *etnometodologijos*, *sociologinės fenomenologijos*, *fenomenologijos*, *filosofijos*, *socialinės teorijos* tarpusavio ryšiai, svarbu ne atkirsti juos vienas nuo kito, bet, priešingai, ieškoti conceptualaus ir empirinio atnaujinimo galimybių. Vengimas artikuliuoti *abipusiškumo santykius*, galiausiai išryškina ne tik kryptčių privalumus, bet ir aktualius bei potencialius trūkumus. O visa tai skatina grįžti prie minėtų *ryšių*, kuriuos nuo pradžių – Alfredo Schutzo ir Arono Gurwitsch'iaus huserliškos fenomenologijos sociologinių interpretacijų – puoselėjo *sociologinė fenomenologija*.

Tikėtina, kad *abipusiškumo santykių* (ypač *etnometodologijos* ir *teorijos*, *fenomenologinės sociologijos* ir *teorijos*) analizė, pastebimai suak-

tyvėjusi XXI a. pradžioje (Ferguson 2001; Flaherty 2009; Heritage 2009; Hilbert 2009), ne slūgs, bet, priešingai, kūrybiškai plėtosis, ieškos naujų proveržio galimybių, darysis įvairiapusiška. Šių *santykių galvosūkį* išskėlė minėtas *radikalus empirinis* etnometodologijos postūmis. Jei ankstyvuojau etnometodologijos raidos laikotarpiu gerokai mažiau rūpinamasi šiais santykiais, išskyrus kritiškus atsakymus šios krypties kritikams (*radikaliam empiriniu aprašomuoju būdu*), tai vėlyvuojau laikotarpiu šis santykis vis labiau rūpi patiems etnometodologams. Tiek „teoretikai“, tiek „etnometodologai“ turi atsakyti į esminius klausimus: ar, kuo ir kodėl sociologijai ir jos istorijai svarbi ir socialinė teorija, ir radikaliai empirinė etnometodologija?

Abstrahavimas yra nepakeičiamas intelektinės veiklos pagalbininkas, tačiau drauge, kaip parodė etnometodologiniai tyrimai, gali būti arba kliuvinys, arba tiesiog pasmerkti užmarščiai „begalinę empiriškai atpažįstamų fenomenų įvairovę“. Turint galvoje abstrahavimo kriterijų, viena vertus, *teorijos*, kita vertus, *etnometodologijos* santykis yra „keistas“ jau nuo pradžios. Lyginamuju požiūriu, ypač turint mintyse teorines ir filosofines *abstrakcijas*, etnometodologinių tyrimų turinys – „pastebimai“ naivus, trivialus, kasdienis. Kai 1967-aisias publikuojama Garfinkelio ankstyvoji etnometodologijos versija, jos trivialus turinys tiesiog negali „nebadyti akių“ kognityvinio konsenso kūrėjams ir praktikams, ir tai, ko gero, yra viena pagrindinių priežasčių, kodėl šioji versija, kaip minėta, laikyta „nesuprantama“ arba netgi „šokiruojančiai antiteorine“.

Konvenciniu lingvistinės filosofijos, struktūralizmo, pozityvizmo teorijų požiūriu,

etnometodologija, nesilaikydama „įprastų“ formalaus analitinio mąstymo konvencijų, netinkamai, netgi „nepadoriai“ – betarpiškai priartindama savo nosį prie naivaus kasdienybės veido – prisigretina prie sveiko proto pasaulio, galbūt netgi ketindama susitapatinti su juo. Visiškai nauja Garfinkelio kalba kelia rimtų abejonių kritikams, dažnai vartojantiems šiuos epitetus: *naivi, triviali, subjektyvistinė, reliatyvistinė* (plačiau apie tai žr.: Sharrock and Anderson 1986; 99–113). Kai santykis tarp analitinio proto ir sveiko proto pasidaro „vos įžiūrimas“, natūraliai kyla klausimai, ar etnometodologija yra mokslas, „kiek“ joje teorijos, koks filosofinis etnometodologijos „pagrindas“ ir pan.?

Jei būsime nuoseklūs (etnometodologija yra etnometodologijų tyrimas, o ne metodologija) ir taikysime radikalią fenomenologinę redukciją suskliausdami „etnometodologinę“, „mokslinę“, „filosofinę“, „teorinę“, „medicininę“ ir kitas kasdienybėje vartojamas organizuotas „narių“ kalbas, tai *skirtumai* tarp paminėtų „natūralių kalbų“ (natūrali kalba – tai įkūnyta, inkarnuota kalba; atskaitingų praktikų ir atskaitų pobūdis yra „reflektyvus“, arba „inkarnuotas“; Garfinkel 2005; 7) neturi užgožti *esminių panašumų*: kad visos šios kalbos yra praktinio sociologinio protavimo procedūros, kurios refektyviai naudoja „dokumentinius metodus“ dėl-visų-praktinių-tikslų.

Skirtumai turėtų skatinti įžvelgti tam tikrus panašumus: kad, sakykim, *teorinių elementų stoka* etnometodologijoje gali būti *nepermatoma* dėl specifinių kitos kalbos, tarkim, „teorinės“, reikalavimų (nepaisančių kitos kalbos dokumentinio metodo), – kalbėti „teoriškai“.

Jei, sakykim, etnometodologiškai – aprašydami narių metodus, o ne aiškindami „etnometodologijos“ metodais, – tirsime kasdienį pasaulį, mūsų atskaitų turinys *didžiąja dalimi* bus „trivialus“, nes vartojama narių kalba yra tokia, kokia ji yra. Jei tirsime konkretų organizacinį filosofų pasaulį, atskaitų turinys *didžiąja dalimi* bus „filosofinis“, jei tirsime statistinį – „statistinis“, jei teorinį – „teorinis“ ir t.t. Kritikai, kuriems stinga „apibendrinimų“, „išvadų“, „teoriškumo“, „filosofiškumo“ ir pan., rodos, neatsižvelgia į Haroldo Garfinkelio nuolat kartojamą „apibendrinimą“:

„Svarbus dalykas tas, kad narių atskaitos (bet kurios rūšies, bet kurių loginių konstrukcijų, bet kuriais vartojimo atvejais ir bet kuriais jų sudarymo metodų atžvilgiais) yra sudedamieji tų situacijų, kurias jie daro pastebimomis, bruožai. Nariai žino, reikalauja, atsižvelgia ir pasitelkia šį refleksyvumą siekdami sukurti, įgyvendinti, pripažinti ar įrodyti jų procedūrų ir rezultatų racionalų-pagrįstumą-visų-praktinių-tikslų-atžvilgiu.“ (Garfinkel 2005; 13)

Turėdami galvoje etnometodologinės kalbos tariamą nesuprantamumą ir minėtus lyginamuosius (trivialumą kritikuojančius *loginį, sociologinį, filosofinį, teorinį*) požiūrius, turėtume klausiti: „kiek“ sociologijos (pavyzdžiui, matavimo operacijų arba kitų pagrindimo rūšių), „kiek“ filosofijos“ (pavyzdžiui, daugiau ar

mažiau tinkamų korelacijų su filosofijos istorija), „kiek“ teorijos (tarkim, analitinių prielaidų ir sąvokinio aparato) gali turėti arba privalo turėti etnometodologija? O etnometodologiškai klausiti: ar ir kodėl etnometodologijai reikia sociologijos, teorijos, filosofijos, vartojančių konvencinius – „atitikimo“, „analitinį“, „interpretacinį“ – žodynus?

Trivialus kasdienybės turinys, kad ir kiek mokslininkai bandytų jį „ištaisyti“, apima begalę „beprasmiškų“ fenomenų, kuriuos tiria etnometodologija. Šie fenomenai *beprasmiški* kurios nors kitos, sakykim, pozityvistinės (siekiančios specifiskai racionalaus-pagrįstumo) atžvilgiu. Pozityvistinis refleksyvumas reikalauja *atitikimo* taisyklių. Pozityvistiniai tikslumo, skaidrumo, aiškumo kriterijai – tai *idealūs* metodiniai reikalavimai, kaip pasakytų Garfinkelis, „pažodžiui užrašyti dalykus“ (ten pat; 29), užrašyti taip, kad „kairė pusė“ (tarkim, mokslinio tyrimo rezultatai) *atitiktų* „dešinės pusės“ (objektyvios tikrovės) reiškinius.

Studentų buvo paprašyta referuoti bendruosius pokalbius, užrašant kairėje lapo pusėje tai, ką iš tikrųjų pasakė pokalbio dalyviai, o dešinėje pusėje tai, ką jie ir jų bendrininkai suprato kaip tai, apie ką buvo kalbama. Vienas iš studentų referavo apie pasikeitimą replikomis tarp jo ir jo žmonos (ten pat; 28).

Vyras:	Danui šiandieną pavyko įdėti monetą į automobilių stovėjimo aikštelės matuoklį, ir jo nereikėjo pakelti.	Šią popietę aš vežiausi Daną, mūsų keturmetį sūnų, namo iš vaikų darželio, jam pavyko pasistiebtį pakankamai aukštai ir įdėti monetą į mašinų stovėjimo aikštelės matuoklį, kai mes statėme automobilį stovėjimo aikštelėje, tuo tarpu anksčiau visuomet reikėdavo jį pakelti norint, kad jis pasiektų tokį aukštį.
Žmona:	Ar tu nusivedei jį į muzikinę parduotuvę?	Kadangi jis įdėjo monetą į matuoklį, tai rodo, kad tu sustojai, kai jis buvo su tavimi. Žinau, kad sustojai prie plokštelių parduotuvės arba važiuodamas pasiimti jo, arba grįždamas. Ar sustojai grįždamas, taigi kai jis buvo su tavimi, ar sustojai ten važiuodamas jo pasiimti, o grįždamas dar kažkur sustojai?

Vyras:	Ne, į batų taisyklą.	Ne, aš sustojau prie plokštelių parduotuvės važiuodamas jo pasiimti, o grįždamas, kai jis buvo su manimi, sustojau prie batų taisyklos.
Žmona:	Kodėl?	Aš žinau vieną priežastį, kodėl tu galėjai sustoti prie batų taisyklos. Iš tikrųjų kodėl ten sustojai?
Vyras:	Nusipirkau naujus batraiščius.	Jei prisimeni, po kiek laiko aš nutraukiau savo rudųjų pusbačių raištį, todėl ir sustojau ketindamas nusipirkti naujus batraiščius.
Žmona:	Tavo mokasinams skubiai reikia prikalti antkulnius.	Tu galėjai dar ką padaryti, apie ką aš galvojau. Galėjai pasiimti savo juodus mokasinius, kuriems skubiai reikia prikalti antkulnius. Geriau turėtum pasirūpinti jais kuo greičiau.

Skaitytojas galbūt jau atkreipė dėmesį į „matomą, tačiau nepastebimą“ (naivų, trivialų) Garfinkelio reikalavimą: pats užduoties įgyvendinimo *būdas* daugins šios užduoties bruožus iki begalybės, jei tik bus laikomasi šio pozityvistinio *atitikimo* principo, vadinamojo *iš tikrųjų* principo. Gavę užduotį kairėje lapo pusėje užrašyti tai, kas buvo pasakyta „iš tikrųjų“ (arba, kaip pozityvizmo metodologijoje, pagrįsti „atitikimą“), studentai ši „iš tikrųjų“ reikalavimą natūraliai suporavo su dešinės pusės rašto darbu, kuris [kažkodėl] vis labiau išsiskajo:

„Gavę užduotį, daugelis klausė, ar daug jiems reikėtų prirašyti? Kai aš laipsniškai apibūdinau tikslumo, skaidrumo ir aiškumo reikalavimus, užduotis darėsi vis sunkesnė. Galiausiai, kai aš reikalavau daryti prielaidą, kad apie tai, ką jie kalbėjo konkrečiai, aš sužinosiu tik atidžiai perskaitęs jų pažodžiui užrašytus dalykus, studentai ėmė skųstis, kad šią užduotį atlikti neįmanoma“ (ten pat; 29).

Pirma, formalioji „atitikimo“ teorija, kiekybiškai daugindama aprašymo bruožus, „iš principo“ neįgyvendinama. Antra, ši teorija, viena vertus, griežtina „pagrindimo“ ir „verifikacijos“ metodologiją (ženklas ir referentas turi būti susiję kaip vienas kitą atitinkantys turiniai), kita vertus, keistai atsiriboja nuo savo

prielaidų tyrimo: „kad mes, siekdami aprašyti įprastą praktiką kaip bendruomeniško supratimo bruožus, nuo pradžios privalome žinoti, iš ko susideda esminės bendro supratimo nuostatos“ (ten pat; 30). Trečia, kaip tik todėl atitikimo teorija „praleidžia“, naudodama įvairius liaudiškus *ad hoc* metodus („praleiskime“, „ir t.t.“, „ir pan.“ <...>), neištirtų fenomenų lauką, nurašydama jį kaip natūralius nuostolius, tariant pozityvistiškai, *beprasmišką sritį*. Kvirta, ši prieštaringa teorija (viena vertus, panaudojanti sveiko proto išteklius, kita vertus, visus beprasmiškus sveiko proto išteklius natūraliai ištaisanti) nepaaiškina, anot Garfinkelio, *papildomos prasmės*: „kad studentai kažkaip įžvelgia, kad uždavinys iš principo neįgyvendinamas“ (ten pat; 30).

Garfinkelio etnometodologiškai įžvelgta *papildoma prasmė*: kad studentai *neieškojo* dešiniojo ir kairiojo lentelės stulpelių *atitikimo*; veikiau jie stengėsi *informuoti* Garfinkelį, *kaip reikia* panaudoti metodą, leidžiantį įžvelgti dalykus, kuriuos pasakė pokalbio dalyviai. „Naivi“ Garfinkelio prielaida apėmė alternatyvių „interpretacijų“ galimybes: „aš įtikinau juos, kad jie atskleistų man tik tai, ką asmenys sakė tariamai, tikėtina, įsivaizduojami ar hipotetiškai. *Jie suprato tai kaip nuorodą, kad jų instrukcijos neužbaigtos; kad jų įrodinėjimai*

nesėkmingi dėl apimties <...>“ (ten pat; 31; kur-
syvas autoriaus).

Garfinkeliui svarbu ne aiškinti, bet procedūriškai ir struktūriškai aprašyti, *kaip* patys praktiniai teoretikai aiškina (*radikali* etnometodologinė tezė neatskiria *aiškinimo* ir *procedūrų*) ardančias anomiško pobūdžio tendencijas, kaip jie „ištaiso“ jas, ką daro ir kaip elgiasi atkurdami ir pa-tvirtindami konkrečias tvarkos kryptis. Daugeliu atveju nariai atstato tvarką gana greitai, aktyviai pasiremdami įvairiopais alternatyviais būdais: „tariamai, tikėtina, įsivaizduojamai, hipotetiškai...“. Kitaip sakant, Garfinkelis, nesikišdamas į natūralų procesą kaip „aiškinantis teoretikas“, drauge su praktiniais teoretikais, sekdamas betarpiško realybės atstatymo pėdomis, aprašo, *kaip* čia ir dabar situacijose grįžtama prie *daiktų*, prie tikrovės *pagrindo lūkesčių*.

Glaustos Garfinkelio „įžvalgos“ (drąsiai galima jas vadinti grakščiais paaiškinimais) rodo, kad etnometodologija, kad ir kaip skirtųsi nuo pozityvistinio arba struktūralistinio aiškinimų, turi pakankamą *teorinių intarpų*. Šių intarpų taupumo motyvas – gana suprantamas: etnometodologai, tirdami praktinį sociologinį protavimą, susiduria su atspariais organizaciniais „ad hoc“, arba „bendro sutarimo“, požymiais: studentai „kažkaip įžvelgė, kad uždavinys iš principo neįgyvendinamas“ ir gręžėsi atgalios, ieškodami realistinio „iš tikrųjų“ kodo, suteikiančio jų paaiškinimams prasmę. Kaip ir „prisiekusiųjų“ tyrimo atveju:

„Jie galėjo nuspręsti tik retrospektyviai, ką jie padarė, kad jų sprendimai buvo tinkami. Kai padarinys jau buvo žinomas, jie grįžo atgal ieškodami „kodėl?“, t. y. dalykų, kurie kreipė juos padarinio

link, suteikdami jų sprendimams tam tikrą tvarką, kuri, kalbant tiksliai, esti „oficialioji“ sprendimo tvarka.“ (ten pat; 107)

Etnometodologai, tirdami praktinį sociologinį protavimą, priartėja prie „trivialių“ ir „labai trivialių“ fenomenų, liudijančių indeksinių kodų *dėl-visų-praktinių-tikslų* atsparumą. Tyrėjai, susidurdami su „prieš-po“ reiškiniais (prisiekusieji *grįžo atgal* ieškodami dalykų, kurie kreipė *juos padarinio link*, suteikdami jų sprendimams *tam tikrą tvarką*) dažniausiai elgiasi dvejopai. Formalioji analizė, remdamasi „įrodymais“ (sakykim, filosofiniu samprotavimu, teorine logika, įvairiais matavimo būdais, lauko tyrimais, stebėjimu dalyvaujant, duomenų analize ir pan.), šiuos naivius praktinio sociologinio protavimo požymius siekia „ištaisyti“. Garfinkelio požiūriu, mokslškai adekvati orientacija, analizuojanti socialinio pasaulio įvykius, toli gražu nėra ideali strategija tiriant kasdienybės procesų tėkmę. Mokslinio racionalumo standartai, taikomi kasdienybės fenomenams, užkerta kelią tirti praktinių veiksmų požymius trivialiose veiksmo situacijose.

O etnometodologiniu požiūriu, atsiveria kitokio „teorinio žaidimo“ perspektyva. Etnometodologas turi akylai stebėti fenomeną, o aprašydamas jį netgi skolintis sveiko proto sąvokas. Tačiau tik iki tam tikro lygmens: „Lygmuo, liudijantis, kad sveiko proto sąvokų vartojimas darosi netinkamas, yra tas, kai pradedama tikėtis, kad šios sąvokos atliks analitines procedūras su teorinėmis sąvokomis“ (Sharrock 2009; 258). Kitaip tariant, dera vartoti sveiko proto sąvokas ir būdus, kuriais paprastai remiasi praktinis sociologinis protavimas, įskaitant „et cetera“, „nebent“, „praleis-

kime“ (Garfinkel 2005; 24), tačiau nedera šių sąvokų ir būdų paversti *teorinio apibendrinimo* priemonėmis. Todėl etnometodologiniams *teoriniams intarpams* lieka labai nedaug: minėtas „mažas tarpelis“ tarp analitikos ir sveiko proto: „<...> aprašyti pateikiamas formalių struktūrų atskaitas, kad ir kur, kad ir kieno jos būtų įgyvendinamos, tačiau susilaikant nuo visų sprendinių apie jų adekvatumą, vertę, reikšmę, būtinumą, praktiškumą, sėkmę, loginį nuoseklumą“ (Garfinkel and Sacks 1970; 345).

Visose trijose šio „Įvado“ dalyse ne kartą minėta, kad etnometodologija – tai pirmiausia *empirinis bendruomeninis jos kūnas*. Reikėtų pridurti – empirinis bendruomeninis jos kūnas *in situ*. Kai *kitą pirmąjį kartą* susiduri su etnometodologija, turi būti pasirengęs „nustebti aptikdamas būdus“ (Garfinkel 2005; 46), kuriais remdamiesi *šio, o ne kito*, gyvenamojo pasaulio nariai, įskaitant „neprofesionalus“ ir „profesionalus“, konstituoją vienokiu ar kitokiu būdu kasdienio gyvenimo lūkesčius kaip giliai normatyvinius, moraliai sankcionuojamus dalykus.

Šis klausimas iš esmės apsunkina kiekvieno asmens, rašančio apie etnometodologiją, užduotį. Tinkamas atsakymas turėtų „vidiniu žvilgsniu“ apimti etnometodologinius aprašymus ir papildomai klausti, ar, kodėl, kada, kokiomis formomis būtų galima įgyvendinti etnometodologinius tyrimus konkrečiose „vi-

suomenėse“ (sociologų, antropologų, medikų, kaimo, gatvės, kortuotojų, politikuojančių, slapukaujančių ir pan. bendrijose), ir ar gali būti inicijuoti panašūs tyrimai, jei trūksta konkrečių etnometodologinių tyrimų bendruomenių ir konkrečių tyrimų atvejų? Šie klausimai išsišakoja į kitus, netgi „bepراسمیškus“: jei etnometodologiniai tyrimai *in situ* negalimi, ar ir kam rašyti ir kalbėti apie etnometodologiją?

Kad *bendruomenė* yra svarbi atsirandant *bendro suvokimo ir supratimo struktūroms*, liudija ne tik etnometodologų bendrijų, įsikūnijusių „kone kiekvienoje industrinėse šalyje“ (Garfinkel 2002b; 78) gausa, bet ir konkretus lietuviškos filosofinės fenomenologinės bendruomenės atvejis *in situ*. Ypač pastaraisiais metais vos ne kasmet pasirodančios knygos, kuriose eksplikuojamas *fenomenologinis požiūris* (Mickūnas 2007; Jonkus 2009; Sodeika 2010; Gutauskas 2010), o taip pat ir straipsniai, atsiranda ir dėka individualių, ir bendruomeniškų socialinių struktūrų atpažinimo pastangų.¹²

Nors etnometodologiniai tyrimai įgyvendinami situaciškai, todėl nepakanka vien tik nagrinėti teorinius Haroldo Garfinkelio bei kitų etnometodologų intarpus, tačiau kartu reikia pripažinti, kad tinkamas šių intarpų svarstymas, kad ir remiantis įprastais formaliosios analizės principais, gali teikti pirminius etnologinių tyrimų galimybių postūmus. Kai

¹² Kaip, pavyzdžiui, apibendrina savo dialoginį dalyvavimą Arūno Sverdiolo vedamuose seminaruose A. J. Greimo centre Mintautas Gutauskas, nurodantis, pasak jo, *giluminius dalykus*: „<...> su kolegomis ne tik susipažindavome su tekstais, nagrinėdavome pažiūras ir dalykus, bet ir nuolat mokėmės paties filosofinio dialogo, kurį išlaikyti nėra lengva“ (Gutauskas 2010; 10). Visiškai neatsitiktinai būtent šioje bendruomeninėje struktūroje randasi Arūno Sverdiolo tekstas apie Haroldo Garfinkelio etnometodologijos ir fenomenologijos ryšius (Sverdiolas 2010), teikiantis puikią *situacinę* progą rasti ir *panašumų*, ir *skirtumų* tarp filosofinio ir sociologinio požiūrių į etnometodologiją.

kitą pirmąjį kartą susiduri su etnometodologija *in situ*, sakykim, lietuviškoje sociologų bendruomenėje, supranti, kad reikalai, kurie iš pažiūros atrodo apverktini stingant minėtų organizacinių sociologinių-fenomenologinių struktūrų, vis dėlto nėra visiškai prasti, ypač turint mintyse suinteresuotumą sociologine fenomenologija ir etnometodologija kaip *orientuotu objektu* (paminėsiu tik keletą konkrečių atvejų): sociologinės fenomenologijos požiūrio akiratį tebeplečia Aleksandras Dobryninas, etnometodologinės ir sociologinės fenomenologinės – Liutauras Kraniauskas, abejomis šiomis kryptimis domisi Rita Vaičekauskaitė, Jolita Valuckienė bei kiti čia nepaminėti „nariai“; filosofinės antropologijos ir etnometodologijos sąveika domisi Gintautas Mažeikis, šiomis sritimis (gerokai prieš Garfinkelio *Etnometodologinių tyrimų* vertimą į lietuvių kalbą) domėjosi taip pat ir šio straipsnio autorius, ir dabar išvelgdamas galimybių išplėtoti ją į bendruomeniško suinteresuotumo struktūras.

Paminėta, kad *filosofinio* ir *sociologinio* požiūrių skyrimas ieškant panašumų ir skirtumų svarbus ir orientacinei šio teksto kompozicijai: poskyrių tematika – ryšys tarp etnometodologijos ir fenomenologinės filosofijos, Garfinkelio santykis su Parsonso, Schutzto, Gurwitsch'iaus, Durkheimio idėjomis bei sąvokomis, o taip pat *indeksiškumo*, *reflektyvumo*, *indiferentiškumo* sampratos – užkabina karščiausiai dviejų požiūrių, filosofinio ir sociologinio, *skirtumų* taškus.

Dar prieš nurodant panašumus ir skirtumus atkreiptinas dėmesys į tai, kad „grynojo“ etnometodologijos branduolio turbūt nepa-

vyktų rasti ir patiems etnometodologams. O santykis tarp fenomenologijos ir etnometodologijos, kaip ir turėtų būti, „jau buvo įvairių autorių nagrinėtas, ir apie jį yra ganėtinai skirtingų nuomonių“ (Sverdiolas 2010; 109–10). Kadangi tikslinant etnometodologinį požiūrį nuo pradžios glumina skirtingi požiūriai, stengsimės etnometodologiją aprašyti etnometodologiškai, t. y. atskleidžiant, kiek tai įmanoma, paties judančio „gyvūno“ reakcijas ir judesius. „Filosofinėje“ Garfinkelio interpretacijos versijoje randami panašumai (kabutės rodo, kad čia nagrinėjama *sociologinio požiūrio* ir *filosofinio požiūrio* skirtis yra situacinė) papildomai tikslinami. Pirmiausiai aptarsime panašumus, o paskui skirtumus.

Panašumai

Pirmoji tezė. *Verta pažvelgti į etnometodologiją kaip į savitą fenomenologinės sociologijos tęsinį, vieną iš postfenomenologijų; tai gali praversti ne tik plačiau atveriant etnometodologijos filosofinį akiratį, bet ir paties fenomenologinio filosofavimo kritinei savivokai.* (ten pat; 110).

Šią tezę reikėtų patikslinti. Etnometodologija *radikaliai* pertiria socialinio veiksmo tradicijas sociologijoje remdamasi sociologinės fenomenologijos, o iš dalies filosofinės fenomenologijos, sąvokomis ir empiriškai jas tikslindama. Etnometodologai, kaip tvirtina Michaelas Lynchas, kaip ir fenomenologai, skverbiasi į konstituojančią *daiktų* organizaciją detalizuodami praktinio, įkūnijamo, derinamo įprastų ir neįprastų fenomenų įgyvendinimo aspektus (Lynch 2009; 103). Tačiau, anot jo,

negalima teigti, kad Garfinkelis tiesiog perima ir pritaiko Husserlio sąvokas: „Garfinkelis ir kiti etnometodologai retai eksplikuoja „daiktus savaime“ remdamiesi pirmojo-asmens, fenomenologiniu, požiūriu, bet jie taip pat netraktuoja šių daiktų kaip objektų, kuriuos reikia paaiškinti remiantis priežastiniais teiginiais“ (ten pat).

Kitaip sakant, etnometodologija yra savitas fenomenologinės filosofijos tęsinys ne daugiau ir ne mažiau, negu – vienu ir tuo pačiu metu – kai kurių kitų sociologinių tradicijų tęsinys. Labai svarbus yra Alfredo Schutzio (Garfinkel 2005 [1967]) ir Arono Gurwitsch'iaus (Garfinkel 2002c) indėlis, ir tai atitinkamai atsispindi čia nurodytuose Garfinkelio rinkiniuose. Tačiau pačių etnometodologų santykis su fenomenologija yra įvairiopus: nuo fenomenologijos kaip iki-etnometodologijos pripažinimo iki indiferentiško požiūrio į fenomenologiją.

Ar ir kuo skiriasi fenomenologinė sociologija ir etnometodologija? Galima sakyti, kad *socialinio veiksmo fenomenologija* – tai *iki-etnometodologinis* tarpsnis, kurį diferencijavo ir konkretino Alfredas Schutzas, Aronas Gurwitsch'ius, Peteris Bergeris, Thomas Luckmannas, Maxas Sheleris, Maurice'as Natansonas ir kiti fenomenologai, supratingai pertyrę abipusišką filosofijos ir sociologijos santykį. Garfinkelis artikuliuoja fenomenologinės sociologijos idėjas *daug radikaliau*, todėl

ši kryptis vadintina *socialinio veiksmo postfenomenologija*. Jei Schutzas, ypač amerikiniu laikotarpiu, gręžėsi nebe į Weberio socialinio veiksmo metodologijos kritiką, o į George'o Herberto Meado ir kitų pragmatistų sociologiją, ir netgi Parsonso funkcionalizmą (Ferguson 2006; 96), o Bergerio ir Luckmanno pastangos sietinos su filosofine ir sociologine klasikinių autorių re-interpretacija, tai Garfinkelis, priešingai, empiriškai radikaliai nutolo nuo sociologinės teorijos prielaidų, teiginių, apibendrinimų ir abstrakcijų.

Johnas Herritage'as, pirmasis parašęs sistemingą veikalą apie Garfinkelį ir etnometodologiją (Herritage 1984), atkreipia dėmesį į *labai kompleksiską* pirminės etnometodologinės versijos paveldą. Labai svarbi Talcotto Parsonso figūra,¹³ o ypač vadinamieji jo „praleidimai“: nors Parsonsas teigė, kaip pažymi Herritage'as, kad Weberio veiksmo samprata yra „labai panaši“ į jo, veiksmo analizė nutolo nuo Weberio tradicijos (Heritage 1984; 15). Radikalioji etnometodologija skverbėsi giliai į Parsonso „paliktas“ veiksmo teorijos problemas. Todėl, atsakant į klausimą, kas yra etnometodologija, tinkamas atskaitos pagrindas – suprasti „itin įkaitusią teorinę atmosferą“, būdingą pokariui laikotarpiui: po II-ojo Pasaulinio karo du dešimtmečius dominuojanti Parsonso *voliuntaristinė socialinio veiksmo teorija* ir ypač jos prielaidos pradėtos principingai kritikuoti

¹³ Nors Garfinkelio etnometodologiją – dėl radikalių nuostatų – derėtų vadinti *socialinio veiksmo postfenomenologija*, tačiau, turint galvoje *socialinio veiksmo* reikšmę Talcottui Parsonsui, patikslinant reikėtų pridurti, kad visi Parsonso mokiniai, komentatoriai ir kritikai patenka (net ir be jų valios) į konceptuali prisodrintą postparsoniškų sociologinių variacijų lauką. Kaip tik todėl Johnas Holmwoodas tinkamai formuluoja temos pavadinimą – „Šiuolaikinė sociologijos teorija: post-Parsonso kryptys“ (Holmwood 2009).

(Heritage 1987; 226–32). Sakytume, kad ypač svarbi yra šioji Herritage'o nuoroda: Garfinkelis pakeitė vyraujančią motyvacinę požiūrį į socialinio veiksmo analizę *procedūrinio atskaitingumo* požiūriu (ten pat; 226). Cituodamas Garfinkelio Harvardo disertaciją Herritage'as primena, jog originali Garfinkelio pastanga susijusi su Maxo Weberio socialinio veiksmo analizės implikacijomis (Heritage 1984; 38), kurias „praleido“ Parsonsas (taip pat žr. Hilbert 1992; 10).

Kitas dalykas yra tas, kad verta pažvelgti į etnometodologiją kaip į vieną postfenomenologijų, nes ryšių su fenomenologija būta gyvybiškai svarbių.¹⁴ Tačiau Garfinkelio santykis su Husserlio fenomenologija toli gražu nėra vien tik „sklandaus idėjų perėmimo“ santykis (apie tai dar kalbėsime). Negana to, ir kiti ryšiai – taip pat kompleksiški: stublėna ne tik minėti Garfinkelio ir jo mokytojo Talcotto Parsonso socialinio veiksmo analizės *skirtumai*, bet ir jų dviejų *panašumai* (žr. toliau: „III.1. Radikalus Talcotto Parsonso socialinio veiksmo analizės patikslinimas“). Pats Garfinkelis ankstyvojoje rinktinėje įvardija tokią paveldo tvarką (atkreiptinas dėmesys į žodelį „ypač“):

„Straipsniai buvo parašyti remiantis Talcotto Parsonso, Alfredo Schützo, Arono Gurwitsch'iaus ir Edmundo Husserlio tekstų analize. Jų tekstai dvidešimt metų teikdavo man neišsenkamas kasdienio veiklos pasaulio nuorodas. Ypač stublėna Parsonso darbai dėl jiems būdingo persmelkiančio gylio ir visa apimančio tikslumo svarstant praktinio sociologinio protavimo problematiką, susijusią su

sudedamaisiais socialinės tvarkos ir jos sprendimo uždaviniais.“ (Garfinkel 2005; 2)

Specifiniai EM istorinės raidos bruožai siūlo priimti atsargesnį požiūrį į etnometodologijos ir fenomenologinės sociologijos santykį. Nors etnometodologijos pradžia yra sociologinė, toli gražu ne visi etnometodologai linkę susieti savo tyrimus netgi su *sociologija*. Dar daugiau: „Ne visiems etnometodologams patiko netgi istorinių ryšių tarp etnometodologijos ir klasikinės teorijos galimybių svarstymas“ (Hilbert 2009; 162). *Fenomenologinės sociologijos* idėją labiausiai išgarsino Peterio Bergerio ir Thomas' Luckmanno veikalas *Socialinis tikrovės konstravimas* (1999 [1966]). Po šio veikalų 7-ame dešimtmetyje pasirodymo pradėta plačiau domėtis ir fenomenologine Alfredo Schutzto sociologija. Tačiau Bergerio ir Luckmanno analizės paskirtis, kaip pabrėžia etnometodologai, buvo *filosofinė/teorinė* Marxo, Meado, Durkheimio ir Weberio tekstų re-interpretacija. O Garfinkelis, „priešingai, traktuoja fenomenologinį pasirinkimą kaip atveriantį galimybę visapusiškai atsiriboti nuo esamos sociologinės teorijos struktūros“ (Sharrock and Anderson 1986; 11). Be to, fenomenologija nėra tasai komponentas, kuris „būtinai žadina etnometodologų simpatiją“: vieni etnometodologai yra visiškai abejingi fenomenologijai, kiti – tiesiog nieiško filosofinio įkvėpimo, treti mano, kad kur kas geresnis pasirinkimas – pradėti vadinamąja kasdienės kalbos (Ludwigo Wittgensteino,

¹⁴ Nors Schutzto fenomenologinės sociologijos veikalai, kaip ir Parsonso, buvo teoriniai, Schutzto stebėjimas ir atitinkamos įžvalgos veiksmingai transformavo pagrindus, kuriais remiantis konstruojama veiksmo teorija. Schutzas sutelkė dėmesį į analizės sritį, kurią praleido Parsonsas – *veikiančiųjų veiklos pažinų pobūdį* (Heritage 1984; 44).

Gilberto Ryle'o, J. L. Austino) filosofija (ten pat; 11–2).

Tačiau, kaip minėta, ne tik verta, bet ir kūrybiškai skatintina pertirti įvairiopus sociologijos ir fenomenologijos (sakykim, tarp sociologinės fenomenologijos ir Martino Heideggerio kaip *kito kelio*, radikalčiai besiskiriančio nuo *egologinio kelio*, kurį grindė Edmundas Husserlis; Aspers 2010) ryšius, etnometodologijos ir egzistencinės fenomenologijos (Garfinkelio programos ir Martino Heideggerio *Dasein* analizės; McHoul 1998), etnometodologijos ir marksizmo (Freund and Abrams 1976) ryšius ir pan. Drauge kritiškai tikrinant kai kurių etnometodologų požiūrį į Husserlio fenomenologiją¹⁵: „Bet Husserlio fenomenologija kryptingai veda kelio, dažnai – ir iš tikro pagrįstai – vadinamo „subjektyviuoju idealizmu“, link <...>“ (Sharrock and Anderson 1991; 54).

Reikia pripažinti: kartais etnometodologai neapdairiai palieka nepatiktą fenomenologijos kaip „subjektyvistinės filosofijos“ apibrėžimą. Glaustas, bet būdingas pavyzdys. Atsakydamas etnometodologijos kritikams (šiuokart Anthony Giddensui ir ypač Lewisui Coseriu) Richardas Hilbertas (Hilbert 1992; 210) rašo: „Ši kritika susijusi su bendru klaidinančiu etnometodologijos ir fenomenologijos sutapatinimu, t. y. *apytikre* fenomenologijos prasme;

kaip požiūrio, kuris tiria tik subjektyvumo reiškinius arba *realybę subjektų požiūriu*“. Ir nors žodžiai kabutėse – Lewiso Coserio, tačiau Hilbertas, kritikuodamas etnometodologijos ir fenomenologijos tapatinimą, kartu tarsi pritaria fenomenologijos kaip „subjektyvizmo“ sampratai.

Pridurtina, kad Husserlio „egologinio“, kaip, beje, ir Durkheimio „pozityvistinio“, požiūrio traktuotės ypač priklauso, kaip paskytų Garfinkelis, nuo bendruomeninių organizacinių apibrėžimų *dėl-visų-praktinių-tikslų*. Garfinkelis (spėtina) čia primintų ir analogiją su Durkheimu. Devyniasdešimt metų Durkheimio tezė „Traktuoti socialinius reiškinius kaip daiktus“ buvo traktuojama pozityvistiškai: „Bet tai klaidinga. <...> Etnometodologija supranta Durkheimio aforizmą kitaip. Etnometodologija patikslina Durkheimio aforizmą taip, kad jis perskaitomas skirtingai. Taip, šis aforizmas skaitytinas: „Objektyvi socialinių faktų tikrovė yra pamatinis sociologijos *fenomenas*““ (Garfinkel 2002a; 66; kursyvas autoriaus).

Kaip ir Husserlio atveju: „Pirmiausia dera atkreipti dėmesį į tai, kad „daiktai“, prie kurių kviečia grįžti Husserlis, nėra vien pilka, beprasmė tikrovė, kurioje žmogaus tyko vien *facta bruta* kontingencijos chaosas. „Daiktais“ čia vadinama tai, kas specialesne fenomenologijos

¹⁵ Plg.: „Fenomenologinė filosofija nuo pat atsiradimo buvo kaltinama solipsizmu, idealizmu ir perdėtu epistemologizmu. Šioje monografijoje siekiu parodyti, jog šie priekaištai yra nepagrįsti“ (Jonkus 2009; 9). Epistemologinis dogmatizmas svetimas tiek etnometodologijai (žr. aprašytus „atitikimo“ studentų eksperimentuose paradoksus), tiek fenomenologijai. (Čia išryškėja svarbūs fenomenologinės sociologijos, etnometodologijos ir fenomenologinės filosofijos, egzistencinės fenomenologijos ryšio klausimai.) „Pats tikrovės, tiksliau, adekvatumo tikrovei klausimas fenomenologijai yra kiek svetimas. Juk fenomenologija atsisako spręsti apie patirties patikimumą klasikinės tiesos sampratų terminais. Sąvokos „adekvatumas“, „reprezentacijos“ ir „tikrovės atitikimas“ yra suskliaudžiamos ir fenomenologijos diskurse vengiama jas vartoti“ (Gutauskas 2010; 111–2).

kalba įvardijama kaip „fenomenai“ (Sodeika 2010; 65). Štai kodėl pakartotinai priminsime, kad Garfinkelis elgiasi kaip ištikimiausias Husserlio „mokinys“: „Tad dera fiksuoti *štai* kokią žodžio „fenomenas“ prasmę: tai, kas pats-save-per-save-patį-parodo, tai, kas yra atvira“ (ten pat).

Antroji tezė. *Husserlis reikalavo pakeisti teorinio žvilgsnio kryptį, nuo objektų eiti prie būdų, kuriais jie duoti, prie atitinkamų sąmonės aktų* (ten pat; 111).

Ši reikalavimą – „tai, kas pats-save-per-save-patį-parodo“ – Garfinkelis įgyvendina nuosekliai, nenukrypdamas, ieškodamas savito būdo, be to, netgi pralenkdamas šiuo – darbo-vietų detalizacijos *in situ* – požiūriu patį Husserlį (žr. pirmąją „Skirtumų“ dalies tezė). Jau pirmasis *Etnometodologinių tyrimų* „Pratar-mės“ sakiny s „realumo“, „faktiškumo“, „pa-žįstamumo“ reiškinius atpažįsta pačioje orga-nizuotoje, procedūrinėje kasdienio gyvenimo veikloje: „Tiek profesionali, tiek neprofesionali sociologinė veikla rodo, jog kiekviena nuoroda į realų pasaulį“, netgi kai ji įvardija fizinius ir biologinius reiškinius, susijusi su organizuota kasdienio gyvenimo veikla“ (Garfinkel 2005; 1). Atitinkami sąmonės-aktai Garfinkelio sociologijoje *suporuojami*. „Sąmonė“, „svei-kas protas“, „teorinis protas“ suporuojami su „aktu“, „veiksmu“, „į-gyvendinimu“. Sąmonė atpažįstama kaip tęstinė tos pačios aplinkos, kurioje ji situaciškai į-gyvendinama, raiška:

„Etnometodologiniai tyrimai analizuoja kasdie-nybės veiklą kaip narių metodus <...>. Jų tyrimas susijęs su užduotimi, kurios paskirtis – suprasti

konkrečios, įprastos narių veiklos metodus, leidžiančius analizuoti praktinius veiksmus, praktines aplinkybes, įprastą socialinių struktūrų pažinimą ir praktinį sociologinį protavimą, o taip pat, remiantis konkrečios aplinkos „vidinėmis taisyklėmis“, atrasti formalius įprastų, praktinių sveiko proto veiksmų požymius, kaip tęstinę šios aplinkos raišką (ten pat)“

Trečioji tezė, kuri susideda iš trijų dalių.

Pirma, *tam tikru metu Husserlis ėmė viso-keriopai pabrėžti, kad teorinė sąmonės veikla re-miasi paprastai nepastebimu ir neužklausiamu, savaime suprantamu pagrindu – gyvenamo pa-saulio patirtimi* (ten pat; 111–2).

Antra, *Vėliau kiti fenomenologai vienaip ar kitaip transformavo Husserlio transcendentalios sąmonės universalaus tyrimo programą* (ten pat; 112).

Trečia, *Garfinkelis perima Schutz'o idėją apie kasdienio pasaulio pamatinumą* (ten pat; 114).

Iš tikro, kaip tikslina Aronas Gurwitsch'ius savo tekste „Paskutinis Edmundo Husserlio kūrinys“, 1936-aisiais Husserlis publikavo pirmąjį numatytų straipsnių ciklą, kurio paskirtis – nagrinėti bendrąją intelektinę „mūsų laikotarpio“ krizę, o ypač mokslų krizę, pasitelkiant transcendentalinę fenomenologiją kaip būdą, *vienintelį* būdą, galintį įveikti krizę (Gurwitsch 2009; 447). Husserlis, – komentuoja Gurwitsch'ius, – formuluoja *Lebenswelt* ontologijos idėją. Ši idėja traktuojama kaip galimas intersubjektyviojo patyrimo pasaulis. Struktūras, kurias atskleidžia ši ontologija, gali parodyti kiekvienas faktinis *Lebenswelt*, kad ir koks istoriškai kintantis ir šiuo aspektu atsitiktinis būtų jo turinys. Gurwitsch'ius pabrėžia, kad *Lebenswelt*

ontologija iš esmės skiriasi nuo moderniosios tradicijos ontologijų, kurios remiasi konstruktyvia „būties kaip realiai esančios savyje“ samprata. Tradicinės ontologijos rėmėsi objektyviu *a priori*, o Husserlio ontologija sutelkia dėmesį į *Lebenswelt a priori*. Tačiau, suformulavęs šią idėją, Husserlis, anot Gurwitsch'iaus, vargu ar žengia toliau formuluotės. Pagrindiniai jo interesai nukreipti kitur (ten pat; 479).

Jei bet koks fakto „racionalumas“, kaip pažymi Husserlis, „glūdi aprioriškume“, tai apriorinis mokslas negali būti naivus, o turi plaukti iš galutinių transcendentalinės fenomenologijos šaltinių (Husserl 2005; 192–3), išsiskojančių į upelius, kurie maitintusi ne iš „tuščios ontologijos“ (Garfinkelis čia patikslintų – formaliosios analizės), bet iš konkrečių ontologijų: 1) solipsistiškai apribotos egologijos, 2) intersubjektyviosios fenomenologijos (ten pat; 192), iš kurios išsiskotų kiti konkretūs ontologiniai upeliai. *Intersubjektyvioji fenomenologija* tampa – dėka Schutzto ir Gurwitsch'iaus *intersubjektyvaus pasaulio* tyrinėjimo pastangų – *fenomenologine sociologija*:

„Kasdienio gyvenimo pasaulis“ – tai intersubjektyvus pasaulis, seniai egzistavęs dar prieš mums gimstant, patirtas ir interpretuotas kitų, mūsų pirmtakų, kaip organizuotas pasaulis. Dabar šis pasaulis atviras mūsų patyrimui ir interpretacijai. Bet kuri šio pasaulio interpretacija remiasi ankstesniojo žinojimo apie jį, mūsų pačių patyrimo ir patyrimo, kuris perduotas mums tėvų ir mokytojų, atsargomis, kurios „parankinio žinojimo“ forma funkcionuoja kaip referencijų schema.“ (Schutz 1970; 72)

Fenomenologinės sociologijos ir Alfredo Schutzto sociologijos tyrėjas Helmutas Wagners nurodo reikšmingą dalyką, papildomai liu-

dijantį, kad Schutzto sociologiniai tyrimai yra svarbūs Garfinkeliui ne todėl, kad jie *susiję* su filosofija/fenomenologija, o todėl, kad Schutzto sąvokos tinkamai leidžia artėti prie konkrečiosios empirinių fenomenų ontologijos: „Savo vėlyvajame darbe Husserlis vartojo *gyvenimo pasaulio* sampratą nurodydamas į kasdienio gyvenimo pasaulį. Nors jis netyrė gyvenimo pasaulio idėjos pakankami detalai, tai darė Schutzas dar prieš perimdamas šią Husserlio sąvoką“ (Wagner 1983; 109). Tai patvirtina ir pats Garfinkelis:

„Husserlio programoje *Lebenswelt* pradai, tik formaliai atskleisti paskaitose, aktualiai neaprašo jokių *Lebenswelt* praktikų. Jie neatskleidžia *Lebenswelt* praktikų remdamiesi instrukciniais veiksmis, įgyvendinamais-vykstant-praktikoms. Jie tik teikia užuominas apie *Lebenswelt* praktikas. Taigi realus Husserlio programos pasiekimas yra teikiama užuomina apie aktualiai įgyvendinamą mokslų veiklą kaip įgyvendinamas praktikas. O tai nėra smulkus pasiekimas.“ (Garfinkel and Liberman 2007; 4).

Ketvirtoji tezė. *Etnometodologija atsirado sociologijos kontekste ir apibrėžė save kaip ypatingą sociologiją* (ten pat; 114).

Iš tikro: „Ankstyvosios etnometodologų kohortos buvo sociologai“ (Garfinkel 2002b; 77). Etnometodologijos koncepcijos formavimosi laikotarpiu Garfinkelio diskusijos su Gurwitsch'iumi apėmė dvi sritis – fenomenologiją ir sociologiją (ten pat; 84). Čia galima įžvelgti bendrą skiriamąjį domėjimosi bruožą. Garfinkeliui (kaip, jo nuomone, ir Durkheimui) pagrindinė tyrimų sritis buvo ta, kurią „neigė kanonizuoti Vakarų filosofijos mokyklai“ (Garfinkel 2002a; 68).

Todėl Garfinkelis, ypač vėlyvoje etnometodologijos versijoje, dažnai vartoja pasakymą „netaisyklingas skaitymas“ (angl. „misreading“) patikslindamas, kad „skaityti netaisyklingai“ nereiškia „skaityti nepagrįstai, netinkamai, netiksliai“. Etnometodologija nėra „ironiška“ disciplina: „Etnometodologija ir formalioji analizė yra susijusios. Jos neišvengiamai susijusios“ (Garfinkel 2002a; 74). „Skaityti netaisyklingai“ – tolygu „skaityti nebendramatiškai“. „Aš, – priduria Garfinkelis, – vadinu antrąjį skaitymą instrukcija, arba instruktuojamu veiksmu“ (Garfinkel 2002c; 112).

Jei jau kalbėti apie filosofijos ir etnometodologijos ryšius, tai jie ne tik kad neapsiriboja vadinamąja mokykline filosofija, o žengia atgalios prie daiktų, „paskui graikus“. Vienoje Garfinkelio vėlyvojo rinkinio vietoje randame įdomų sakinį. Aptardamas „pačius įprasčiausius organizacinius fenomenus“ ir jų pakartotinio atradimo ir pa-tikslinimo svarbą Garfinkelis rašo: „Kaip pažymėjo Egonas Bittneris, po graikų ši nuostabi tematika žengė į kolegijas ir grįžo išsilavinusi. Dabar šią tematiką reikia pakartotinai atrasti ir patikslinti kaip pačių paprasčiausių *daiktų* pasaulyje veikimą“ (ten pat; 168).

Penktoji tezė. *Etnometodologija laikoma veiksmingu pačios tiriamosios tikrovės pradū, formantu* (ten pat; 116).

Iš tikrųjų: etnometodologija dėmesinga betarpiškoms procesinėms procedūroms – „situacinėms stebėjimo-ir-pasakojimo praktikoms“ (Garfinkel 2005; 7). Narių etnometodai yra reflektyvūs, jų paskirtis – daryti šią veiklą paste-

bimai-racionalią-ir-referuojamą-dėl-praktinių-tikslų, t.y. „atskaitingą“ (Garfinkel 2005; 1). Kai kitą pirmąjį kartą susiduri su etnometodologija, kad turi būti pasirengęs nustebti įprastų dalykų neįprastumu: kad, tarkim, *orientuotas* (Garfinkel 2002c; 100), arba *intencionaliai dalyvaujantis asmuo* (Schutz 1967; 163) gyvena aktualiame dviejų atskirų sąmonės srautų vienalaikiškume, iki-predikatiniame patyrimo (ten pat; 164), kurio betarpiškumas suteikia orientacijai-į-kitą savitumo bruožų:

„Aš kalbu apie kitą asmenį kaip žmogų, kurį pasiekia mano tiesioginis patyrimas, kai jis dalijasi su manimi erdvės bendruomene ir laiko bendruomene. Jis dalijasi su manimi erdvės bendruomene tada, kai dalyvauja kaip asmuo ir aš jį suvokiu kaip tokį, ir, be to, kai aš jį suvokiu, kaip ir *pats* asmuo, šis *konkretus* individas, kaip suvokiu jo kūną kaip praktiką, kuria žaidžia jo vidinės sąmonės simptomai. Jis dalijasi laiko bendruomene su manimi, kai jo patyrimas teka greta su mano patyrimu, kai aš galiu bet kuriuo momentu pažvelgti ir suvokti jo mintis, kai jos atsiranda, kitaip tariant, kai mes drauge bręstame.“ (Schutz 1967; 163)

Tačiau kartu būtina patikslinti *betarpiškumo* sampratą kalbant apie *santykį* tarp etnometodologinių sveiko proto procedūrų ir etnometodologinių tyrimų. Viena vertus, etnometodologija *gali būti laikoma veiksmingu pačios tiriamosios tikrovės pradū, formantu*. Kita vertus, jei etnometodologija būtų „tik“ tai, narių reflektyvios kompetencijos ir etnotyrėjų kompetencijos tiesiog *sutaptų*. Etnometodologiniai tyrimai, kaip jau ne kartą minėta, palieka „mažytį tarpelį“ tarp analitikos ir praktinio sociologinio protavimo. Šitaip vienu šūviu nušaunami du kiškiai: pirma, dar prieš laiką neišgąsdinami „gyvūnai“, antra, nepraradus „saugaus“ atstumo tarp medžiotojo ir fenome-

no, galima aprašyti, kaip konstituojama įprasta situacinės sąveikos tvarka, kaip susidaro pačios socialinės struktūros.

„Socialinio konstravimo“ sąvoka, kuri čia aptariamame tekste aprašoma kaip koncepcija, grindžiama „prielaida, kad nagrinėjamas dalykas yra agregatas, kurį galima tirti išardžius dalimis“ (Sverdiolas 2010; 110), Garfinkelio etnometodologijai yra *visiškai svetima*. „Agregato“ koncepcija apibrėžiama kaip pagrindinis FA, „pasaulinio mokso sąjūdžio“, o ne EM pasiekimas. Garfinkelis, kaip komentuoja Anne Rawls, labai retai vartoja *socialinio konstravimo* sąvoką (Rawls 2002). Garfinkelis veikiau pasakytų: „Bet tik endogeniškai. „Tik endogeniškai“ yra detalizuojama remiantis Gurwitsch'iaus *duomenų grupės reljefiškumo samprata*“ (Garfinkel 2002b; 73).

Svarbu ne *principai*, o *fenomenai*. Garfinkelis kalba apie „orientuotus objektus“ (Garfinkel 2002c; 100), „keliaujančias bangas“ – ir *tik* konkrečiais atvejais (ten pat; 165), „daiktų figūrinės tekstūros koherencijas“ (ten pat; 99), kurių organizacinės linijos – „tankios“. Tačiau ne Cliffordo Geertzo termino prasme, – vėlgi įspėja Garfinkelis. Geertzas vartoja „tankųjį“ aprašymą kaip akademiškai privilegijuotą interpretacinį, kultūrinį aprašymą; šio aprašymo sudedamosios dalys nereikalauja suvokti apie ką kalbama (Garfinkel 2002; 166).

Etnometodologiniai sveiko proto *atskaitų* (reikia stengtis, nors tai ir nelengva, apimti Garfinkelio pasirinkto angl. žodžio *account* reikšmių turtingumą) tyrimai *ir* kyla iš sveiko proto, *ir* seka paskui sveiką protą akytai stebėdami „jį“, tiksliau, atsitiktinius jo organizacinio judėjimo bruožus. Fenomenas, gyvū-

nas (jei tik gyvas), pasirodo vis „kitą pirmąjį kartą“. Vėlyvajame sociologijos klasiko tekste jis ženklinamas šitaip – € §, skiriant nuo paprastų skliaustelių – () – formalioje analizėje, kai gyvūnas, kaip reikia suprasti, „nebegyvas“, t. y. sudaiktintas formaliose schemose. Dažnai Garfinkelio keliamas klausimas „Kas dar?“ (Garfinkel 2002; 254) tarsi tolimas aidas atkartoja moderniosios fenomenologijos pirmtako Edmundo Husserlio „ko nors sąmonės“, arba intencionalumo išgyvenimą:

„Sąmonės išgyvenimai dar yra vadinami intencionaliais išgyvenimais, tačiau žodis „intencionalumas“ čia reiškia ne ką kita, kaip tik tą bendriausią pamatinę sąmonės savybę, kurios dėka sąmonė yra ko nors sąmonė ir kurios dėka pasirodydama kaip *cogito* ji turi savyje savąjį *cogitatum*.“ (Husserl 2005; 43)

Intencionaliai girdint organizacinę conceptualaus klausimo „Kas dar?“ (Garfinkel 2002; 254) ritmiką reikia įdėmiai sekti paskui gyvūną lapijoje... (Garfinkel 2002; 77). *Fenomenas*, arba *gyvūnas* € §, slepiasi formaliosios teorinės analizės lapijoje. Jei etnometodologija Garfinkelio būtų apibrėžiama kaip *metodologija*, apibrėžianti, klasifikuojanti ir taikanti *mokslinio racionalumo tipus*, tai ši kryptis negalėtų pretenduoti į *asimetrišką, nebendramatišką* tyrimo lygmenį konvencinių metodologijų atžvilgiu. Reikia glaustai, bet esmingai pabrėžti: etnometodologijos paskirtis – artikuliuoti konkrečius ontologinius kasdienio, „paties įprasčiausio“, gyvenimo *pradus*.

Verta nurodyti skirtumą tarp Bergerio bei Luckmanno *fenomenologinės sociologijos* ir Garfinkelio *etnometodologijos* kryptį: jei pirmoji kryptis, tirdama „objektyvacijos“ ir „socializacijos“ procesus, gręžiasi į žinojimo sociolo-

giją ir, stiprindama *epistemologinę* supratimo liniją, konstruoja save kaip visuomenės *teoriją*, tai Garfinkelio etnometodologija, tirdama „natūralių nuostatų“ struktūras ir aprašydama skirtingus situacinius kontekstus skirtinguose apibendrinimo lygmenyse, tęsia Husserlio programinę – *konkrečiosios ontologijos* – liniją. Elementariausi, „patys įprasčiausi“ kasdienio gyvenimo *pradai*, arba *formantai*, atskleidžiamai aprašant implicitines taisykles ir praktinio sociologinio protavimo kompetencijas. Nurodytą perskyrą tarp Bergerio-Luckmanno ir Garfinkelio programų naudinga paryškinti. Jei pirmuoju atveju fenomenologinė sociologija įsilieja į pakankamai gausų dominuojančios pozityvistinės tendencijos kritikų būrį, kuriam būdinga filosofinė-epistemologinė forma, tai antruoju, etnometodologijos, atveju žengiama dar radikalesniu – ir episteminės, ir ontologinės kritikos – keliu.

Šiame tekste ne kartą minėtas Garfinkelio „kitas pirmas kartas“ turėtų būti traktuojamas atidžiai. Šis „paprastas“ pasakymas turi dvi puses: episteminę ir ontologinę. „Natūralios nuostatos“ atžvilgiu turi būti – kiekvieną kitą pirmąjį kartą – įgyvendinama radikali redukcija, kuri leidžia pasirodyti matomiems, tačiau iki šiol nepastebėtiems fenomenams. Fenomenologinė Garfinkelio programa reikalauja suskliausti „galilėjiško mokslo“ prielaidas, įskaitant *hipotezės-metodo-verifikacijos logiką*, o kartu – *suvokiamo objekto tikrovę*. Štai kodėl Garfinkelis suskliaudžia ir „galilėjiško fakto“ kaip ontologinio įvykio tikrovę: „Čia visur vartojama Felixo Kaufmanno apibrėžta fakto samprata. Jo teigimu, faktinį teiginio pobūdį sudaro ne ontologiniai įvykių, kuriuos aprašo

šis teiginys, požymiai, bet taisyklė, kuri daro poveikį jo vartojimui“ (Garfinkel 2005; 100).

Patikslinant verta iškelti klausimą ir atsakyti į jį remiantis paties Garfinkelio žodžiais: kas būtų, jei mokslinio racionalumo taisyklės ir faktų visumas bandytume įsprausti į gyvenimo-pasaulius? „Mėginti šiuos požymius įtvirtinti“ arba „griežtinti asmens paklusimo jiems sąlygas kasdienėje aplinkoje“ – tolygu išryškinti beprasmišką asmens veiksmo aplinkos pobūdį ir dauginti padrikus sąveikos sistemos bruožus (ten pat; 254). Garfinkelio „eksperimentai“, kaip minėta, išryškindami beprasmiškumo ir padrikumo aspektus, toli gražu nežaidžia žaidimo dėl paties žaidimo. Jam svarbu – kasdienio teorizavimo struktūros. Laikydamosi „tam tikro“ nuotolio nuo sveiko proto pasaulio, etnometodologija laikosi „tam tikro“ nuotolio nuo teorijos/filosofijos, kuriai būdingos „agregatinės“ socialinių konstrukcijų struktūros.

Skirtumai

Pirmoji tezė. *Garfinkeliui sociologinių tyrimų filosofiniai pagrindai ir filosofinis interpretavimas ne per daug rūpėjo, jis dargi atsiribojo nuo jų, ypač vėlyvuojų laikotarpiu* (ten pat; 109).

Patikslinant šį teiginį reikia skirti du dalykus – 1) *filosofinių pagrindų* sampratą ir 2) *filosofinio interpretavimo* sampratą. Priešingai nei teigiama, filosofiniai *sociologinių tyrimų* pagrindai Garfinkeliui itin rūpėjo. *Pirma*, tai liudija jo autobiografiniai intelektualinio brendimo faktai: konkretūs ryšiai su filosofais fenomenologais (žr. kitame poskyryje aprašytą „Šiaurės Karolinos“ – laikotarpį), o taip pat tęstinės

Husserlio, Schutzo, Gurwitsch'iaus, Felixo Kaufmanno, Russelo, Whiteheado, Wittgensteino ir kitų filosofų, logikų, kalbos filosofų idėjų, problemų, sąvokų studijos. Jam, kaip liudija autobiografinės nuorodos, rūpėjo *ties* Husserlio transcendentalinės fenomenologinės filosofijos pagrindai, *ties* geštalpsichologijos pagrindai, conceptualiai susiję su etnometodologine „prasmės problemos“ (Garfinkel 2002b; 83) artikuliacija ir detalizacija.

Kadangi etnometodologija nuo pradžios apibrėžiama kaip *pa-tikslinimo programa*, galima numanyti, kodėl Schutzas, fenomenologiškai pertyręs filosofinius sociologijos *pagrindus*, ir Gurwitsch'ius, fenomenologiškai patikslinęs filosofinius psichologijos *pagrindus*, yra, drąsiai galima sakyti, du nuolatiniai profesinio Garfinkelio gyvenimo palydovai (Schutzas – formuluojant ankstyvąją etnometodologijos versiją, Gurwitsch'ius – vėlyvąją EM versiją). Abu paminėti autoriai įkvėpimo sėmėsi iš Husserlio (istorinės raidos požiūriu, tai pirmieji XX a. dešimtmečiai) fenomenologijos.

Įdomu, kad Garfinkelis vėlyvuju laikotarpiu grįžta prie *ankstesnių pagrindų* – sociologinių diurheimiškų.¹⁶ Dar įdomiau, kad Garfinkelis „nuo daiktų“ grįžta „prie daiktų“. Durkheimo, kaip ir Husserlio, kvietimas (kad ir koks skirtingas formos ir turinio požiūriu) „grįžti prie daiktų“ (pagrindinė taisyklė – *socialiniai faktai laikytini daiktais*; Durkheim 2001; 37–62), atsiribojant nuo vadinamojo psichologizmo¹⁷, teikia Garfinkeliui gairę:

„Vadinasi, sociologija nieku gyvu negali paprasčiausiai pasiskolinti iš psichologijos vieną ar kitą teiginį ir paskui jį pritaikyti socialiniams faktams. Bet kolektyvinis mąstymas, visas, tiek forma, tiek ir turinys, turi būti tiriamas pats, su niekuo nesusietas, jaučiant tai, kas jame yra specifiška, ir reikia palikti ateičiai rūpestį ištirti, kiek kolektyvinis mąstymas panašus į pavienių žmonių mąstymą. Ši problema išplaukia veikiau iš bendrosios filosofijos ir abstrakčiosios logikos negu iš mokslinio socialinių faktų tyrimo.“ (Durkheim 2001; 18)

Problema („kiek kolektyvinis mąstymas panašus į pavienių žmonių mąstymą?“), kurią „kaip rūpestį“ Durkheimas palieka Garfinkeliui, patikslinama. Tai – „neįtikinanti programinė perskyra tarp objektyvių ir indeksinių išraiškų bei jų pakeičiamumo problema“ (Garfinkel 2005; 9–12). Klausiant labai paprastai: kaip, kada ir kodėl sąveikose neišvengiamai pakeičiamos – „bendrosiomis“, „socialinėmis“ – unikalios, individualios indeksinės išraiškos? Šis klausimas, sukeliantis laikiną sutrikimą, nerimą, susierzinimą „naiviuose“ Garfinkelio eksperimentuose, siūlo pertirti socialinio mokslo (FA, formaliosios analizės) pagrindus, o kartu – sociologijos ir filosofijos santykį.

Garfinkelis, priimdamas Durkheimo pasiūlymą, grįžta prie „logikų“ (Husserlio, Russelo, Goodmano; ten pat; 9–10) kartu identifikuodamas problemą: 1) kad nors indeksinės išraiškos „yra labai naudingos“, vis dėlto jos yra „neparankios formaliajam diskursui“ (ten pat; 10). Individualios, unikalios, kontekstinės – čia ir dabar – indeksinės išraiškos „įvardija kažką tokio, ko neįvardija žodžio kopija“ (ten

¹⁶ *Sociologinio metodo taisyklės* parašytos 1895 m., o gerokai vėliau Durkheimas, kaip tai nuolat darys Garfinkelis, darsit svarstys *abipusišką* sociologijos ir filosofijos santykį veikale *Sociologija ir filosofija*.

¹⁷ Turime skirti *psichologinį* (kiek tai susiję su pozityvistinio mokslo raida) ir *fenomenologinį* požiūrį į sąmonę (Gurwitsch 1966; 89–115).

pat). Kaip, kokiais būdais, kokiomis priemonėmis galima „jas“ surasti ir aprašyti situacines jų pakeitimo „objektyviomis išraiškomis“ tvarkas, kurias įgyvendina „praktinis sociologinis protavimas“ tiek kasdieniame, tiek ir formaliaime – socialinio mokslo – gyvenime?

Milžiniški organizaciniai socialinio mokslo sąjūdžio ištekliai šią problemą išsprendžia; kalbant metaforiškai, FA laimi mūsų masinėmis formaliųjų tankų (metodų) atakomis. Pozityvioji sisteminė, vadinamoji mokslinė, analizė išvalo mišką nuo „beprasmiškų“ indeksinių išraiškų, arba „metafizikos“ (Husserl 2006; 25 [135]). Štai kodėl Garfinkeliui *nuolat* rūpi filosofiniai pagrindai, tiksliau, „transcendentalinio subjektyvumo prasmė“ (Husserl 2005; 32–3). Šie pagrindai, „išvertus“ į sociologinį žodyną, sudarytų atitinkamai tris sociologinius pagrindus – *socialinio veikimo teorijos, intersubjektyvumo kilmės ir socialinio žinojimo konstituavimo* klausimus (Heritage 1987; 225).

Drauge atkreiptinas dėmesys į etnometodologijos ir „revoliucinių“ pokyčių mokslo filosofijos srityje santykį. Garfinkelis matomai, tačiau nepastebimai – „pernelyg“ empiriškai – įkūnija radikalią, asimetrišką mokslo sociologijos nuostatą, atliepiančią radikalius mokslo filosofijos pokyčius. Į glaudų ryšį tarp Garfinkelio etnometodologijos ir radikalių lingvistinės filosofijos, hermeneutinės filosofijos ir apskritai mokslo filosofijos pokyčių Europoje tinkamai atkreipia dėmesį Anthony Giddensas. Nors rafinuotų epistemologinių diskusijų Garfinkelio tekstu-

se, kaip pažymi Giddensas, nerasime, tačiau „indeksiškumo“ tema – kad ir konkretesniuose lygmenyse – yra glaudžiai susijusi su klausimais, kuriuos kelia filosofai nagrinėjantys „apskritą“ pažinimo pobūdį (Giddens 1995; 242).

Garfinkeliui rūpi fenomenaliojo lauko bruožai (ko gero, niekas negalėtų pasakyti, kad tai arba tik „filosofinių“, arba tik „sociologinių“ tyrimų uždavinys), *orientuotų, kryptingų, pozicinių, vietos, įvietintų, nutolstančių, susiduriančių, normaliai prasilenkiančių, rotacinių, perspektyvinių, vidinių, išorinių, išsidėstančių laiko horizonte, įkūnijančių atpažįstamus aspektus objektų* požymiai. Šie požymiai konstituojami nemarios, tęstinės, visuomenės koherentiškos tvarkos linijose, kuriami atskaitingose, nedarumą liudijančiose detalėse, jų liudijančiame bendrumė:

„Kas gi nežino, kaip reikia laukti eilėje? Kiekviena pasaulio siela pritaris: pasaulis pamišęs dėl eilių. Tačiau tam tikra aptarnavimo eilėse požymių aibė yra keista jos kūrėjams, o dar keistesnė – socialinės srities mokslams. Socialiniai mokslai vargu ar atpažįsta šiuos požymius, nes pastarieji išvengia pirmaeilių socialinių mokslų metodų. Kad ir išvengdami jų, šie požymiai konkretina aptarnavimo tvarką konkrečiomis detalėmis, atskleidžiančiomis jos atskaitingą įgyvendinimą identifikuojant aptarnavimo tvarkos tvarkingumą ją kuriantiems dalyviams-šioje-linijoje.“ (Garfinkel and Livingston 2003; 21)

Kad ir kokių neapibrėžtų bruožų ir liekamųjų sąvokų turėtų fenomenologija ir etnometodologija (kaip ir bet kuris kitas *praktinio sociologinio protavimo būdas*)¹⁸, visi šie neapi-

¹⁸ Tyrėjai ir interpretatoriai neretai rašo – ne tik anksčiau, bet ir šiandieną – apie fenomenologiją kaip „ambivalentišką sferą“ (Kockelmans 1967; 24), pažymėdami, kad „Po šimto metų teorijos ir praktikos ši disciplina tebėra menkai suvokiama daugelyje sluoksnių“ (Smith 2007; 188), kad *grynasis* Husserlio mąstymas neprisidėjo prie socialinių mokslų raidos (Flaherty 2009; 218), kad „fenomenologinė redukcija – ganėtinai mįslinga operacija“ (Sverdiolas 2010; 117).

brėžtumai geriau suprantami, kai prisimenama pirminė fenomenologijos nuostata, kylanti iš kritinės ir krizinės savivokos, reikalaujančios *radikalaus filosofijos atnaujinimo* (Husserl 2005; 10–2), etnometodologijos *disidentiškumo* (Sharrock 2001; 249). Garfinkelis reikalauja pertirti „ilgą“ (Garfinkelis nurodo tiksliai – devyniasdešimt metų; Garfinkel 2002a; 65) organizacinį formaliosios analizės tekstą, griežtai skiriančią objektyvias ir indeksines išraiškas.

Jei atidžiai įsižiūrėsime į Garfinkelio kalbą, atpažinsime radikaliai kalbantį disidentą: „objektyvumas“ konstituojamas čia-ir-dabar-trans-situaciškai. *Visur ir visada*. Grįžimas „prie daiktų“ (arba diurheimišku, arba huserlišku) yra radikalus: „bendrosios“ daiktų savybės – tai „ištaisytos“ trans-situacinės savybės, vadinasi, jų „prigimtis“ nėra objektyvi. Štai kodėl formaliajai analizei prireikia „didžiulių išteklių“ (Garfinkel 2005; 11), „ilgų“ tekstų“, „ilgų veiksmo kryptių“ ir pan. Prireikia tam, kad saugotų – kaip savo akies vyzdį – *perspektyvią perskyrą* tarp indeksinių ir objektyvių išraiškų. Indiferentiška Garfinkelio kalba, reikia pripažinti, ne visada leidžia įžvelgti etnometodologijos radikalumą konvencinio mokslo atžvilgiu, o kartu – jo nuolat pabrėžiamą sociologijos ir filosofijos *pagrindų pertyrimo* svarbą:

„Yra be galo daug socialinių mokslų veiklos sričių, kurios nagrinėja šią perspektyvią perskyrą ir pakeičiamumo problematiką. Šią perskyrą stiprina didžiuliai ištekliai (kuriuos savo ruožtu stiprina minėta perskyra ir pakeičiamumas), susiję su metodu, kurių paskirtis – griežtai analizuoti praktinius veiksmus ir praktinį protavimą, plėtra. Viltį ir naudą teikiančių pritaikymo galimybių esti be galo daug.

Kai praktiniai veiksmai tampa tyrimo tematika, minėta perskyra ir objektyvių išraiškų pakeičia-

mumas indeksinėmis išraiškomis lieka programiniai uždaviniai kiekvienu *individualiu* atveju ir kiekviena *konkrečia* proga, aptariančia perkyros ir pakeičiamumo klausimus. Kiekvienu, be išimties, konkrečiu atveju nurodomos tam tikros sąlygos, kurias turi pripažinti kompetentingas tyrėjas: nors įrodinėjimo priemonės *konkrečiu* atveju gali būti laisvesnis, tačiau įrodymą reikia laikyti pagrįstu.

Logikai ir lingvistai bemaž vieningai sutaria dėl kai kurių minėtų sąlygų. „Ilgi“ tekstai, „ilgos“ veiksmo kryptys arba įvykiai, atskleidžiantys, kad narių veiksmai yra tų įvykių, kuriuos įgyvendina jų veiksmai, bruožai (įskaitant tuos atvejus, kai nėra vartojami simboliai, arba kai jie nėra taikomi kaip indeksinių išraiškų pakaitai), rodo, kad konkrečios programos įrodymus atliepia praktinio socialinio vadovavimo reikmės.“ (Garfinkel 2005; 11)

Garfinkeliui svarbu, kaip mes visi – „kasdienybės žmonės“, „filosofai“, „sociologai“ – panaudojame etninius metodus tipizuodami unikalų savo patyrimą, ir tuoj-pat, čia-pat, be-matant pakeisdami jį objektyviomis, bendrosiomis išraiškomis. Šis pakeitimo konkrečioje vietoje ir konkrečiu laiku paradoksas ir reflektyvumo – būdų, kuriais indeksinės išraiškos *pakeičiamos* objektyviomis, – tyrimas galimas *detalizuojant* klausimo *kaip* formas. Todėl Garfinkeliui ir svarbus *santykis* tarp filosofijos ir sociologijos, kuris, kaip įprasta, *detalizuojamas*: „<...> [čia] aš aprašau, kaip vartojami *organizaciniai daiktai*. Tai yra heidegeriški daiktai. Tačiau jų vartojimo pradžia – Durkheimo medžiaginiuose veiksmo pagrinduose, o ne fenomenologinės filosofijos metoduose“ (Garfinkel 2002c; 239).

Fenomenologinė sociologija, sukūrusi santykiškai savarankišką pagrindą, dar „lieka filosofijoje“. Nors, – kaip pabrėžia Bergeris ir Luckmannas, – „mes *neturime* tikslo filosofuoti“ (Berger ir Luckmann 1999; 33), jie perima

filosofijos žodyną, stilių, manieras, argumentavimo ir įrodinėjimo būdus: „prieš pradėdami ją sociologiškai analizuoti“, t.y. aiškintis, kokia yra tikrovė, kurią savo kasdienėje sąmonėje suvokia paprasti visuomenės nariai, „privalome atsivėlgti į esmines jos savybes“ (ten pat).

O Garfinkelis, išsaugodamas dėmesingumą filosofiniams nemarios visuomenės „pagrindams“, neperima filosofijos žodyno, stiliaus, manierų, argumentavimo ir įrodinėjimo būdų. Garfinkelis, įveikdamas (kartu su fenomenologine sociologija) pernelyg didelį, filosofinį, nuotolį tarp jos žodyno ir be galo imlaus gyvenimo-pasaulio (tiek kultūrinis prasmės sluoksnis, tiek kasdienis socialinis pasaulis priklauso kasdieniam gyvenimo-pasauiui; Schutz and Luckmann 1973; 21), struktūrą atpažįsta ir aprašo empirinėse įprastos tvarkos detalizacijose, nes *racionalumas*, kuriį dažnai *ad hoc* postuluoja tiek filosofija, tiek formalioji analizė yra *empiriškai įdomus dalykas* (Garfinkel 2005; 235).

Taigi ryšys, jungiantis tris giminingas dalis – filosofinę fenomenologiją, sociologinę fenomenologiją ir etnometodologiją, liudija, kokia svarbi etnometodologijos disciplinai bei Haroldui Garfinkeliui, etnometodologijos kūrėjui, *radikali fenomenologijos nuostata*. Šios nuostatos radikalumas, įskaitant *indiferentiškumo* nuostatos (žr. toliau) taikymą empirinėje srityje, leidžia sukurti originalią, daugeliu aspektų nepanašią į *visas kitas* sociologines koncepcijas kartu paėmus, kryptį, kurią kai kurie etnometodologai, kritikuodami interpretacinius bandymus ieškoti klasikinių sociologinių etnometodologijos šaknų, netgi vadina nepriklausoma *disciplina* (Mehan and Wood 1975).

Šios nuostatos radikalumas, mūsų supratimu, pastūmėja etnometodologiją iki tam tikro *kritinio taško*, priverčiančio postuluoti *jos visapusišką empiriškumą*, o kartu *ne-teoriškumą* (kuriį, žinoma, reikia skirti nuo *anti-teoriškumo*). Judėjimas būtent šia – radikalia empirine – kryptimi suformuoja daį vieną naują padalinį, arba netgi *discipliną*, Harvey Sackso ir jo bendradarbių *šnekos analizę*, kuri nuo šiol ieško glaudesnių ryšių veikiau su lingvistine filosofija, o ne fenomenologijos tradicija.

Husserlio tekstai, kaip pripažįsta Garfinkelis, „metų metais“ teikė jo sociologiniams skaitymams daugybę alternatyvių šaltinių, skatinančių transformuoti ir detalizuoti konvencinę socialinės tvarkos problemos tematiką (Garfinkel 2007; 9). Kartu jis priduria: „Nors Husserlis suteikė kryptį mūsų etnometodologiniams tyrimams, tačiau Husserlis – tiek *Göttingeno paskaitose*, tiek *Krizėje* – vartodamas formalius apibendrinimus, užgožė konkrečiai įgyvendinamus įvairių mokslų darbus kaip koherentišką, darbo-vietose specifiškai, pavyzdys po pavyzdžio, organizuotą daiktų-į-individualume-detalizavimą. Apgailėstautina, kaip neabejotinas faktas, kad abu Husserlio traktatai prarado fenomeną, kuriį buvo tikimasi nuodugniai aprašyti“ (Garfinkel and Liberman 2007; 4).

Grįžtant prie etnometodologijos *filosofinių pagrindų* klausimo reikia pridurti, kad etnometodologija yra konkrečių daiktų/fenomenų tyrimas, kurio svarbi dalis yra procedūrinis aprašymas. Vienas dalykas aprašyti „socialinę tvarką“ tradiciškai filosofiškai: tarsi „visuomenė“ kaip sfinksas stovėtų sustingusi už mūsų – Hobbeso *metodologinio individualizmo* arba

Parsonso *holizmo* – nugarų. Kitas dalykas – procedūrinis „savaime suprantamų“ daiktų aprašymas. „Radikalumas“ čia yra tas, kad reikalaujama visiškai kitokio, nei paminėtieji, požiūrio į tai, kas *jau pažįstama*. Reikalaujam at-pažinti pažįstamą, natūralų daiktą.

Radikaliai kvestionuojant *visas natūralumo prielaidas*, reikia prisiminti minėtą santykio tarp filosofijos ir sociologijos *abipusiškumą*. Šio santykio nepaisymas dažnai liudija, kad padariniai žalingi tiek vienai, tiek kitai pusei, o be to, santykiui nykstant stiprėja uždarumo, natūralios hierarchizacijos pavojus. Vargu ar Garfinkelis, spręsdamas savuosius uždavinius, pamatinį sociologinį tvarkos klausimą, kaip teigiama, „įdėjo į platų filosofijos istorijos kontekstą“ (Sverdiolas 2010; 118). Garfinkelis yra radikali krypties *pirmtakas*, o ne *konvergencijos* teoretikas. Dar daugiau: jis *operacionalizuoja* sąvokas susklausdamas ne tik formaliąją analizę, bet ir platų filosofijos istorijos kontekstą.

Paminėtas „platus filosofijos istorijos kontekstas“ kartais tampa paprasčiausia etikete, kuri gali sužadinti atitinkamą reakciją, tačiau vargu ar skatina detalesnį tyrimą ir dialogą. Michaelas Fillipsonas, vartodamas žodelį „ypač“, pažymi: „*Reikia ypač pabrėžti, kad sociologija nėra fenomenologija*“ (Fillipson 1972; 120). Šis, iš pirmo žvilgsnio trivialus, akcentas liudija tam tikrą hierarchizavimo tendenciją, būdingą filosofijos, kaip pasakytų Garfinkelis, *praktiniam sociologiniam protavimui*. Ką tik minėtas Fillipsono sakinytis primena mums

natūralų tipizacijos „dėsnį“, galiojantį įprastose praktinio filosofinio protavimo aplinkose: savaime suprantama, kad sociologija – „galų gale“, „ir t. t.“, „be abejonės“, „ką čia ir kalbėti“ – tik atkartoja filosofiją silpnąja, prisitaikančia, tolydžio blėstančia prasme. Lygiai taip pat *etnometodologinė* sociologijos rūšis tik atkartoja *fenomenologinę* filosofiją.

Susklausdama natūralias nuostatas etnometodologija drauge tiria *būdus*, kuriais jos įgyvendinamos. Fenomenologiją Garfinkelis pasitelkia kaip priemonę, leidžiančią nuskaidrinti tiek sociologijos šaltinius, tiek jos uždavinius, taikomus dėl-visų-sociologijos-praktinių-tikslų. Garfinkeliui svarbu ne fenomenologinė tradicija „pati savaime“, bet asimetriškos tyrimo priemonės, kurias ji teikia kartu su kitomis „mokslinės sociologijos“ ir jos priemonių („kodavimo lentelių“) alternatyvomis. Turint galvoje Garfinkelio patikslinimo metodiką, nėra nuostabu, kad satykis su tradicija, pirma, išlieka kompleksiškas, o antra, šis santykis per-tiriamas:

„Garfinkelis pratęsia suprantamumo problemų tyrimus, kuriuos formulavo Durkheimas ir išplėtojo Meadas, Husserlis, Heideggeris, Wittgensteinas, Millsas ir Schutzas, nors visa tai užmiršo tiek vyraujanti mokslinė sociologija, tiek jos postmodernūs palydovas“ (Rawls 2002; 63).

Žinoma, ne tik Garfinkelis atkreipė dėmesį į natūralų polinkį *indeksines išraiškas* pakeisti (įrodinėjimo, pagrindimo, matavimo ir pan. procesuose) *objektyviomis išraiškomis*.¹⁹ Tačiau

¹⁹ Būtent čia Garfinkelis ir gręžiasi į fenomenologinės filosofijos išvelgtas problemas, nurodančią į begalinį netirtų („ištaisytų“) fenomenų lauką: „Husserlis kalba apie išraiškas, kurių prasmės negali suprasti klausytojas <...>“ (Garfinkel 2005; 9).

būtent Garfinkelis suformulavo paradoksalią *analogiją*, rodančią, kad reflektyvus *aiškinimo/interpretavimo* – tiek profesionalaus, tiek buitinio – procesas kasdieniame lygmenyje *tolygus* socialinės tikrovės *konstituavimo* procesui. Ši *analogija* (ir, žinoma, jos detalizacija), kaip įrodinėja Paulas Filmeris, ir yra *tasai* originalus Garfinkelio įnašas. Štai kodėl indeksinių išraiškų tyrimai paprastai trikdė tuos, kurių praktiniu sociologiniu protavimu *suabejojama* (Filmer 1972; 218–21).

Garfinkelis fenomenologiškai grįžta prie „daiktų“ pakartotinai interpretuodamas Durkheimo aforizmą. Filosofiniai *saviapmąstymo radikalizmo* (Husserl 2005; 32) pagrindai yra gairės, kurių Garfinkelis laikosi nenukrypstant, kad iš žengdamas savitu keliu. Garfinkelis turi pirmtakų – Talcottą Parsoną, Alfredą Schutzą, Aroną Gurwitsch'ius, o vėlyvuojų laikotarpiu Ėmilį Durkheimą, tačiau pirmtakai nekliaud jam įgyvendinti *radikalų pertrūkį*. Kitaip nei Parsonas, jungęs keturis Europos socialinius teoretikus ir įgyvendinęs iš principo *tęstinę konvergenciją*, Garfinkelis grindžia naują, *radikalai empirinį*, kelią.

Tęstinį, pakartotinai tikslinamą rūpinimąsi filosofiniais pagrindais rodo ir *asimetriškas* Garfinkelio kritikos būdas. *Visiškai nauja* etnometodologinė pradžia yra *nebendramatiškumo* plotmė. Garfinkelio kritika yra nuosekli ir radikali, tačiau jokiū būdu ne anti-sociologinė. Minėtas *asimetriškos pradžios* principas randamas ir Husserlio fenomenologijoje. Nors Husser-

lis, kritikuodamas objektyvistinę, „galilėjišką“ mokslo paradigmą,²⁰ pradėjo, kaip komentuoja Aronas Gurwitsch'ius, *trečiąjį* mokslo filosofijos periodą (Gurwitsch 1978; 74), šioji *pradžia* jokiū būdu nepasižymi „anti-mokslinė dvasia“ (ten pat). Atitinkamai ir Garfinkelio radikali perskyra tarp FA (formaliosios analizės) ir EM (etnometodologijos) nepasižymi „anti-teorine dvasia“; etnometodologija yra radikaliai empiriškai nuosekli, bet ne antiteorinė.

Kaip ir Garfinkelis, vadovaudamasis indiferentiškumo principu, neneigia „teorijos“, taip ir Husserlis neneigia gamtos mokslų, bet tiria pamatines mokslų prielaidas, – jei patys mokslai negali ir/ar nenori jų tirti. Husserlis nusivilia filosofijos raidos tendencijomis, kaip ir Garfinkelis XX a. viduryje – sociologijos raidos tendencijomis. „Krizė“, Husserlio supratimu, kaip komentuoja jo vėlyvąjį *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendentale Phänomenologie* Danas Zahavi's, sudaro ne dramatiški sukrėtimai, o „sklandžiai funkcionuojantis lėkštumas“: pozityvūs mokslai turi tokį milžinišką pasisekimą, kad nebereflektuoja savo pagrindų ir galimų apribojimų, o tik rūpinasi, kaip ištbulinti techninius klausimus (Zahavi 2003; 125). Abi šios tendencijos *liaupsina* mokslo atradimus: tarsi tai būtų vienintelė pažinimo ir „tikro“ žinojimo rūšis, suteikdamos filosofijai ir sociologijai specifinį „pagalbinio darbininko“ uždavinį.

Garfinkelis, remdamasis *indiferentiškumo* nuostata (žr. atitinkamas *susilaikymo, nesuin-*

²⁰ Kai Husserlis kalba apie Galileo, – įspėja Gurwitsch'ius, – jis turi galvoje ne istorinę figūrą, o simbolį: „Šis vardas simbolizuoja jam „moderniosios fizikos dvasią“, dvasią, kurios pradininku, žinoma, ir buvo Galileo. Tai ir yra, ką jis turi galvoje sakydamas „Galileo stiliaus fizika“. Šią fiziką jis kritikuoja, bet tai (darkart reikia pažymėti) nėra kritiškumas (Gurwitsch 1978; 75).

teresuoto asmens, susklistaudimo ir pan. nuostatas; Husserl 2005; 45–6), lyg pats ištikimiausias, kad ir „antros eilės“, Husserlio mokinys, į mokslinių tyrimų lauką grąžina empirinius fenomenus, kuriuos gryoji formalioji analizė pašalina kaip „metafizinius“. Kad Garfinkelis vartoja kitus terminus – pavyzdžiui, tokias sąvokas, kaip pagrindo lūkesčiai“, o ne „natūralioji nuostata“, „beprasmiški reiškiniai, o ne „metafiziniai reiškiniai“, „formalioji analizė“, o ne „pozityvizmo žargonas“ – dar nerodo, jog jam nerūpi filosofiniai sociologinių tyrimų pagrindai. „Pozityvizmo žargonas“, – pažymi Husserlis, – iš gryojo patyrimo pašalina bet kokią „metafiziką“. Mūsų supratimu, kuris, žinoma, nėra pozityvistinis, – priduria jis, – „metafizika“ čia nurodo prielaidas, kurios neatitinka pamatinės pasaulio-tezės, arba „patyrimo“ prasmės. „Patyrimas“ čia įvardija natūralios nuostatos tezę. Kaip tik todėl svarbi gamtos mokslo sąvokų kritika (Husserl 2006; 25 [135]).

Husserlio nurodytą gamtos mokslo sąvokų kritiką Garfinkelis įgyvendina ne mažiau radikalai. *Susilaikymo, nesuinteresuoto asmens, susklistaudimo* ir pan. nuostatas jis derina su *indiferentiškumo* reikalavimu (žr. toliau) kryptingai

laikydamasis Husserlio programos: „Tyrimai, kuriuos norime įgyvendinti, reikalauja visiškai skirtingos nuostatos, negu natūralioji, kurioje įgyjamas natūralus-mokslinis ir psichologinis žinojimas“ (ten pat; 1 [111]). Antroje kartezinėje Husserlio meditacijoje skaitome sakinį, kurį Garfinkelis vėliau pavers savo profesinės veiklos atskaitos pagrindu:

„Kad iš tikro taip yra, žinome vėlgi dėka tam tikro naujo refleksijos akto, kuris, kaip transcendentinis aktas, savo ruožtu taip pat reikalauja anos *nesuinteresuoto* stebėjimo nuostatos – stebėjimo, kurio vienintelis interesas yra stebėti ir aprašinėti tai, kas pastebėta adekvačiai, vien taip, kaip yra pastebėta, su pastebėtojo dalyko „kas“ ir „kaip“.“ (Husserl 2005; 46)

Fenomenologija, kaip ir etnometodologija, apima nenukrypstamą *saviapmąstymo radikalizmą* (Husserl 2005; 32)²¹: radikalesnę nei Descartes'o (Husserlio atveju), ir radikalesnę nei Parsonso (Garfinkelio atveju) patikslinimo pastangą, pradedančią naują kelią. Kaip ir Descartes, anot Husserlio, padaro klaidą „stovėdamas didžiausio visų laikų atradimo akivaizdoje“, bet neįžengdamas „pro vartus, atveriančius kelią į tikrąją transcendentalinę filosofiją“ (ten pat; 32–3), taip ir Durkheimas,

²¹ Fenomenologija, Edmundo Husserlio teigimu, „beveik galima vadinti neo-kartezianizmu, nors, radikalai išplėtodama karteziškuosius motyvus, ji vis dėlto yra priversta atmesti beveik visą žinomą karteziškosios filosofijos turinį“ (Husserl 2005; 7). O atmesdama šį „turinį“ ji suteikia atvirų galimybių išplėtoti – anksčiau ar vėliau – skirtingas *radikalumo formas*, įskaitant etnometodologiją. Ypač svarbi *intersubjektyvumo* – ir kaip filosofinė, ir kaip sociologinė – kategorija. Kaip rašo Husserlio fenomenologijos tyrėjai apie vėlyvąjį jo filosofijos tarpinį: „Tikriausiai nėra nė vieno, kuris tvirtintų, kad Husserlis gebėjo integruoti istoriškumą ir transcendentalumą apibrėžtu ir apibendrintu būdu. Vis dėlto tai jis ir norėjo padaryti vėlyvuju apmąstymų laikotarpiu, kurį reikia pripažinti įvertinant jo filosofijos apimtį ir išsamumą. Galima diskutuoti dėl to, ar tai vaisingas požiūris, kurį verta pratęsti, ar tai abejotinas projektas. Tačiau čia įrodyta, kad Husserlis negynė klasikinio kartezinės-kantiškos subjekto filosofijos, ir kad jis nebuvo solipsistas, bet, priešingai, traktavo intersubjektyvumą kaip pirmąjį reikšmės transcendentalinės filosofijos sampratą“ (Zahavi 2003; 140).

priartėjęs prie didžiausio/radikaliausio visų laikų sociologinio atradimo – endogeniškai organizuojamos kasdienio gyvenimo veiklos – neįžengia, anot Garfinkelio, pro fenomenologinės sociologijos vartus.²² Garfinkelis, ne be jo mokinės Anne'os Warfield Rawls įtakos, naujame savo rinkinyje (2002) radikaliai – kitą pirmąjį kartą – peržiūri etnometodologijos ir Durkheimio socialinės teorijos ryšius.

Garfinkeliui juo toliau, tuo labiau rūpi filosofiniai sociologinio tyrimo pagrindai ir skirtumų tarp Husserlio ir etnometodologijos tyrimo programų apibrėžimas (žr.: Garfinkel and Liberman 2007; 3–7; Garfinkel 2007; 9–56). Rūpi ne socialinių ir filosofinių mokslų istorija, o nuosekliai įgyvendinama etnometodologijos mokslo galimybė ir tikrovė. Garfinkelis ne tik tęsia, bet ir *naujai pradeda*.

Kitas dalykas yra tas, kad Garfinkeliui ne per daug rūpėjo filosofiniai „apibendrinimai“ arba „interpretacijos“, peržengiančios vidinės teorinės koherencijos ribas. Apibendrinimas ir interpretavimas jam rūpėjo tik tiek, kiek tai atskleidė analitinių interpretavimo bei aiškinimo būdų trūkumus: nesugebėjimą į analizę įtraukti paliktus „beprasmiškus“, arba „metafizinius“ fenomenus.

Antroji tezė. *Etnometodologija yra savotiška kasdienybės mikroanalitika, orientuota į mikro-, bet ne į makro- ašį* (ten pat; 115).

Iš karto reikia pažymėti: Garfinkelio plėtotai etnometodologijai nėra būdingos *dvinarės* konvencinės sociologijos perskyros, įskaitant „vadovėlinę“ *mikro-/makro-* perskyrą. Į akis, žinoma, krinta ryškūs skirtumai, jei lyginame aprašomojo pobūdžio etnometodologų kalbą ir teorines/filosofines abstrakcijas. Tačiau *pamatiniai* sociologiniai klausimai – vieni ir tie patys. Etnometodologija, kaip ir fenomenologija, išpareigojusi *prielaidų* tyrimo sričiai. Štai kodėl Anne Rawls pabrėžia, kad Garfinkelis *tęsia* Durkheimio sociologiją. Jis tiria žmonių tarpusavio supratimo – proto ir logikos – klausimus detalizuodamas organizacinius socialinės praktikos bruožus: „<...> populiarus etnometodologijos kaip individualistinės „mikro“ sociologijos apibūdinimas yra absurdiškas“ (Rawls 2002; 63).

Koherentiškumas yra vienas pagrindinių Garfinkelio reikalavimų, kuris leidžia *respecifikuoti* (*patikslinti*) Durkheimio bei kitų klasikų pradėtą pamatinių sociologinių klausimų tyrimą. Teorijos, kaip ir filosofijos, reikalavimų jis paiso, tačiau griežtai laikosi *koherentiškumo* reikalavimų. Teorijas turi sudaryti „pačios paprasčiausios“ sudedamosios dalys, o visi teoriniai teiginiai – tarp savęs derėti. Kaip tik todėl Garfinkelis vengia pernelyg atsietų teorinių arba filosofinių „apibendrinimų“ arba „išvadų“, kurios gali būti *ad hoc* prielaidos. Labai

²² Priešingai negu Durkheimio pateiktoje versijoje, tvirtinančioje, kad objektyvi socialinių faktų tikrovė esti pamatinis sociologijos principas, čia taikoma tyrimo politika yra ta, kad objektyvi socialinių faktų tikrovė, *kaip* tęstinis suderintos kasdienio gyvenimo veiklos įgyvendinimas, kartu su įprastais, sumaniais šio įgyvendinimo būdais, kuriuos nariai žino, panaudoja ir laiko savaime suprantamais dalykais, yra esminis reiškinys nariams, užsiimantiems sociologine veikla. Visa tai, kaip esminis praktinis sociologijos reiškinys, yra vyraujanti etnometodologinio tyrimo tematika.“ (Garfinkel 2005; 1) Atkreipiamė dėmesį į tai, kad čia pateikiama ankstyvoji, o ne vėlyvoji etnometodologijos versija.

nuosekliai laikydama Felixo Kaufmanno teorinio samprotavimo taisyklių, kurios, kaip komentuoja etnometodologai, „darė labai didelę įtaką Garfinkeliui“ (Scharrock and Anderson 1986; 18), Garfinkelis žengia „tuo pačiu sociologiniu“ keliu, tik pa-tikslingamas.

Konvencinės sociologijos, brėžiančios dvinarės *mikro-/makro-*, arba *metodologinio holizmo* ir *metodologinio individualizmo* perskyras, neįstengė artikuliuoti teorinio koherentiško, arba darnos. Rezultatas tas, kad socialinė struktūra dažniausiai traktuojama kaip lygmuo, kuris „galiausiai“ determinuoja socialinio veiksmo lygmenį. Todėl etnometodologai, atsiribodami nuo *mikro-/makro-* perskyros ir atitinkamo žodyno tiria socialines struktūras kaip situacijose įgyvendinamą abipusį narių kompetentingumą. Richardas Hilbertas šitaip formuluoja: „Etnometodologai, tirdami „lokalius“ reiškinius, domisi socialinėmis praktikomis, kurios yra metodai, formuojantys ir mikrostruktūrą, ir makrostruktūrą, o taip pat numanomus „ryšius“ tarp jų“ (Hilbert 1990; 794).

Etnometodologai, eidami nuo „grynojo“ prie „taikomojo“ tyrimo (Maynard and Clayman 1991; 412), peržengia ne tik dvinarės perskyras, bet ir disciplinines ribas: „Etnometodologija kaip teorija atskleidžia unikalų konkrečių veiklų tvarkingumą, kuris yra nepralaidus formaliajam analitiniam išsiskojimui, o tai reikalauja visiškai skirtingos analizės formos“ (ten pat; 388). Formalioji analizė „išvengia“ pačių teoriškiausių – „pačių įprasčiausių“ ir „tvarkingai derinamų“ – socialinės tvarkos fenomenų. Štai kodėl, kaip komentuoja Anne Rawls: „Garfinkelis tiria visuomenę ne „indivi-

dualiame“ arba „mikro“ lygmenyje, bet nagrinėja didžiuosius klasikinius socialinės tvarkos klausimus. Jis interpretuoja Durkheimio nemarią visuomenę remdamasis lokalia tvarkos organizacija, kurią Garfinkelis vadina „Nemaria Įprasta Visuomene“ (Rawls 2002; 24).

Etnometodologai, sprenddami klasikinius teorinius klausimus, pertiria ir kitą dvinarę, objektyvumo/subjektyvumo, perskyrą: „Etnometodologija daro prielaidą, kad socialinio gyvenimo požymiai, kurie atrodo objektyvūs, faktiniai ir transsituaciniai, yra lokaliuose procesuose aktualiai organizuojamo įgyvendinimo, arba pasiekimo, formos“ (Zimmerman 1978; 11). Jei, tarkim, pozityvistai „objektyvių faktų“ ieško epistemologinėse *hipotezės-metodo-verifikacijos* procedūrose, tai etnometodologai, pasitelkdami konkrečios ontologijos sąvokas, tiria, kaip randasi intersubjektyvios sąveikos formos.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad būtent dvinarės perskyros leidžia priskirti „kitą“ požiūrį etnometodologijai: makroteoretikai „reikalauja“ makroteorinių principų ir sąvokų, pozityvistai – verifikacinių procedūrų, filosofai – filosofinių bei filosofijos istorijos kategorijų ir pan. Tačiau etnometodologija reikalauja tirti būdus, kuriais remiantis tarp savęs derinami visuomenės narių veiksmai kuriant ir atkuriant atpažįstamą kasdienių reikalų tvarką: „Kaip mes įrodinėjome, pasitelkdami dokumentinį metodą, negalima suvokti betarpiškų situacijų ir socialinės struktūros atskyrimo, nes jos tarp savęs susijusios: negalima nustatyti, kas realiai vyksta betarpiškose sąveikose, išskyrus jų kaip sąveikų-struktūroje pripažinimą. Vadinasi, etnometodologijos kaip mikrosociologijos traktavimas

įtraukia ją į dualizmą, kurį ji laiko netinkamu“ (Sharrock and Anderson 1986; 104).

Etnometodologija – tai tęstinė radikali fenomenologinė pastanga, *nukreipta prieš* perskyrų, sąvokų, pavadinimų, įskaitant etnometodologiją, *sudaiktinimą*. Etnometodologiniai tyrimai negalimi ten, kur išvengiama „kito pirmo karto“; ji negalima ten, kur postuluojama „nusistovėjusios šnekos“ kategorija, kaip šiuo atveju: „asmenys savo *nusistovėjusiomis šnekomis* ir veiksmis kuria ir palaiko bendro, tarpasmeninio pasaulio prasmines visumas“ (Sverdiolas 2010; 117; kursyvas mano – A. V.). Etnometodologija atsiriboja nuo statiškos subjekto filosofijos/sociologijos ir empiriškai nepralaidžių jos sąvokų:

„Tai, ko etnometodologai neranda savo tyrimuose, yra makro-tvarka kaip ją aprašo makro-orientuoti sociologai, suprantama kaip socialinė struktūra, klasiniai santykiai, intereso grupių varžymasis, konfliktas, kova dėl valdžios, kooperacija arba struktūrizacinės veiklos produktai. Tačiau jie neranda ir mikro-tvarkos, kurią aprašo mikro-orientuoti sociologai, suprantamos kaip mažų grupių sąveika, vaidmenų priėmimas, vaidmenų atlikimas, subjektyvi interpretacija, konformiškumas statuso taisyklėms, racionalus sprendimo priėmimas arba struktūrizuojanti veikla. Etnometodologai teigia: kad ir kur stebėtume visuomenę, kad ir kur kreiptume dėmesį į konkrečiai atsiskleidžiančią empirinę veiklą, rastume – ir ten, ir čia – socialines praktikas kuriamas visuomenės narių ir nariams, visų mikro/makro dalykų, relevantiškų šiems nariams *šioje specifinėje aplinkoje*. Nė vienas jų nėra konstruojamas kaip stabilus produktas,

eksportuojamas iš betarpiškos aplinkos kaip suvaržymas paskesniu laikotarpiu, išskyrus tai, kad „tai yra“ nariams gali būti re-konstituojama kaip kažkas skirtingo, įvykstančio kaip atsitiktinumai „paskesniu laiku.“ (Hilbert 2009; 170)

Turbūt svarbiausias dalykas, rodantis, kad *makro/mikro* padalijimas yra ne tik dirbtinis, bet ir klaidinantis, yra tas, kad „dviejų“ ontologinių sferų perskyra *nuo pradžios* nepriimtina fenomenologijai.²³ Pirmosios, *makro*, dirbtinis atribojimas veda tiesiai į subjektyvizmą/idealizmą, o antrosios, *mikro*, atribojimas – į empirizmą. Todėl etnometodologija, tęsdama radikaliai naują fenomenologijos *pradžią*, šią perskyrą laiko dirbtine perskyra, kliuviniu, neleidžiančiu empiriškai tirti įprastus socialinės tvarkos susidarymo klausimus. Reikia pabrėžti, kad fenomenologinė, sociologinė fenomenologinė ir postfenomenologinė etnometodologinė linijos ne nutrūksta, o tęsia minėtą *radikalią pradžią*. Ryškus pertrūkis tarp Shutzo, Bergerio ir Luckmanno gana abstrakčios fenomenologinės sociologijos ir šių kryptių „empirinio lūžio“, kuris prasidėjo, kaip rašo šių sričių tyrėjai, 8-ame dešimtmetyje (Flaherty 2009; 229), jokiū būdu nesuteikia pagrindo dalinti gyvenimo-pasaulio tyrimus į „makro“ ir „mikro“ dalis.

Trečioji tezė. Ją – dėl refleksijos problemos kompleksiško – padalinsime į tris dalis.

²³ Šis darbo pasidalijimas nepaiso *esminės pradžios*: kartu su Descartes'u „duodant pradžią visiškai naujo tipo filosofijai“ (Husserl 2005; 10) būti pasirengus, su didžiausiu kritiniu atsargumu, jei reikės, net labai radikaliai keisti „senąsias“ karteziškąsias meditacijas (ten pat; 12). Husserlis, tirdamas santykį tarp objektyvumo ir evidencijos, „pateikė naują, specifiskai fenomenologinį, būdą, leidžiantį nagrinėti seną „mums/savyje“ problemą ir jis nurodo kelią naujos ontologijos link“ (Crowell 2001; 190). „Klausimas, į kurį Husserlis mėgino atsakyti, buvo klausimas apie santykį tarp esmių intuicijos ir empirinių objektų intuicijos“ (Mickūnas, Stewart 1994; 59)

Pirma, kaip visuomenės narys, socialinis mokslininkas turi prieigą prie šių konstrukcijų, bet jis veikia kita plotme, atlikdamas ypatingas teorines operacijas. Šis kasdienybės tyrimo paradoksas rodo iškilusią refleksijos problemą (Sverdiolas 2010; 117).

Antra, tačiau šis, taip sakant, savaiminis refleksyvumas aklas: sokratiškai kalbant, asmuo nežino, kad jis žino. Nuo etnometodologo praktiko žinojimo, apibūdinamo kaip refleksija, einama prie metodologo tyrėjo refleksijos. Etnometodologija kaip tik ir tiria kasdienes veiksmus grindžiantį refleksyvumą, plėtodama savąjį teorinį refleksyvumą, besikertantį su tais metodais ar mikrometodais, kuriuos taiko bendrijos nariai, ir skirtais kaip tik juos aptikti, iškelti į dienos šviesą (ten pat; 126).

Trečia, pokalbio turinio ar stebimo reiškinio eksplikavimas buvo ne kas kita, kaip savotiškos refleksijos pratybos, atveriančios kasdienę patirtį, kuri paprastai lieka nepagaunama; tik šitaip, per pratybas, o ne klausantis paskaitų ar skaitant knygas, buvo lavinami tyrėjai, praktikuojantys etnometodologai buvo verčiami reflektuojančiais; atliekant užduotis, reikėjo stebėti, fiksuoti ir savo reakcijas, taigi praktikuoti tam tikrą savirefleksiją (ten pat; 127).

Iš karto reikia pažymėti tai, kas jau buvo pažymėta: etnometodologija nėra „ženklų teorija“. „Etnometodologija“ neišvaidija teorinio požiūrio arba substancinių teiginių sistemos

(Hilbert 2009; 159). Garfinkelio etnometodologijos apibrėžimas dažniausiai neskiria jos ir jos tyrimų korpuso, – tyrimų empirinės detalės kalba pačios už save (ten pat). Atsiradusi nauja etnometodologijos kryptis palaiapsniui išplečia empirinių tyrimų skalę ir jų įvairovę (Heritage 1987; 224). Naujieji empiriniai indeksiškumo tyrimai remiasi ne įprastomis substancinio argumentavimo (teorinės refleksijos arba hipotezės-metodo-verifikacijos) taisyklėmis, o socialinių metodų ir jų situacinio metodinio pagrindimo tyrimais: „Garfinkelis pabrėžia, kad visas supratimas yra procedūriškai, arba metodiškai, pagrįstas“ (ten pat; 239).

Šio procedūrinio reflektyvumo (angl. *reflective, reflexivity*; šias sąvokas svarbu skirti nuo terminų *reflective, reflectivity*) tyrimai galimi ne tiek dėl teorinio tyrėjo žinojimo, o dėl šnekos dalyvių laikinės ir erdvinės situacijos ypatumų. Jei *in situ* aplinka atskiriama (dirbtinai, o kaip gi kitaip?) nuo žodžių ir jų prasmų, šie žodžiai darosi abstraktūs, o ne „bendri“. Nes bendrumą, supratimą, prasmę konstituoja socialiniai metodai. Dar daugiau: kūniška procedūrų, operacijų įgyvendinimo – kaip pasakoma – tvarka neatskiriama nuo to, kas pasakoma. Pasakytas žodis gali išlikti reflektyvus mąstytojo ir filosofinės jo refleksijos atžvilgiu (bet ne šnekos dalyvių *in situ*, konstatuojančių bendrą prasmę są-veikoje, atžvilgiu).²⁴

²⁴ Atitinkamai reikėtų skirti ir dvi – klasikinę ir fenomenologinę – filosofinės refleksijos sampratas. Kaip rašo Davidas Woodruffas Smithas savo tekste „Šamone su reflektyvium turiniu“, klasikiniu požiūriu, mentalinis aktas yra sąmoningas, jei įtraukia tam tikrą savi-monę, vidinio suvokimo formą kaip „aukštesniosios tvarkos mentalinio akto priežiūrą“, vienalaikį vidinį mentalinio akto stebėjimą. Fenomenologiniu požiūriu, vidinį sąmoningos mentalinės būklės suvokimą sudaro modalinis patyrimo pobūdis kaip dalis būdo, kuriuo suvokiamas vienas ar kitas objektas. Modalumas apima tam tikrą reflektuojamo turinio formą – „štai šiame patyrimo aš matau tai-ir-tai“ (Smith 2005; 93).

Čia išryškėja skirties tarp reflektyvumo (*reflexive*) ir refleksyvumo (*reflective*) svarba. Jei reflektyvias šnekos dalyvių procedūras „ištaiso“ mąstytojo refleksija, šnekos refleksyvumas iš-kūnijamas ir tampa refleksyviu, aklu, beprasmišku, neįdomiu ir netiriamu. Socialiniai metodai perkeltami į mąstytojo filosofinės refleksijos *refleksyvią išnašą* ir tampa įvairių mokslinio racionalumo formų atspindžiais. Tuomet *mintį veiksme į-kūnijančio* reflektyvumo tyrimai darosi nebegalimi, nes etnometodai nejučia redukuojami į mąstytojo refleksyvumą arba formaliosios analizės metodą.²⁵

Etnometodologai neskiria reflektyvumo kaip „ypatingų teorinių operacijų“,²⁶ ir refleksyvumo kaip „praktinio sociologinio protavimo“. „Kompetentingumas“, „perkėlimas į išnašą“, „praleidimai“, „miklumas“, „aklumas“ ir pan. yra būdingi procedūriniai įgūdžiai – ir vieni, ir kitų. Dar daugiau: etnometodologai šias dvi protavimo rūšis tapatina: praktinis sociologinis protavimas apima visas kitas formas, įskaitant ir filosofinę refleksiją. Refleksyvumas yra intersubjektyvus *į-gyvendinimo procesas*, o ne *subjektinė refleksija*. Visuomenės nariai, nors būdami (formaliosios analizės požiūriu)

„aklame nežinojime“, ne pasyviai, reflesiškai gauna patyrimą, o reflektuoja ir konstituuoja „jų pačių“ patyrimą. „Tai“ – randasi, pasirodo tik dalyvaujant aktyviuose, abipusiškuose, performatyviuose procesuose.

Šio „radikalaus“ požiūrio ištakos yra fenomenologinės: tikrovė/realybė kaip prasmių konstituavimas *pasirodo*, ji – *patiriama* abipusiškose procedūrose. Vadinas, etnometodologijai, kaip ir fenomenologijai, svarbu procesai ir būdai, kuriais remdamiesi visuomenės nariai konstituuoja realybę, jos kategorijas, prasmes, kurios į-gyvendinimo momentu tampa socialinio veiksmo, intersubjektyvios tikrovės dalimi, bendraja, inkarnuota dalimi: kiekviena nuoroda į „realų pasaulį“, – pažymi Garfinkelis, – susijusi su *organizuota* kasdienio gyvenimo veikla“ (Garfinkel 2005; 1). „Reflektyvus vidinis žvilgsnis“ – tai etnometodologinio tyrimo pastangos į dienos šviesą iškelti intersubjektyvią „prasmės problemą“: rutininį, patį įprasčiausią „tikrovės“ konstituavimą; būdus, kurie yra *tapatūs* procedūroms, darančioms socialines struktūras *atskaitingomis*.

„Atidus Garfinkelio teiginių apie etnometodologiją skaitymas atskleidžia, kad jo uždavinys

²⁵ Nors filosofinis/mokslinis „racionalizmas“ ir „empirizmas“ nebūtinai įgauna redukcionistinius pavidalus, bet, kaip subtiliai primena Thomas Luckmannas, „dažnai taip yra“: „Nuo septynioliktojo amžiaus filosofai plėtojo įvairias logikos, mokslinio metodo, priežastingumo, apibendrinimų ir pan. formas, kurios dažniausiai derino įsivaizduojamas beikoniško empirizmo ir kartezinio racionalizmo kombinacijas. Tačiau loginis empirizmas žymi modernųjį filosofinį šios draugijos centrą, mokslo srityje derindamas įvairias filosofiskai daugiau ar mažiau purifikuotas „pozityvizmo“ versijas. Jos – *nebūtinai* redukcionistinės, tačiau dažnai yra tokios; jos – *nebūtinai* biheivoristinės, tačiau vėlgi dažnai yra tokios“ (Luckmann 1972; 232).

²⁶ Tai skiriamasis – radikalus – etnometodologijos ir fenomenologijos bruožas. Fenomenologinė redukcija nedaro išimčių „ypatingai akiai“ (teorinei arba eksperimentinei), nes ji taip pat įsikūnijusi natūralioje „mąstymo“ nuostatoje: „Mąstyti – reiškia bandyti, veikti, transformuoti, atsizvelgiant vien tik į eksperimentinę kontrolę, kai pasirodo tikrai gerai „apdoroti“ fenomenai, veikiau kuriami, negu fiksuojami mūsų prietaisų“ (Merleau-Ponty 2005; 40). Taigi „mąstyti“, „analizuoti“, „matuoti“, kaip ir liaudiškų „dokumentinių metodų“ atvejais, – lygu dalyvauti konstituojant „faktiškumą“ ir „objektyvumą“.

neapsiriboja paprasčiausiu kasdienių atskaitų tyrimu. Kalbant tiksliau, jo rūpestis yra būdai, kuriais remdamiesi nariai stengiasi parodyti vienas kitam, arba pateikti vienas kitam, jų organizuotos veiklos „racionalų atskaitomumą“, tačiau jis tvirtina, jog tokie „racionalaus atskaitomumo“ būdai neišvengiamai panaudoja indeksiškus, arba reflektyvius, ryšius tarp šių atskaitų ir bendros (organizuotos) narių, įtrauktų į komunikaciją, praktinės veiklos, parodant, kad atskaitos yra faktiškai „racionalios“ (Douglas 1971; 38–9)

Pirmasis Garfinkelio ankstyvųjų tyrimų teksto „Racionalūs mokslinės ir sveiko proto veiklos požymiai“ puslapis (Garfinkel 2005; 235) tinkamai atskleidžia reikmę diferencijuoti „racionalumo“ (čia pridurkime – ir „refleksijos“) sampratą *nebūtinai atsižvelgiant į teoretiko nuostatą* (ten pat; 236). Taigi: jei susklausime teoretiko „racionalumo“, „refleksijos“ ir pan. koncepcijas, galėsime žengti į etnometodologinę *reflektyvumo* (skirtiną nuo pozityvistinio *refleksyvumo*) teritoriją. Kai sociologai (filosofai, praktiniai teoretikai, politikai ir pan.) – kad ir kokie būtų jų visų žinojimo ir metodų skirtumai – susiduria su diurheimiškos tikrovės, t.y. socialinių struktūrų atsparumu, reljefiškumu, jie apibrėžia *racionalius požymius*, kuriuos – po šios *ad hoc* intervencijos – traktuoja a) kaip empiriškai neįdomius ir b) atitinkamai tiria „neracionalius“ žmonių elgesio bruožus ir sąlygas, t. y. tik tai, kuria kryptimi rodo jų „racionalumo“ apibrėžimai. Galima ir šitaip sakyti: empirinį racionalumo tipų susidarymą kasdienybėje (reflektyvumo fenomeną) jie perkelia į „teorijos“, „filosofinės refleksijos“, „mokslinio tyrimo“ išnašas. Kaip tik todėl sunyksta sąveikų reflektyvumas, prasmės įgyvendinimo *in situ* problemos. Reflektavimas susiejamas su idealaus mokslininko „racionalumo“ žinojimu,

o kitoms „racionalumo“ formoms suteikiamas *nežinojimo, pasyvumo, atspindžio/refleksijos* statusas:

„Kaip tik todėl dauguma esamų socialinio veiksmo ir socialinės struktūros teorijų racionaliems veiksmams priskiria liekamąjį statusą.“ (ten pat; 235)

Kad aiškiau būtų matomos perskyros, kurios neleistų greitai pabėgti nuo „įprasčiausių kasdienio gyvenimo dalykų“ laikant juos neįdomiais empiriniais dalykais (tokių refleksijos polinkį, kaip liudija etnometodologų tyrimai, turi formalioji analizė ir formalieji analitikai), sąlygiškai skirsime „elitinę refleksiją“ ir „buitinę refleksiją“. Čia cituotos trečiosios tezės pirmasis punktas rodo, kad *socialinis mokslininkas*, veikdamas *kita* plotme ir atlikdamas *ypatingas* teorines operacijas, priskirtinas „elitinės refleksijos“ lygmeniui. Dar daugiau: galime spėti, kad „buitinė refleksija“ laikoma empiriškai neįdomiu reiškiniu. Refleksija susiejama su mokslinio kasdienybės *tyrimo* problematika (žr. čia komentuojamą tezę): *Šis kasdienybės tyrimo paradoksas rodo iškilusią refleksijos problemą.*

Vis dėlto, kaip primena antrasis tos pačios tezės punktas, „savaiminis refleksyvumas“ pripažįstamas nominaliai kaip „aklas“ fenomenas. „Įdomi problema“ saistoma tik su tyrėju, įgyvendinančiu „ypatingas teorines operacijas“. „Paskui šis apibrėžimas yra vartojamas metodologiškai, padedant tyrėjui apibrėžti realistinius, patologinius, prietaringus, iliuzinius, mitinius, maginius, ritualinius ir panašius kasdienio elgesio, mąstymo ir tikėjimo bruožus“ (Garfinkel 2005; 235).

Ir iš tikro, antrasis punktas teigia, kad „buitinis refleksyvumas“ yra aklas (žr. tezę):

sokratiškai kalbant, asmuo nežino, kad jis žino. Filosofiniam-moksliniam žinojimui padeda griežta formalioji perskyra tarp *neprofesionalaus asmens* ir *mokslinio žinojimo*. Kadangi mokslinio žinojimo statusas jau paverstas į *metodologinį*, belieka plėtoti *savąjį teorinį refleksyvumą, besikertantį su tais metodais ar mikrometodais, kuriuos taiko bendrijos nariai, ir skirtais kaip tik juos aptikti*.

Trečiasis tos pačios tezės punktas – dėl diferencijuoto požiūrio į refleksijos sampratą – apima „nukandimą“, kylantį iš „racionalaus“ refleksijos apibrėžimo: „<...> buvo lavinami tyrėjai, praktikuojantys etnometodologai buvo verčiami reflektuojančiais; atliekant užduotis, reikėjo stebėti, fiksuoti ir savo reakcijas, taigi praktikuoti tam tikrą savirefleksiją (ten pat; 127). Refleksijos praktikoje nejučia „nukandami“ kasdienybės metodologai, t.y. visuomenės nariai, o jų „reflektyvumą“ nusavina, tiksliau, paverčia neįdomiu fenomenu, subjekto filosofija.

Šį punktą galima pateikti kaip paprastą schemą, apimančią tris dalis: *G* („elitinė“ Garfinkelio), *S* (studentų kaip „apsišvietusių praktikų“) ir *A* (aklo *savaiminio refleksyvumo*). Jei atidžiai perskaitysime trečiąjį punktą, matysime, kad reflektyvumas kaip savaiminis reiškinys siejamas su *G-S* dalimis (filosofine refleksija), o trečioji dalis (*A*) traktuojama kaip empiriškai neįdomi, nors radikali fenomenologinė redukcija reikalauja nedaryti išimčių, ypač subjekto filosofijai, perkeliančiai konkrečią reflektyvumo ontologiją į „išnašas“.

Ankstyvojo Garfinkelio rinkinio, gvildeinančio klausimą, kas yra etnometodologija, pirmasis sakiny akcentuoja tris dalykus: etno-

metodologija skiria 1) įprasčiausiems kasdienio dalykams dėmesį, kuris paprastai skiriamas 2) neįprastiems įvykiams, siekia juos suprasti kaip 3) savaiminius reiškinius (ten pat; 1). Turėdami šiuos tris akcentus mintyse grįžkime prie „refleksijos“ problemos, kuri, kaip matėmė, „natūraliai“ susidvejo: „eksperimentinė akis“ (*G-S*) ir „akla akis“ (*A*). Nors nominaliai įvardijamas ir „savaiminio refleksyvumo“ reiškinys, tačiau jo „aklumas“ neleidžia jo laikyti savaime įdomiu fenomenu, nors jis įdomus būtent todėl, kad yra „įprasčiausias“. Nors švysteli ir trečioji *flex* forma, *savirefleksija*, ji bematant (kadangi tai nekvestionuojamai racionali *G-S* refleksija) redukuojama į galimybę, beveik virtusią vienintele *G-S* refleksijos tikrove. Numanoma hipotezė yra ta: studentai, per fenomeno medžioklės pratybas, vadinamas *savirefleksija*, įgyja kažką ypatingo (teorinio), t. y. filosofinės refleksijos įgūdžių.

Etnometodologai, o ypač Garfinkelis, laikosi vadinamosios *indiferentiškumo* nuostatos: „mes nekvestionuojame ir nebandome koreguoti praktinio sociologinio protavimo“ (Garfinkel 2005; 1). Todėl labai atsargiai ir dėmesingai stebi *savo metodų* ir *narių metodų* sąlyčio taškus. Jiems svetima nuostata – kurti *savąjį teorinį refleksyvumą, besikertantį su narių metodais*. Jau pirmasis *Etnometodologinių tyrimų* „Pratarmės“ sakiny apima „tam tikras“ radikalias nuorodas, kurios sudaro priešpriešą filosofinės refleksijos, arba refleksyvumo (teorinio refleksyvumo ir pan.) sąvokoms.

Pirma, čia palyginama – kone iki „lygybės“ ženkle – *profesionali* ir *neprofesionali* sociologinė veikla. Antra, *realumo/objektyvumo* statusas glaudžiai siejamas su *aktualiais, konkrečiais*

organizuotos kasdienės gyvenimo veiklos paliudijimais: „realumo“ statusas yra reflektyviai (ne pasyviai, refleksyviai) *įgyvendinamas*, o ne atsietai filosofiskai „reflektuojamas“. Trečia, *pačiuose* procedūriniuose veiksmuose – o ne formaliosios analizės ir metodinio matavimo prielaidose – stebimas fenomenas: „Ne tik kad negalima aprašymo atsieti nuo procedūrinio veiksmo, bet pats procedūrinis veiksmas yra fenomenas“ (Garfinkel 2002c; 164).

Labai dažnai vienas svarbiausių etnometodologinių terminų – *reflektyvumas* (angl. *reflexivity*) traktuojamas kitaip, negu apibrėžia etnometodologai (kaip rodo dažnos diskusijos tarp etnometodologų ir jų komentatorių). Sąvokų ir perskyrų, remiantis etnometodologų pavyzdžiu, sudaiktinti nedera. Tačiau pačių etnometodologų dėmesys šiai sąvokai, tiksliau, sąvokų puokštei (*reflection, prereflective, reflective, reflexive, reflexivity*), reikalauja aptarti jos vartojimo aspektus. Viename išpūdingiausių, nuoseklumo ir patikslinimo požiūriais, veikalų, skirtų minėtų sąvokų koncepcinei istorinei analizei, – Barry Sandywello *Reflexivity and the Crisis of Western Reason*, – skiriamos ir istoriškai konceptualiai tikslinamos netgi refleksijos (*reflection*) ir reflektyvumo (*reflexivity*) *paradigmos*.

Euristinė fikcija „refleksijos logika“ traktuojama kaip „bendrasis terminas, apimantis šeimą episteminių nuostatų ir ontinių praktiškų, išplėtotų kaip ideologiniai supratimo modeliai (įskaitant praktinį žinojimą, instrumentinį protavimą, specialiąsias logikas, populiarias kultūrinės reprezentacijas, formaliųjų taisyklių sistemas, refleksionistines socialines teorijas ir t. t.), o „reflektyvumas“ („reflexivity“) žymi šių

interpretacinių sistemų apklausas (pavyzdžiui, dalyvavimas demokratiniam procese yra refleksivi praktika, o parlamentinių institucijų dialektinės istorijos tyrimas nusako reflektyvią kryptį)“ (Sandywell 1996; xiv). Šiuolaikiniai sociologai, pavyzdžiui, Pierre Bourdieu, Anthony Giddensas, Ulrichas Beckas, taip pat artikuluoja skirtumus, nes „kai kalbama apie *reflektyviąją modernizaciją*, dažnai klaidingai suprantamas reflektyvumas“ (Beck, Bonss, Lau 2003; 1).

Dar atidesni šių sąvokų vartojimui yra etnometodologai ir jiems artimi mokslo sociologai. Michaelas Lynchas savo straipsnyje reikšmingu pavadinimu „Prieš reflektyvumą kaip akademinę vertybę ir privilegijuoto žinojimo šaltinį“ šios „šeiminės“ sąvokos perskyras apibrėžia nurodydamas daugiau nei tuziną apibrėžimų (Lynch 2000). Kadangi Garfinkelis tiria *įgudusias, kompetentingas* praktinių teoretikų sąveikas, verčiant į lietuvių kalbą bent jau reikėtų skirti *refleksyvumo* (plg. *refleksija, atspindys*) ir *reflektyvumo* (plg. *reflektuoti*) sampratą, šitaip atskiriant įvairius *refleksyvumo* („atspindėjimo veidrodyje“) variantus ir *reflektyvumą*, t. y. *įgudusį, kompetentingą* praktinio sociologinio protavimo įgyvendinimą, Garfinkelio užkabinamą aspektus – *nuorodą į save, santykį tarp visumos ir savęs, veiksmą* arba *santykį, atgręžtą į veikėją* (apie šių aspektų diferenciaciją žr.: Valantiejus 2004; 218–20; plačiau apie šią skirtį ten pat; 203–32).

Reflektyvumas, Garfinkelio požiūriu, nėra proto („filosofinio“, „teorinio“, „analitinio“) pratybos, parengiančios aiškinančią, koreguojančią, taisančią – indeksines išraiškas – požiūrį. Garfinkelio tyrimuose reflektyvūs, matomi, bet

dažnai nepastebimi, kasdienės kalbos požymiai yra at-pažįstami, pri-pažįstami, ne-pažįstami, nu-tylimi, iš-randami, ap-einami, nu-kandami ir pan. socialinėje sąveikoje *in situ* – kitą pirmąjį kartą. Tai – savirodos vidujai-su-kitu semantika, reflektyvios verbalinės procedūros, kasdienės šnekos „etcetera“ struktūros, „darbas su išnašomis“, referentinis instruktavimas ir su-derinimas remiantis „dokumentiniu metodu“. Tai toli gražu nėra tik „atspindėjimo“ variantai: „nusistovėjusi šneka“, „kartojami pasakymai“, „vaidmenys“, „normos“, „taisyklės“ ir kitos „sąvokos“. Visuomenės nariai nėra pasyvios „kultūros marionetės“. Nariai įgudusiai, plastiškai, reflektyviai konstituoja įprastą (tačiau ne „nusistovėjusią“, o kaičią – „kitą pirmą kartą“) atskaitingą tvarką.

Jei Garfinkeliui svarbi *radikali* nuostata, svarbu atsižvelgti į perskyras, t. y. *tų pačių* žodžių ir terminų, iš pažiūros „bendrų“ konvencinei ir etnometodologinei tradicijoms, skirtumus. Jei „socialinė tvarka“ žymima su žvaigždute (socialinė tvarka*), šį žymenį derėtų palikti; jei etnometodologai skiria terminus *reflective* ir *reflexive*, vadinasi, ir šią skirtį kažkaip (konvenciškai, o kaip gi kitaip?) reikia išsaugoti, o ne „ištaisyti“.²⁷

Mokslinio racionalumo tradicijos idealizuoja „mūsų“ (nebūtinai filosofų, ne rečiau – sociologu) atsiribojimą nuo patyrimo juo toliau,

tuo labiau stengiantis griežtai atskirti „objektyvias išraiškas“ (nepermatomas dėl-visų-praktinių-tikslų) ir „indeksines išraiškas“ (vartojamas „tik“ atsitiktinėse vietose ir atsitiktiniu laiku). Šiam natūraliosios nuostatos *atsiribojimui*, vadinamam *filosofine refleksija*, *sociologine verifikacija* ir pan., suteikiamas griežtas *objektyvumo* pavadinimas. Tačiau etnometodologija pasilieka galimybę įgyvendinti tyrimą taip, kad jis radikaliai, asimetriškai skirtųsi nuo karteziinių filosofinės refleksijos pratybų, kurios natūraliai sustoja prie neo-karteizianizmo slenkščio. Etnometodologija, tęsdama ne-galilėjiško (bet ne anti-galilėjiško) mokslo kryptį, atsiriboja ne tik nuo pozityvistinės dvasios, tačiau ir nuo bet kurios natūraliai privilegijuotos *ad hoc dvasios*. Iš čia kyla radikalus reikalavimas tirti iki-teorinio patyrimo pasaulius. Todėl etnometodologinis reflektyvumas siejamas su konkrečiais, situaciniais nemarios (tęstinės, procedūriškai organizuojamos) visuomenės narių, konstitujančių savo patyrimą abipusiškumo pagrindu, tyrimais.

Garfinkelis, remdamasis Husserlio nurodyta kryptimi sociologiškai radikaliai sukonkre-tina jo *gyvenimo-pasaulio* sampratą empiriškai tirdamas indeksinius *praktinio sociologinio protavimo* požymius konkrečiose aplinkose *in situ*. Jei vėlyvasis Husserlis radikaliai kvestionuoja „karteziškus motyvus Husserlio mąstyme“,²⁸

²⁷ „Iprasčiausias“ konkretus ištaisymo pavyzdys: plg. žodžius 1) refleksyvumas (42-oji išnaša aptariamajame Sverdiolo tekste; Sverdiolas 2010; 126) ir reflektyvumas Garfinkelio rinktinės *Etnometodologiniai tyrimai* vertime (Garfinkel 2005; 13). „Ištaisymas“ į-gyvendinamas pakeičiant raidę „t“ raide „s“, netiklinant ir nepaaiškinant.

²⁸ Alfredas Schutzas pabrėžia, kad tik vėlyvuosiuose Husserlio tekstuose socialinių mokslų problema artikuliuojama sistemiskai. Schutzas pažymi, kad kelias naujai tematikai atveriamas pirmiausia 1929-ųjų *Formaliojoje ir Transcendentalinėje logikoje*. Čia Schutzas aptinka užuomazgas, kurios paskui (1931 m.) išplėtotos angliško *Ideen* vertimo prieraše ir *penktojoje Karteziųjų meditacijų* dalyje. Naujosios idėjos turėjo

tai vėlyvasis Garfinkelis (2002c) radikaliai kvestionuoja pakartotinius teorinius (formaliosios analizės) gundymus:

„Husserlio gyvenimo-pasaulio (ikimokslinio patyrimo pasaulio) analizė yra vienas geriausiai žinomų jo tyrimų, sulaukusių plačiausio pripažinimo už fenomenologijos ribų, pavyzdžiui, tam tikrose sociologijos dalyse.²⁹ Glaustai apibendrinant pagrindines idėjas, randamas šioje nuodugnioje analizėje, reikėtų pabrėžti tris minties linijas. Pirma. Husserlio gyvenimo-pasaulio analizė yra santykio tarp mokslinės teorijos ir ikimokslinio praktiškai orientuoto patyrimo eksplikavimas. Šis eksplikavimas kvestionuoja šią dieną plačiai paplitusį objektyvizmą ir scientizmą. Antra. Husserlio gyvenimo-pasaulio analizė gali būti laikoma nauju įvadu arba būdu, teikiančiu galimybę transcendentalienei-fenomenologinei redukcijai, būdui, kuris radikaliai kvestionuoja daugelį kar-tezinių motyvų Husserlio mąstyme ir įsisąmonina santykį tarp subjektyvumo ir pasaulio visiškai skirtingai, negu *Ideen I.3*). Galiausiai Husserlio gyvenimo-pasaulio analizė gali būti traktuojama kaip jo intersubjektyvumo analizės radikalizavimas: kiek sąvokoms, tokioms kaip istoriškumas, generatyvumas, tradicija ir normalumas, suteikta pagrindinė transcendentalinė-filosofinė reikšmė.“ (Zahavi 2003; 125)

„Plėtoti savąjį teorinį refleksyvumą“ (žr. čia komentuojamos trečiosios tezės antrąjį punktą) – šios privilegijos etnometodologai atsiskaitę. Tai liudija ir nesenas Garfinkelio pavyzdys: jis mandagiai, bet ryžtingai atsisakė gundančios „alyvų šakelės“ („devyniasdešimt metų brandintos socialinio veiksmo analizės tradicijos“), siūlomos Jeffrey Alexanderio (žr. toliau:

„IV.1. Radikalus Talcotto Parsonso socialinio veiksmo analizės patikslinimas“). Jei profesionalūs teoretikai linkę savo veiklai priskirti *privilegijuotą* formaliosios analizės statusą (plėtoti *savąjį* teorinį refleksyvumą, kuris padėtų paaiškinti ištaisant indeksinius požymius), tai etnometodologams svarbu ne „turėti“ teoriją, o stebėti jos įgyvendinimą: *kaip* konstituojamas praktinis sociologinis protavimas, kasdienis ar profesionalus:

„Korektiškas etnometodologinės pamokos interpretavimas yra tas, kad profesionalūs sociologijos teoretikai ir paprasti visuomenės nariai turi gerokai daugiau bendrumo, negu formuoja tradicinę (profesionalioji) sociologinę perskyra tarp analitiko ir nario.“ (Sharrock 2009; 249)

Turbūt netinkamiausias pasiūlymas etnometodologams – priimti švietėjiško, koreguojančio, ištaisančiojo mokytojo vaidmenį: „Pagrindinis etnometodologijos uždavinys – tai techninio proto reforma, kuri siekia pirmiausiai patikslinti socialinių mokslų ir gamtos mokslų veiklą kaip natūraliai atskaitingų praktinio veiksmo ir praktinio proto mokslų įgyvendinimą“ (Garfinkel 2002c; 93). Profesionalių filosofų ir teoretikų veikla tam tikrais bruožais panaši į visuomenės narių „sociologinę veiklą“. Etnometodologai radikaliai atsiriboja nuo statišku teorinių schemų ir atsisako tiriamų visuomenės narių veiksmus patogiai perkelti į *savojo teorinio refleksyvumo* „išnašas“, kurių paskirtis – parodyti aukštesniojo lygmens teo-

būti sistemingai išplėtotos esė rinktinėje *Europos mokslų krizė ir transcendentalinė fenomenologija*. „Paskutiniuose pašnekesiuose su Husserliu, kuriuose turėjo laimę dalyvauti šio teksto autorius, – rašo Schutzas, – jis pakartotinai pavadino šias esė jo gyvenimiškos veiklos reziumė ir brandžiausiu pasiekimu“ (Schutz 1978; 119–20).

²⁹ Pastaba: čia nurodomi Habermaso, Schutzio ir Luckmanno veikalai (Zahavi 2003; 159).

rizavimo privalumus „užglaistant“ reflekyvias praktinių teoretikų kompetencijas.

Kad ir kur aptinkame racionalumo struktūras, teorijoje (aukštesniojo lygmens analitinėse procedūrose), praktinėje teorijoje (kasdienėse organizacinėse procedūrose), jas sudaro reflekyvūs „realybės“ konstituavimo procesai nariams pasitelkiant beveik nematomus „dokumentinius metodus“. „Dokumentinis metodas“ – tai „faktų konstravimo veikla“ (Garfinkel 2005; 75); kai įprastas socialinių struktūrų žinojimas pasitelkiamas „kaip savo galiojančios teisės, „kompetencijos“, sąlyga – netrukdomai prižiūrėti ir bendruomeniškai svarstyti prasmės, fakto, metodo ir priežastinių veiksnių problematiką“ (ten pat; 74). Tai priemonės, įgūdžiai, būdai, kurie aktyviai paremia (dažnai vartojamas žodis „palaiko“ yra pernelyg pasyvus, refleksyvus) realybės versijas.³⁰

Būtent panaudojant „dokumentinius metodus“ – matomais, tačiau nepastebimais būdais – nuolatos ištaisomi indeksiniai požymiai: „Skiriamasis praktinio sociologinio protavimo bruožas, kad ir kur jis būtų aptinkamas, – tai bandymas ištaisyti indeksinius narių pašnekėsio ir elgsenos požymius“ (Garfinkel 2005; 15). Garfinkelio „eksperimentų“ studentai, instruktuoti Garfinkelio (pakišusio jiems mintį apie alternatyvias galimybes, leidžiančias apieiti iš principo neįgyvendinamą pozityvistinę

atitikimo instrukciją, aprašytą I.2 poskyryje), „ištaiso“ nerealius reikalavimus, *reflekyviai* instruktuodami patį Garfinkelį, kaip reikia „tai“ panaudoti (ten pat; 31). Tokį dokumentinio metodo panaudojimą galima mėginti aprašyti ne išoriškai-teoriškai, bet „vidiniu žvilgsniu sekant paskui fenomeną“: juk studentų teorinės instrukcijos (dabar jau jie reflekyviai moko Garfinkelį) aktyviai parėmė *jų* realybės versiją pereinant nuo esamosios nuosakos prie tariamosios nuosakos:

„Nurodydamas jiems alternatyvių „interpretacijų“ galimybę, pabrėždamas, kad išlieka dvilypumas, aš įtikinau juos, kad jie atskleisų man tik tai, ką asmenys sakė tariamai, tikėtina, įsivaizduojamai ar hipoteziškai“ (ten pat; 31).

Reflekyvumas yra dalyvavimo fenomenas, tikrovės ir jos realumo pertyrimas sąveikos procedūrose aktyviai paremiant, indeksuojant „tai“, kas tampa *kontekstine objektyvia tikrove*, atskaitingu pa-žinimu ir at-pažinimu, o ne tik ir ne tiek „apmokytu žinojimu“. Reflekyvus praktinio sociologinio protavimo bruožas – tai santykis su „pačia įprasčiausia“ socialine tvarka, jos struktūra, o ne santykis su refleksyviu filosofiniu apmokymu. Šios tvarkos reflekyvumas yra tas, kad ji – situaciškai įgyvendinama, į-kūnijama, in-karnuojama. „Sąmonė yra ko nors sąmonė“ – tęsia intencionalią Husserlio kryptį Garfinkelis: „Kai aš kalbu apie atskaitomybę, mano suinteresuotumas yra nukrei-

³⁰ „Motyvuotas asmenų vadovavimasis pagrindo lūkesčiais sukuria realius visuomenės bruožus, kaip numatytą raišką. Vadinasi, suderintų veiksmų stabilumas turėtų varijuoti atsižvelgiant į tai, kokios yra realios socialinės organizacijos sąlygos, kurios užtikrina motyvuotą asmenų paklusimą šiai svarbiai pagrindo tekstūrai, kaip teisėtai įsitikinimų apie gyvenimą visuomenėje tvarkai, interpretuojamai „vidiniu žvilgsniu“. Paskiro asmens požiūriu, jo motyvuoto paklusimo įsipareigojimus sudaro „natūralių gyvenimo faktų visuomenėje“ supratimas ir pripažinimas.“ (Garfinkel 2005; 52–3)

piamas į tam tikrus dalykus. Turiu mintyse tai, kas matoma-ir-referuojama, *t. y.* tinkama nariams kaip situacinės stebėjimo-ir-pasakojimo praktikos. Turiu mintyse ir tai, kad tokias praktikas sudaro nesibaigiantys, besitęsiantys, atsitiktiniai veiksmai <...>“ (ten pat; 7).

Tai yra *radikalios* etnometodologinės nuostatos implikacija: kad reflektyvumas įkūnijamas konkrečios organizacinės aplinkos procedūrose, panaudojant dokumentinius metodus ir konstituoja realybę. Reflektyvumas nėra susijęs su teorinėmis diskusijomis apie socialinės struktūros ir socialinio veiksmo santykį, – pabrėžia Wes Sharrockas, – taip, kaip tai formuluoja Giddensas, Bourdieu ir kiti sociologai siekdami suteikti „pačių narių požiūriams“ atitinkamą vietą *savosiose* teorinėse schemose (Sharrock 2001; 251). Reflektyvumas nėra ir filosofinė refleksija, *ad hoc* redukuojanti atsitiktinius „gyvūno“ judesius, tikrovės įgyvendinimo čia-ir-dabar linijas į kognityvinio konstruktyvizmo formas. „Reflektyvumo“ samprata, kokią reikšmę ji turi etnometodologijoje, mažiau susijusi su rūpesčiu, kokius tyrimo metodus reikia prisitaikyti sau, kai įgyvendinami tyrimai. Reflektyvumas rodo, kad visuomenės narių veiklos yra į-kūnytos, jos yra tos pačios socialinės tvarkos, kurią jie konstatuoja, dalis (ten pat; 253). Todėl etnometodologija sąmoningai vengia aukštesniojo lygmens teorizavimo, kuris vadinamas „Grįžimu į didžiąją teoriją“ (ten pat; 254).

Darkart verta prisiminti, kad etnometodologija teorijos neiššizada: teorinę struktūrą išvelgia ne ženklų teorijoje (Garfinkel 2005; 31), o *konkrečiose sąveikų procedūrose*. Reflektyvumas etnometodologijoje siejamas ne su subjektine „kas pasakyta“, bet organizacine „kaip įgyvendinama“ praktika.³¹ Čia darkart aiškėja, kad Garfinkeliui rūpi pamatiniai filosofijos klausimai, nes jis kaip „vaikas“ – ne kaip „suaugęs žmogus“ ir ne kaip „teoretikas“ – stebisi „įprasčiausiais“ ir „beprasmiškiausiais“ dalykais. Jį ne tiek domina analitinės „proto linijos“, kiek sąveikos organizavimo ribos, o tai yra filosofinis laisvės klausimas: „Būti su kitais tuo pačiu metu – reiškia suvokti savo laisvę ir jos ribas, nes nuolat turime paisyti kitų žmonių“ (Mickūnas, Stewart 1994; 84).

Garfinkeliui tiek elitinis, tiek buitinis reflektyvumas yra to paties praktinio sociologinio protavimo formos. Įgimtas racionalumas, arba natūrali nuostata, – būdingos abiejų formų „atskaitos“. Kaip minėta, fenomenologinis *epoche* yra *nuolatinis radikalus*, o ne kai kur ir kai kada – su elitinėmis išlygomis arba dėl-visų-praktinių-tikslų – keliamas klausimas palydovas: „Jei aš, medituojantysis Aš, pasitelkęs fenomenologinį *epoche*, redukuoju save į mano absoliutų transcendentalinį ego, tai ar tuo būdu aš netampu *solus ipse* ir ar nelieku tokiu tol, kol po fenomenologijos rubrika atlieku nuoseklią savisklaidą?“ (Husserl 2005; 111). Fenomenologinė išsklaida nieko bendra

³¹ Tai yra *radikali* nuostata: negalima atskirti to, *ka* pašnekovas pasakė, nuo to, *kaip* tai pasakė, negalima atskirti rezultato ir procedūros: „Kad atpažinti, *kas* pasakyta, *tolygu* suprasti, tai, kaip kalba asmuo, *t. y.* suprasti, kad žmona, sakydama „tavo mokasinams reikia skubiai prikalti antkulnius“, kalba naraciškai, metaforiškai, eufemiškai arba dviprasmiškai“ (ten pat; 32). Garfinkelis atsisako pozityvistinės sampratos, kad ženklas ir referentas yra susiję, kaip vienas kitą *atitinkantys* turiniai.

neturi su „atviru ar slaptu teorizavimu“ (ten pat; 187).

Kai fenomenologinė/etnometodologinė išsklaida susiduria, viena vertus, su „naiviu“, „aklu“, „įprasciausiai“ kasdienių pragmatinių motyvacijų pasauliu, kita vertus, su naivumą ir aklumą (indeksines išraiškas) jau įveikusiomis teorinėmis „profesijomis“, kurios suskliaudžia tai, ką ketina tirti, kasdienybės fenomenų pasaulį (o ne savo natūralias prielaidas), tai lieka mažas konkretybės struktūrų „tarpelis“, kurio „beprasmiškumas“ domina etnometodologus. Ir ne tik juos, bet ir visus tuos, kurie įžvelgia radikalią nuostatą ir Husserlio asimetriško intelektualinio projekto gyvybingumą:

„Tarp šių dviejų interpretacijų mes mažai girdime apie konkrečias praktines, etines ir socialines reflektuojančio patyrimo meditacijas. Konkrečios problemos ir socialinės ekonominės reflektavimo determinacijos specifiniuose ir istoriniuose kontekstuose turi būti jungiamos su Husserlio projektu (kaip įrodo Husserlio interpretacijos, kurias plėtojo Merleau-Ponty, Enzo Paci, Paulis Piccone, Karelas Kosikas, Janas Patocka bei kiti). Šiuo požiūriu, vėlyvoji Husserlio fenomenologija įsiterpia tarp dialektinio mąstymo pavyzdžių, artikuliuotų *Dvasios fenomenologijoje* ir vaisingų idėjų, aptinkamų Marxo *Ekonominiuose ir filosofiniuose rankraščiuose*.“ (Sandywell 1996; 362).

Beprasmiškos konkretybės struktūros randamos ir atpažįstamos ne teorinėje refleksijoje; ir net ne sąveikos dalyvių žodžiuose („kas pasakyta“), veido išraiškose („kas pamatyta“), balso tonuose („kas išgirsta“). Konkrečios socialinės struktūros atpažįstamos performatyvinėse kalbos struktūrose, kai prasmė trans-situaciškai „artikuliuojama“, iškeliami į dienos šviesą, padaroma objektyvia, atskaitinga. Reflektavimu-

mas – ne vieno šnekos dalyvio apibrėžimai, bet tai, kas atsiranda naujai, atsitiktinai, performatyviškai, įgyvendinant, grindžiant indeksiškai (o ne pa-grindžiant, sakykim, subjektiniais matavimo instrumentais). Performatyvinio, atskaitingo, įgyvendinamo indeksiškumo tyrimai yra reflektavimo, o ne refleksyvumo (to, kas *lieka*, pritaikius racionalius mąstytojo instrumentus) tyrimai. Kalbant „radikalia“ Garfinkelio kalba, įprasciausiai dalykai yra įdomūs, bet nelaikomi įdomiais.

Ne taisyklių išmokimas, ne „apmokymas“, ne vadovavimasis „aukštesniais“ nurodymais sudaro reflektavimo turinį ir formą, o šių, ir daugelio kitų, kompetentingų dalykų, įskaitant jų „nepaisymą“, panaudojimo procesas, kalbos vartojimas *in situ*, čia-ir-dabar: „Mokydamas(sis) etnometodologijos suvokiau analogijos su džiaz muzikantų improvizacijomis svarbą. Improvizacinė šneka kuria muziką, kurios nežino nė vienas grojantis muzikantas dar prieš grojimą. Jie „tęsia“ drauge.“ (Hilbert 2009; 171)

Ketvirtoji tezė, glaudžiai susijusi su trečiaja. *Eksperimento metu atsiskleidė nedraugiškumas, barniai... Garfinkelis nesvarsto, kodėl taip yra ir ką tai reiškia* (130).

Garfinkelis nesvarsto, kodėl... (ten pat; 131); tiriamieji dažnai skundėsi: „Gerai, tai buvo eksperimentas, bet kodėl tu pasirinkai mane?“ – nors Garfinkelis (Tyrejas) pastebi, kad šis klausimas likdavo neatsakytas, pats nemėgina į jį atsakyti. Tiriamieji tyrejai juolab negalėdavo į jį atsakyti (ten pat; 139).

Garfinkelio „apibendrinančių“, „teorinių“, „filosofinių“ atsakymų pobūdis, kaip minė-

ta, glumina etnometodologinių tyrimų komentatorius ir kritikus. Glumina ne tik dėl „bendrujų išvadų“, tariamai neišplaukiančių iš jo paties/jų pačių tyrimų stokos, bet ir dėl etnometodologinių tyrimų svarbos „kitiems“ teorinio proto sąjūdžiams. Nors teoriniai Garfinkelio intarpai, glaustai konspektuojami dažniausiai baigiamosiose tyrimų dalyse laikantis minėtos Felixo Kaufmanno teorinio koherentiškumo taisyklės, yra matomi, tačiau jų nenorima pastebėti, nes šie apibendrinimai visiškai nepanašūs į teorinius/filosofinius konvencinių intelektinių sąjūdžių pagrindo lūkesčius.

Garfinkelio teorinio apibendrinimo lygmuo susijęs ne su „didžiosiomis“ (Parsonso), „viduriniojo lygmens“ (Mertono), mikrolygmens (simbolinio interakcionizmo) teorijomis, bet tvarkos, socialinės struktūros *pačiose praktinio sociologinio protavimo aplinkose* aprašymu. Aprašymas turi atliepti *prakseologinio pagrįstumo* (Garfinkel 2002c; 164) kriterijų, t. y. (verta pakartoti) skirti *įprasčiausiems* kasdienio gyvenimo dalykams dėmesį, kuris paprastai skiriamas *neįprastiems* įvykiams (Garfinkel 2005; 7).

Rašyti etnometodologiškai – lygu rašyti procedūriškai. Tai ir yra *radikali teorinė* Garfinkelio pamoka. Aprašymą galima atsieti nuo

fenomeno, bet nuo procedūrinio veiksmo – ne. O tai, teoriniu požiūriu, sunku, nes tekstą turime skaityti kaip procedūrinio veiksmo rezultatą. Struktūrą turime atpažinti ne iš jos sudedamųjų dalių, bet iš nuostabių (Garfinkel 2002; 254) jos požymių – autochtoniškos koherencijos, figūrinės tekstūros (ten pat; 257), – tinkamai formuluotų Arono Gurwitsch'iaus fenomenologinėje sociologijoje. Aprašyti struktūrą *technologiskai* – tolygu aprašyti ją „vidujai“ (kaip susidedančią iš „realių“ dalių), o kartu – sudaiktinti ją. Aprašyti ją *procedūriškai* – lygu aprašyti ją „organizaciškai budriai“, „vidujai su“, intencionaliai girdint klausimo „Kas dar?“ (Garfinkel 2002; 254) ritmiką. Ne „viduje“ (angl. „within“), bet „vidujai-su“ (angl. „inside-with“).³²

„Įprasčiausius“ dalykus geriausia stebėti ir girdėti pačių populiacijos narių, etnometodologų, endogeninės organizacinės tvarkos detalizacijose. Tirti kiekvienu aktualiū atveju *in situ* ir *tik endogeniskai*, – priduria Garfinkelis, – ši nuoroda atliepia Arono Gurwitsch'iaus „duomenų grupės reljefo“ sampratą (ten pat; 73). Savo ruožtu tai gražina prie pačių etnometodologijos-ir-fenomenologijos šaknų, bendrosios Edmundo Husserlio fenomenologijos orientacijos,³³ kurioje Gurwitsch'ius skiria dvi pagrindines – 1) konstitutyvines, arba trans-

³² Nenuostabu, kad tikslindamas terminus, o juos vėl patikslindamas, jis grįžta prie kai kurių scholasticizmo filosofijos perskyrų. Iki pasirodant Willardo Van Ormano Quine'o esė *Quiddities*, – rašo Garfinkelis, – aš vartojau terminą *quiddity*, bet ne *haecceity*. Terminas *quidity* pabrėžia visiškai kitas, negu etnometodologiniuose tyrimuose, reikšmes: čia nekalbama apie *esmines detales* (angl. *quiddities*). Etnometodologiniuose tyrimuose ieškoma ne *esminių detalių* (EM nesidomi „esmėmis“ jokia bendresne prasme), bet *haecceities*. *Haecceities* – tai *tik-tinumas* (angl. *just-thisness*): tik čia, tik dabar, tik po ranka, tik tai, kas yra čia, tik tuo laiku, kurį turi šis vietinis būrys, tik čia ir su tuo, ką tik šis vietinis mūsų būrys gali padaryti tik tuo laiku, kurio mums reikia, tik su, tik kaip, tik šiose *in vivo* procedūrose ... (Garfinkel 2002; 99).

³³ Jau ne kartą minėta interpretaciškai vaisinga analogija tarp filosofinio ir sociologinio „grįžimo“: *atgal prie*

cidentalinės fenomenologijos ir 2) intencionalumo teorijos – idėjas.

Pirmoji idėja skatina atsižvelgti į aprašymo objektus, realius ir idealius, ir objektyvumą tiek veiksmų, tiek sąmonės procedūrų prasme. Todėl *objekto* sąvoka suprantama plačiausia prasme. Šie objektai turi apimti sąmonės procedūras, jų grupes ir sąryšius, kurių atžvilgiu jie pasirodo ir pateikia save; tai objektai, su kuriais susiduriame savo gyvenimuose ir veikose – ikiteorinėje, teorinėje, o taip pat ne-teorinėje, pavyzdžiui, meninėje. Intencionalumo požiūriu, sąmonės procedūros neišardomai susijusios su pojūčiais, ženklavimo procesais ir prasmėmis, suprantamomis plačiausia *simbolinių visumų* prasme.

„Sąmonės aktas, aišku, yra psichologinis įvykis, kuris atsitinka tam tikru laiko momentu. Tačiau tai yra savitos kilmės įvykis, t.y. jutimų ar prasmės kaip nelaikinės, ne-realios, tapačios idealios visumos aktualizavimas. Tiesą sakant, sąmonė negali būti tinkamai apibūdinama, jei traktuojama tik kaip vien-matiška (laikinė) tvarka ir įvykių seka. Sąmonė turi būti suvokiama kaip ryšys tarp dviejų skirtingų sričių: viena vertus, laikinių psichologinių įvykių, kita vertus, minėtų idealiųjų visumų. Šio ryšio kilmė yra tokia, kad iš principo tas pat

jutimas ir prasmė gali atitikti, griežčiausio identiteto atžvilgiu, begalinį aktų, kurie skiriasi vienas nuo kito, daugybiškumą, – nors tai būtų tik vietos, pasiekiamos fenomenaliu laiku. Husserlio noemos ir noetinio-noematinio paralelizmo samprata nurodo šią sąmonės ryšio koncepciją, kurioje, mūsų požiūriu, intencionalumo teorija įgauta apibrėžtą pavidalą.“ (Gurwitsch 2009; xvi-xvii)

Struktūros detalės, kaip pažymi Garfinkelis, yra paviršutinės. Jos skatina klausti „Kas dar?“ . „Pirmasis ir svarbiausias analitinis darbas yra parodyti, ką šios organizacinės detalės daro instruktuojamai pastebimu ir instruktuojamai atkuriamu, *ir*, vadinasi, *nedaro šito ir negali daryti* [įrodyti, parodyti, atskleisti, pademonstruoti ...]. Jos aprašo kažką kita. Jos yra neįprastai* keisti keliaujančių bangų aprašymai“ (ten pat; 164). Anne Warfield Rawls pažymi:

„Kritikai dažnai klausia, kodėl pats Garfinkelis nepaaiškina visų šių klausimų, juo labiau, kad tai labai svarbu norint suprasti jo darbus. Aš manau, kad *reljefiška* jo tyla susijusi su įsitikinimu, kad jo pozicija *kaip argumentas* negali būti įrodinėjama tik teoriškai. Garfinkelio požiūriu, teoriniai įrodinėjimai visapusiškai priklauso nuo įsivaizduojamos dalykų tvarkos. Todėl jo pozicija *turėtų būti* išplėtojama ne kaip argumentavimas,

daiktų. Šis grįžimas, ypač sociologams, susijęs su skirtingomis galimomis interpretacijomis: *pozityvistinės/formaliosios analizės* ir *fenomenologinės sociologijos*. Tačiau tas pat – ir filosofijoje. Kaip pažymi Harvie Fergusonas, Husserlis moderniojo mąstymo šaltinį įžvelgė Descartes'o filosofijoje, o vėliau savo brandžius veikalus susiejo su Kanto kritinio metodo dvasia. Tačiau Husserlio Descartes'o ir Kanto perskaitymas yra tik viena darbų, kurie grindžia skirtingus požiūrius, interpretacija. Modernusis empirizmas ir idealizmas taip pat ieško Descartes'o ir Kanto filosofijų šaknų. Kantizmo atgimimas, iškilus Husserlio ankstyvosios karjeros laikotarpiu, įgavo radikalios pozityvizmo formą. Kanto kategorijos buvo traktuojamos objektyvistškai ir natūralistiškai kaip išoriniai faktai, darantys poveikį pažinimui, o kai kuriose versijose – determinuojantys jo turinį (Ferguson 2006; 37). Kaip tik todėl, pritardamas vienai pagrindinių Daliaus Jonkaus idėjų, ginamų knygoje *Patirtis ir refleksija: fenomenologinės filosofijos akiračiai* (2009), kad fenomenologiją (pridurdamas – taip pat ir fenomenologinę sociologiją) derėtų nagrinėti kaip „neužbaigtą projektą“ (Jonkus 2009; 8), dar papildyčiau, kad *grįžimo prie daiktų* tezė verta svarstyti radikalių empirinių programų – etnometodologijos ir įvairių fenomenologinės sociologijos versijų, kurios itin nuosekliai tęsė vadovaujamosios „patyrimo“ ir „pasirodymo“ gairėmis, atžvilgiais. Be to, tokie bandymai gali nušviesti pirminius bei paskesnius bandymus skirti filosofinį ir sociologinį požiūrius.

o kaip įrodinėjimas (angl. *a demonstration*). Taigi Garfinkelis nuosekliai atliepia teorinę kritiką stengdamasis pagilinti savo tyrimų empirinių detalių lygmenį nesiremdamas teoriniu atsaku. Garfinkelis pažymėtų, kad jis nuolatos atsako kritikams artikuliuodamas vis daugiau geresnių ir nuodugnesnių narių metodų aprašymų.“ (Rawls 2002; 63–4)³⁴

Etnometodologų teorijoje vartojamos sąvokos yra tos, kurias apibrėžia ši teorija, todėl etnometodologai vengia „išorinių intervencijų“:

„Jei etnometodologija siektų tų pačių tikslų, kaip ir kitos teorijos, ji iš tikro būtų naivi neigdama svarbias struktūrines elgsenos determinantes; tačiau tai, kad ji neužsimena apie jas, dar nerodo, kad ji nepaiso jų, o liudija tik tai, kad kalbėti apie jas yra netinkama nagrinėjant parankinius klausimus. Etnometodologiniai tyrimai susiję su kitais sociologiniais tyrimais tuo, kad yra *pamatiniai*. Tai yra, tiriami dalykai, kuriais grindžiami kiti sociologiniai požiūriai, tačiau šių dalykų patys jie netyrinėja.“ (Scharrock and Anderson 1986; 101)

Čia pat reikia pridurti: etnometodologinės koherentiškumo taisyklės, atsisakančios tęsti „pernelyg toli“ ir todėl keliančios „ne-etnometodologų sutrikimą“ (Hilbert 2009; 160), negali būti sudaiktintos, kaip visur ir visada pabrėžia Garfinkelis. Jis pats naujajame rinkinyje (2002) gerokai teoriškesnis ir drauge kritiškesnis klasikinio sociologijos paveldo atžvilgiu. Retoriškai galima spėlioti ir šitaip: kai etnometodologija išivirtina tarp kitų „pagrindinių“ teorinių sociologijos krypčių, etnometodologijos klasikas darosi dar budresnis nei

anksčiau. Viena aišku: išsaugodamas radikalią nuostatą jis patikslindamas tęsia šneką „Sociologiniame lifte“ (žr. I.2 poskyrį). Šią šneką ne tik palaiko, bet ir paremia sociologijos bendruomenės nariai:

„Toli gražu nebūdama politiškai radikali, etnometodologija yra radikali visiškai kita prasme, kuri svarbi visai sociologinei praktikai. Nes etnometodologija domisi sociologinio tyrimo galimybėmis kvestionuodama ir aiškindamasi, kaip galima daryti prielaidą, kad būtų galima formuoti žmogūškųjų socialinių santykių ir struktūrų sociologiją“ (Hamilton 1986; vii)

1978-aisiais Thomas Luckmannas rašė, kad nors paribiuose ne vienerius metus egzistavo darbai, kurie palaiapsniui tapo žinomi „etnometodologijos“ vardu, „dabar jau publikuota daug etnometodologijos rinkinių“ (Luckmann 1978; 13); be to, pagreitį įgyja „vadinamoji“ fenomenologinė sociologija (ten pat). Šiandieną Luckmanno paminėtas žodis „vadinamoji“ natūraliai sunyko. Jei pažvelgsime į Bryano Turnerio redaguotą naująjį socialinės teorijos vadovą (Turner 2009a) ir palyginsime šį vadovą su ankstesniu leidimu (Turner 1997), kuriame rastume tik *simbolinio interakcionizmo* koncepciją (kartais abejotinai gretinamą su *etnometodologija*), čia tarp kitų pagrindinių socialinės teorijos krypčių jau aptiksime *etnometodologiją* (Hilbert 2009), *fenomenologiją* (Flaherty 2009), *šnekos analizę* (Heritage 2009). Rasime ir reikšmingą šio autoritetingo vadovo sudarytojo ir redaktoriaus įvadinę pastabą: „aš jaučiau, kad į *Naująjį vadovą* svarbu

³⁴ Rawls išnašoje priduria (kaip ir Garfinkelis, vengdama teorinių implikacijų): „Aš manau, kad tai kartais verčia sutrikti jo kolegas, kurie, užduodami Garfinkeliui teorinį, klausimą gauna, kaip atsakymą, detalu socialinės praktikos aprašymą“ (ten pat).

įtraukti tokias tradicijas, kaip etnometodologija ir fenomenologija, kurios teikia kūrybiškus požiūrius į socialines struktūras ir atitinkamas sociologines metodologijas“ (Turner 2009b; 10), nes „socialinės teorijos ir empirinio tyrimo sąryšio problema tebėra būdinga sociologijos problema“ (ten pat; 3).

Kartu su nauja tendencija naujai išnyra viena įdomi, tačiau etnometodologų ilgai ignoruota (manytina, kad dėl jų postuluojamos *indiferentiškumo* nuostatos) *etnometodologijos* kaip radikalai empiriškai orientuotos disciplinos ir *socialinės teorijos* santykio problema. Viena vertus, etnometodologai paprastai vengia *teorinių* argumentų, laikydami juos reifikuojančiomis *ad hoc* prielaidomis, ir, užuot teorizavę, vėliau pateikia kruopščiai detalizuotų empirinės analizės pavyzdžių, kurių paskirtis – atskleisti konkrečios socialinės struktūros požymius.³⁵ Kita vertus, etnometodologija visur ir visada (didžiąja dalimi išskyrus pačių etnometodologų tekstus) apibūdinama kaip teorinė kryptis: „Tarp kitų besiformuojančių teorinių požiūrių, savo pagrindiniais principais nesutariančių su Parsonso nuostatomis, yra Haroldo Garfinkelio plėtojama etnometodologija“ (Gouldner 1970; 390); Anthony Giddensas sieja Garfinkelio tekstus su kai kuriomis Europos socialinės filosofijos idėjomis, o drauge atskleidžia

jūdviejų svarbą šiuolaikinei socialinei teorijai (Giddens 1995; 233–45).

Richardas Hilbertas rašo: „Per pastaruosius keturiasdešimt metų etnometodologiniai tyrimai liudijo apie kai kuriuos žymius atradimus ir pateikė nepakeičiamų įžvalgų apie visuomenės ir socialinių sistemų organizacijos požymius. Tačiau drauge etnometodologinis požiūris išliko ambivalentiškas dėl bendrųjų išvadų, kurias būtų galima daryti remiantis etnometodologų tyrimais arba tuo, kaip jų tyrimai teikia išteklių bendrajai teorijai. Šis dvilypumas išsiplečia, nes neišku ne tik tai, kaip etnometodologai galėtų teoriškai apmąstyti savo empirinius tyrimus, bet ir tai, ką jų empiriniai tyrimai suteikia socialinei teorijai, kurią praktikuoja kiti socialinės srities mokslininkai“ (Hilbert 2009; 159). Tačiau čia pat teikia pasiūlymą: Garfinkelis, neigdamas Parsoną, neigė Parsonso neigimus; o tai grąžina prie klasikinių dalykų, kuriuos Parsonas ekspresyviai pašalino iš sociologijos kaip klaidą (ten pat; 162).

Garfinkelio mokinių ir paties Garfinkelio grįžimas *prie daiktų*, o kartu prie klasikinių temų, rodo, kad pozityvūs *neigimo neigimo* atradimai gali būti ir įdomūs, ir įkvepiantys. Kaip pažymi Wes Sharrockas: „Etnometodologija neįsikomponuoja patogiai į knygą, tokią kaip ši, nes ji nėra teorija ir neturi teorijos

³⁵ Garfinkelio ankstyvojoje klasikinėje studijoje *Etnometodologiniai tyrimai* (2005 [1967]) rastume koncentruotai ir glaustai formuluojamų teorinių nuostatų (patys etnometodologai, vengdami žodžio „teorija“, vadina jas „tam tikrais apibrėžtais programiniais teiginiais“; žr. Zimmerman 1978). Tačiau be šių programinių teiginių, kuriuos Alvinas Gouldneris, tarsi perteikdamas daugelio žmonių, pirmąkart susidūrusių su Garfinkelio veikalu, patyrimą, pavadino „klampiomis formuluotėmis“ (Gouldner 1970; 394), didžioji dalis teksto – tai empirinių tyrimų aprašymai, atskleidžiantys etnometodologinės koncepcijos pagrindus. Dar empiriškiau orientuotos etnometodologijos krypties, *šnekos analizės*, klasikas Harvey Sacksas paskelbia vienintelę programinę publikaciją (1963), o ir absoliučios daugumos etnometodologų darbuose vyrąja konkretūs empiriniai tyrimai (plačiau apie tai žr. Zimmerman 1978).

konvencine sociologine prasme, – ne daugiau, nei ji turi specifinę, išsiskiriančią metodologiją. Vienas būdų susumuoti etnometodologiją, nors nebūtinai tas, kurį lengva pasiekti bendrąją praktikuojančių susitarimu, yra tas, kad ji yra pastanga rinkti tai, ką Ludwigas Wittgensteinas buvo linkęs vadinti „priminimais“. Jų paskirtis – skaidrinti mūsų supratimą kreipiant dėmesį į dalykus, kuriuos jau žinome, bet kurių mes linkę nepastebėti arba atitolinti nuo mūsų dėmesio, kai imamės teorinės veiklos“ (Sharrock 2001; 249).

Sharrocko pastaba apie dalykus, kuriuos jau žinome, bet kurių mes linkę nepastebėti, yra tinkama „apibendrinant“ čia svarstytus klausimus. Etnometodologų dažnai vartojami „brūkšneliai“ bei kiti specifiniai ženklai rodo dalyką, dėl kurio lyg ir sutaria daugelis sociologų. Ko-ordinuoti, su-derinti socialiniai veiksmai, remiantis Alfredo Schutzo fenomenologinės sociologijos sąvokomis, vadinami *įprastu socialinių struktūrų žinojimu* (Garfinkel 2005; 73). Čia glūdi dalykas, kurį jau žinome, bet kurio mes linkę nepastebėti: „įprastas“ nėra tik *refleksyvus*, „nusistovėjęs“, automatiškai „palaikomas“. Įprastas socialinių struktūrų žinojimas yra *refleksyvus* fenomenas, besisukąs, išsilenkiąs, pasilenkiąs, virpąs, kintąs, atsigręžiąs, nusigręžiąs, besivyniojąs apie savo ašį *flex*. Šioji „ašis“ yra ne tiek stangri, kiek konkrečiai ją reikia patvirtinti, atpažinti „kiekvieną pirmą kartą“ (Garfinkel 2002c; 92) kaip judančią bangą. Tyrėjas, kaip pabrėžia Garfinkelis, „nežino“ (vartojant tikslią žodžio „žinoti“ prasmę) ir netgi negali žinoti“, ką jis daro *iki to ar tuo metu, kai jis tai daro* (Garfinkel 2005; 74; kuršvyvas autorias).

Štai kodėl skirtinas *filosofinis* ir *sociologinis* požiūriai į etnometodologiją. Pirmasis, filosofinis, teigia: „Etnometodologija turi savotiško stangrumo, kai kurias jos išvadas derėtų svarstyti filosofškai Sverdiolas 2010; 110). Nors žodžiai „savotiškas stangrumas“ yra neapibrėžti, vis dėlto aišku, kad „lemiamas žodis“ priklauso filosofinei refleksijai. *Filosofija* turi koreguoti atsižvelgdama į *filosofijos* istoriją. Antrasis, sociologinis-etnometodologinis, požiūris teigia, kad etnometodologiją reikėtų aprašyti etnometodologiškai. Ir patikslinti refleksyvumo reiškinį: „Pastaraisiais metais refleksyvumas darosi pagrindinė socialinės teorijos sąvoka“ (Wiley 1994; 75).

Vis dėlto netgi refleksyvumo diskursuose Haroldo Garfinkelio *refleksyvumo* samprata yra unikali: „Garfinkelio refleksyvumo samprata yra ganėtinai subtili, ir socialinės teorijos srityje, rodos, unikali. Jo teorija pirmiausia nagrinėja sąveiką, o ne savimonės formas, tarp kurių vyksta sąveika“ (Wiley 1994; 98). Dėl šios priežasties komentatoriai dažnai skiria, viena vertus, Charleso Peirce'o bei George'o Herberto Meado refleksyvumo diskursą, padariusį didžiulį poveikį *simbolinio interakcionizmo* koncepcijoms, ir, kita vertus, Haroldo Garfinkelio *etnometodologinę* refleksyvumo sampratą, tiriančią kasdienę sociologinę organizacinę tikrovę „vidujai-su“.

III. Haroldo Garfinkelio etno-biografija

Haroldas Garfinkelis pagrindė „etno“ mokslą, vadinamą *etnometodologija*. Nors pagal pavadinimo kilmę panaši į *etnobotaniką*, *etnomuziką*, *etnografiją* ir pan. (etnoastronomi-

ją, etnozoologiją; Garfinkel 2002a; 80), etnometodologija neabejotinai artimiausia – kad ir kaip ji šiandieną išsišakojusi – sociologijai. Etnometodologija, kaip tvirtina etnometodologai, giliai išsiskynusi sociologijoje, tačiau jos problemos „nuteka“ ir į kitus mokslus (Button 1991a; xi–xiii). „Etno“ dalelę šioje specifinėje sociologijoje atitinka tvarkingi organizaciniai vietos ir laiko, čia ir dabar fenomenai, *indeksinės išraiškos*, kurios nėra laisvai pakartojamos (Garfinkel 2005; 10).

„Nuo šiol *indeksiškumo* tyrimai ir analizė tampa pagrindiniu etnometodologų, dirbusių su Garfinkeliu, rūpesčiu“ (Douglas 1971; 38). Šis dalykas pačių etnometodologų dar kitaip vadinamas „pagrindų patikslinimu“ remiantis alternatyviu būdu: padaryti iš-tiriamus visus pamatinius dalykus (Button 1991b; 5). Gali būti ir šitaip formuluojama: „Mūsų tikslas yra atskleisti, kaip Schutzas, paskui Garfinkelis ir etnometodologai transformavo epistemologinių kriterijų formuluotes temiška tirdami socialinės organizacijos požymius“ (Sharrock and Anderson 1991; 51).

Pakankamai plačiai išsišakojusio etnometodologijos kūno (*corpus*) tėvas, tam tikru istorinio laiko momentu pats *šnekėjęsis* su Schutzu ir Gurwitsch'iumi, paskui nuostabiai vaisingai *pratęsė* savo pašnekesius.³⁶ Dalindamasis autobiografiniais prisiminimais su skaitytoju Garfinkelis prisimena ankstyvųjų „etno-narių“

susibūrimus savaitgaliais jo namuose, „dažnas labai ilgas šnekas apie etnometodologiją ir šnekos analizę“ su Harwey Saksu; apie etnometodologiją ir matematikų įgyvendinamą kompetentingą darbą konkrečiose darbo vietose su Louisu Narensu.

Vargu, ar kas rastų svarių argumentų paprieštarauti Garfinkelio amžininkui Alvinui Gouldneriui, nepanašios į etnometodologiją neomarksistinės *reflektyviosios sociologijos* kūrėjui, kad Garfinkelio etnometodologija plėtota jaučiant „beveik Nietzsche's“ priešiškus konceptualizacijai ir abstrakcijai (Gouldner 1970; 391). Šis „priešiškus“, kiek jo būta, pertvarkytas į radikalų sociologinį empirizmą primenant, kad tai nėra profesionalių sociologų „apklausos metodų taikymo patyrimas“ (Garfinkel 2005; 11–2), bet fenomenų patyrimas: „praktikų ir mokslo pasiekimų reflektyvumas, būdingas organizuotai kasdienio gyvenimo veiklai, kuri yra iš esmės reflektivi“ (ten pat). Štai kodėl etnometodologija, kaip specifinė alternacija (Garfinkel 2002b; 78), filosofiskai artima fenomenologijai.

Haroldą Garfinkelį ir Harvey Saksą, tyrinėjusį įprastą šnekos organizavimą ir detalizavusį *šnekos analizę* (angl. *conversation analysis*)³⁷, reikia vadinti dviem *visiškai naujais* empirinių tyrimo būdų kalvais. Šiuos dviejų etnometodologijos krypčių pirmtakus kūrybiškai supo bendradarbiai, asistentai, mokiniai,

³⁶ Žr., pavyzdžiui, vieno originaliausių ir įdomiausių etnometodologų, o drauge ir džiaz pianisto, Davido Sudnow'o pastabą: „Garfinkelis išplėtojo sociologinę kryptį, vadinamą *etnometodologija*. Jo teoriniai samprotavimai sukūrė tinkamą atskaitos pagrindą, kuriuo remiantis galima vienu metu nagrinėti klasikinės objektyvios socialinės tvarkos problemas, ir suteikti veikėjo požiūriui apibrėžimo prioritetus. Aš perėmiau jo bendrąją „kūrimo atskaitos“ sampratą, o mano pirminiai sumanymai, kaip tirti muziką, kilo iš mūsų pašnekesių“ (Sudnow 2001 [1978]; 132).

³⁷ „Saksas, kaip sociologas, sutelkė dėmesį į šneką kaip tyrimų sritį, nes buvo galima pasitelkti mechanines

vėliau patys tapę mokytojais. Jų išsiskojančios inovacinės koncepcijos buvo įkvėpimo šaltinis daugybei sociologų už etnometodologijos ribų. Pavyzdžiui, Aarono Cicourelio knyga *Method and Measurement in Sociology* (1964) buvo pirmasis veikalas, padaręs realią įtaką už etnometodologinių būrelių ribų, leidęs geriau suprasti pamatinį kritinį šios krypties potencialą (Sharrock and Anderson 1986; 4) ir detalizavęs, kartu su Schutzo ir Garfinkelio pavyzdžiais, problemą, „kaip stebėti visuomenę iš vidaus“ (Cicourel 1964; 52).

Etnometodologinius tyrimus drauge su Garfinkeliu įgyvendino Edwardas Rose'as, Egonas Bittneris, Davidas Sudnowas, Roy'us Turneris, Donas Zimmermanas, Lawrence'as Wiederis, Melvinas Pollneris, Howardas Schwartzas (vyresnysis ir jaunesnysis), Joe Bensmanas, Anne Rawls, Eleanor Sheldon, Ericas Livingstonas, Martinas Kriegeris, Michaelis Lynchas ir daugelis kitų (plačiau žr.: Garfinkel 2002b; 86–7). Nors etnometodologija palaipsniui vidujai diferencijavosi, Haroldo Garfinkelio įnašas formuojantis radikaliųjų empirinių tyrimų kryptčiai – *nepaprastai didelis*:

„Ką reikia pabrėžti, tai pirmiausiai tą įnašą, kuris liudija, kad etnometodologija yra Haroldo Garfinkelio kūrinys ir kad ji tinkamiausiai suvokiama kaip stebėtinai kantrių, asmeniškų jo pastangų

gyvendinant sociologinę galimybę produktas. Jis ne tik apibrėžė šią galimybę, bet ir išvėlgė, kaip reikia sistemingai ją tirti, kaip galima ją taikyti. Ilgus metus jį supo bendradarbiai ir studentai, o jo darbai įkvėpė kitus, formuojančius savitas kryptis, susijusias su etnometodologijos idėja arba jos rezultatais.“ (Sharrock and Anderson 1986; 4)

Haroldo Garfinkelio, sociologo ir etnometodologo, radusio savitą radikalų sprendimą kūrybiškai pratęsiant konvencinės sociologijos, fenomenologinės sociologijos, fenomenologinės filosofijos ieškojimus, gyvenimo ir profesinės savivokos bruožai formavosi kaip tik paminėtos kompleksiškos sąveikos – sociologijos, fenomenologijos ir etnometodologijos – trikampyje.³⁸

Haroldas Garfinkelis gimė 1917 m. spalio 29 d. Jungtinėse Amerikos Valstijose, Niudžersio valstijos Niuarke mieste, kuriame jo tėvas, Abrahamas Garfinkelis, vertėsi smulkiu baldų verslu. Čia, sąstingio ir nuosmukio Niuarke laikotarpiu, jis praleido savo paauglystės metus. Tame miesto rajone, kuriame jis augo, gyveno didelė žydų bendruomenė: tai buvo laikotarpis, kai buvo svarbūs, kaip rašo Anne Warfield Rawls, etninių santykių klausimai drauge su klausimais, kaip įveikti nepriteklis ir skurdą. Daugelis jaunų antrosios ir trečiosios kartos

priemonės, leidžiančias įrašinėti sąveikas, ir išsaugoti kasdienės šnekos smulkmenas bei detales. Šnekos analitikai, remdamiesi Garfinkelio (1967 [2005]) etnometodologiniu įžvalgumu, suprato, kad veiksmo tvarkingumas ir prasmės kūrimas randamas būtent šiose detalėse. Veiksmingas šnekos analizės principas yra tas: „Nė viena detalė kriaunelė, kad ir kokia smulki, negali būti atribota nuo sąveikos organizavimo, vadinasi, turi būti numanoma kaip tvarkinga“ (Zimmerman 1988; 415). O tai nusako domėjimąsi ne tik tuo, ką sako dalyviai, bet ir tyla, šnekos persidengimu, ištarimo pertempimu, kvėpavimu ir panašiai“ (Heritage and Maynard 2006; 11).

³⁸ Tai liudija ir trumpame intarpe „Autoriaus padėkos kaip autobiografinė atskaita“ autoriaus nuolat akcentuojama *jam* svarbiausioji *prasmės problema* (Garfinkel 2002b), kuri autobiografiškai atpažįstama būtent šiame trikampyje.

imigrantų ne tik kovojo dėl *vietos* Amerikos visuomenėje, bet ir siekė pertvarkyti šią *vietą* būtent *savo pastangomis* (Rawls 2002; 9).³⁹

Nors vyresnysis Garfinkelis tikėjosi, kad jo sūnus tęs šeimos verslą, pats Haroldas svajoto apie universitetinį išsilavinimą ir gyvenimą už Niuarko žydų bendruomenės ribų. Kartą prie pietų stalo šeimos giminais pasiteiravo Garfinkelio, kokią profesiją jis norėtų įgyti universitete. Haroldas, rodos, dar nesvarstęs šito klausimo, atsakė, jog norėtų tapti chirurgu, – kartą dienraštyje „New York Times“ perskaitęs apie juos įdomų straipsnį. Tačiau anuomet, kaip minėta, buvo ekonominio sąstingio laikotarpis, todėl netrukus buvo nuspręsta, kad Haroldas Niuarko universitete turėtų lankyti neakredituotą verslo ir buhalterijos programą vakarais dirbdamas tėvo baldų įmonėje.

Anot Rawls, šie bei kiti Haroldo Garfinkelio universitetinės karjeros ypatumai bei kliuviniai, turėjo ir šviesiąją pusę. Kadangi programa buvo neakredituota, sąskaitybės kursus dažnai skaitė Kolumbijos universiteto ekonomikos studentai: „kai kurie geriausi ir šviesiausi jaunieji šalies protai“ (Rawls 2002; 10). Nors

Johnas Heritage'as savo knygoje *Garfinkelis ir etnometodologija* sutelkia dėmesį į Garfinkeliumi koncepciškai reikšmingą „Harvardo laikotarpį“ (Heritage 1984; 8–10), tačiau dar prieš Harvardą reikia skirti du reikšmingus – „Niuarko“ ir ypač „Šiaurės Karolinos“ tarpsnius. Pavyzdžiui, studijos Niuarko universitete padarė poveikį jo paskesniesiems *atskaitingumo* tyrimams.⁴⁰

Niuarko universitete Haroldas susibičiuliavo su studentais, besidominčiais sociologija. Šią grupę sudarė Melvinas Tuminas, Herbertas McClosky's, Seymouras Sarasonas. Pasak Garfinkelio, jie buvo užmezgę ryšius su Philipu Selznicku ir Paulu Lazarsfeldu, kurie atvykdavo dėstyti iš Kolumbijos universiteto. Pavyzdžiui, Lazarsfeldas dėstė socialinės statistikos kursą. Jų bendros diskusijos skatino Garfinkelį dar labiau domėtis sociologija. Šios grupės nariai ir paskesniu laikotarpiu darė jam pozityvią įtaką. Tuminas tapo žymiu Prinštono universiteto antropologu, McClosky's – politikos mokslininku Berklio universitete, Sarasonas – psichiatrijos specialistu Jeilio universitete. Philipas Selznickas – dėstė sociologiją UCLA, o paskui

³⁹ Ši pastaba, nors ganėtinai abstrakti, tinkamai susišaukia su konkretesne Johno Heritage'o pastaba: „Kaip ir Husserlis, Garfinkelis nuosekliai siekė būti „tikru pradininku“, ir jis niekada nebandė vadovautis Weberio arba Parsonso pavyzdžiu, – remiantis socialinio veiksmo analize išplėtoti plačios apimties sisteminę socialinės struktūros teoriją.“ (Heritage 1984; 4) Panaši ir Charleso Lemerto pastaba: „Kai Garfinkelis pirmąkart pasirodė septintojo dešimtmečio scenoje, jis buvo unikalus dviem aspektais. Jo mąstymas buvo visiškai ir įtikinamai originalus, ir tai buvo ne tiek perimtas Europos paveldas, bet pabrėžtinai (jei ne išskirtinai) amerikietiškas pavyzdys“ (Lemert 2002; ix).

⁴⁰ Sociologo negali tenkinti „savaiame suprantamas“ indikatorių panaudojimo faktas. Pasak Garfinkelio, didysis klausimas yra tas: „Kaip stulpeliai ir skaičiai paverčiami atskaitingais?“ (Rawls 2002; 10). Buhalteriai ir ekonomistai aprašinėjo „indikatorius“, ir, priešingai, negu socialiniai teoretikai, su kuriais Garfinkelis susidūrė vėliau, jie nuoširdžiai tai pripažino. Jie jokiū būdu neketino teigti, kad jų indikatoriai sudaro pagrindžiančią tvarką. Anne Warfield Rawls čia išvelgia aiškius ryšius tarp ankstyvojo požiūrio į atskaitingumą, arba sąskaitybą, ir paskesnių Garfinkelio darbų. Šiuo aspektu, jos nuomone, ypač svarbus Garfinkelio tekstas „Geri organizaciniai argumentai, lemiantys *blogus* klinikos įrašus“ (Garfinkel 2005; 167–86). „Tai akivaizdi paralelė“ (Rawls 2002; 10).

išvyko į Berklio universitetą (čia paremdamas, be daugelio kitų, ankstyvasias Harvey Sackso ir Emanuelio Schegloffo profesines karjeras).

1939–ųjų vasarą Garfinkelis baigė universitetinę Niurko programą. Tačiau eiti į baldų verslą neturėjo jokio noro. Haroldui pagelbėjo profesorius Lawrence'as Ackermanas, kvakeris, dėstęs socialinio draudimo dalykus. Tą pačią vasarą jis parūpino Haroldui Garfinkeliui vietą kvakerių darbo stovykloje. Čia jis susipažino su idealistiškai nusiteikusiais jaunais žmonėmis iš Kolumbijos ir Harvardo universitetų. Vasaros pabaigoje, kaip rašo Anne Rawls, „jis jau žinojo, kad nori būti sociologu“ (Rawls 2002; 11).

1939–ųjų vasaros pabaigoje Garfinkelis išvyksta į Čapel Hilo miesto Šiaurės Karolinos universitetą. Čia, kaip rašo Garfinkelis, jo mokytojais buvo Howardas W. Odumas, Guy'us Johnsonas ir Margaret Hagood (Garfinkel 2002b; 82). „Nuo studijų Šiaurės Karolinoje pradžios iki jo mirties Guy'us Johnsonas buvo mano vadovas, auklėtojas, patikėtinis ir draugas“ (ten pat). Garfinkelio vadovas Guy'us Johnsonas supažindino jį su W. I. Thomaso sociologiniais veikalais. Paties Johnsono domėjimosi sritis buvo rasiniai santykiai. Tai, matyt, turėjo įtakos ir Garfinkelio pasirinkimui. Jis ėmėsi rašyti darbą tarprasinių žmogžudysčių ir tos pačios rasės tarpusavio žmogžudysčių temomis. Kadangi tėvas jam nupirko mašiną, jis galėjo lankyti dešimties apygardų teismo rūmus rinkdamas informaciją atitinkamuose teisminiuose dokumentuose.

Tai buvo pirmoji sisteminga Garfinkelio pastanga derinti *sociologines* ir *fenomenologines* žinias, gautas Šiaurės Karolinos universitete, ir *atskaitingumo* idėjas. Pagrindinė Garfinkelio išvada buvo ta, kad *precedentų* tarp rasių formulavimas *skiriasi* nuo *esamų* santykių tarp rasių. Skirtingų veiksmų rūšims pateisinti buvo teikiami skirtingi atskaitų tipai. Rawls pažymi: „Šis tyrimas – tai ankstyvas ir labai detalizuotas institucinės statistikos gamybos, institucinės atskaitingumo savivokos ir socialinio rasinių skirtumų konstravimo tyrimas“ (Rawls 2002; 12). Ši mokslinį darbą Garfinkelis užbaigė 1942 m.

Atkreiptinas dėmesys į reikšmingą autobiografinę etnometodologijos pradininko nuorodą. Garfinkelis pažymi, kad *etnometodologijos*⁴¹ formavimosi užuomazgos – Šiaurės Karolinos universitete. Komentatorių dažniau akcentuojamas „Harvardo periodas. Garfinkelio 2002–ųjų rinkinio įvadinėje dešimties puslapių dalyje „Autoriaus padėkos kaip autobiografinė atskaita“ rašoma:

„Etnometodologinis mokymas užsimezgė Šiaurės Karolinos universiteto Sociologijos katedroje, pasižymintioje antropologiškai orientuotu dėmesiu organizacinių veikėjų „požiūriui“ ir atvirumu praktinio socialinių mokslų taikymo aspektams, o taip pat Harvardo Socialinių santykių katedroje, kuriai buvo būdingas empiriškai orientuotas apibendrinantis teorizavimas.“ (Garfinkel 2002b; 77)

Čia Garfinkelis – kartą grįždamas į universitetą autobusu ir stebėdamas autobuso vairuo-

⁴¹ Nors *etnometodologija* yra nevienalytė, dar daugiau, ji apima, kaip po penkiasdešimties jos plėtros metų rašys Anthony Giddensas, netgi vienas kitam prieštaraujančius (angl. „mutually dissident“) požiūrius (Giddens 1995; 233), čia kalbame apie *klasikinę etnometodologiją*, tiksliau, dvi, ankstyvąją ir vėlyvąją, Haroldo Garfinkelio etnometodologijos versijas.

tojo „natūralios nuostatos“ ir jaunos juododėdės netyčinio šios nuostatos ardymo „eksperimentą“ – parašo ir savo pirmąjį (itin įdomu, kad *literatūrinį*) apsakymą socialinių prietarų tema „Nepatogumai dėl spalvos“ (angl. „Color Trouble“). Šis apsakymas publikuotas – greta Williama Faulknerio ir kitų literatūros klasikų apsakymų – 1941 m. rinktinėje *The Best Short Stories of 1940* (red. Edwardo O'Briano; žr. Doubt 1989). Šioje pirmoje Garfinkelio publikacijoje, anot Rawls, ankstyvoje pastangoje tinkamai aprašyti atskaitingumo praktikas, matyti brandūs Garfinkelio tekstų struktūriniai požymiai (Rawls 2002; 14).

Būtent Šiaurės Karolinos universitete, o ne vėliau Harvardo universitete, „reaguojant į Parsonso sociologiją“, susiformuoja individualus, savitas Garfinkelio kelias į sociologiją: „Haroldui tai buvo didieji politiniai ir socialiai dabarties klausimai“, kitiems studentams (ypač studentams iš Niujorko ir Čikagos) tai buvo mokslinės sociologijos paradigma, kuriai tinkamai atstovavo Parsonas Harvarde, Lazarsfeldas bei Mertonas Kolumbijoje (Rawls 2002; 12). Garfinkelio tariamas dvilypumas Parsonso atžvilgiu (viena vertus, į aukštumas keliama Parsonso *Socialinio veiksmo struktūra* ir didžiulė pagarba savo mokytojui,⁴² kita vertus, Parsonso formaliosios analitikos kritika) neretai kelia sunkumų identifikuojant Garfinkelio pirminės tezės kilmę. Kaip pažymi Richardas Hilbertas:

„Etnometodologijos vieta šioje istorinėje schemoje nėra gerai įsisaugoninta. Daugelis sociologų

vargu ar žino, kad etnometodologija išsišakojo iš funkcionalizmo, kad Garfinkelis buvo Parsonso studentas, nors apie tai nuolat primenama (...). Ankstyvuojau laikotarpiu etnometodologiją linkstama apibūdinti kaip dalyką, galima sakyti, visiškai nutraukiantį ryšius su viskuo, kas sudaro sociologiją; toks įspūdis susidarė dėl pirmųjų tekstų sudėtingumo ir dėl etnometodologų atsisakymo suteikti savo tyrimams sistemingą teorinį pagrindą. O ir patys etnometodologai pradžioje nerodė didesnio pozityvaus dėmesio sociologijai, susiformavusiai dar prieš jų tyrimus; tačiau tai iš dalies susiję su Amerikos funkcionalizmo pretenzija tapti klasika.“ (Hilbert 1992; 3–4)

Garfinkelio ryšiai su amerikine intelektine tradicija iš tikro nepakankamai artikuliuojami paprastai teikiant pirmenybę europinei fenomenologijos tradicijai. Nėra klaidinga sakyti: „Etnometodologija iš esmės yra Schutzio fenomenologijos kūdikis. *Reflektyvų žvilgsnį*, kurį Schutzas laiko esminiu priskiriant prasmę elgsenai, ji iškelia į pirmą vietą“ (Waters 1994; 36). Tačiau ši teiginį būtina, kalbant Garfinkelio terminais, pa-tikslinti. Garfinkelis buvo linkęs suskliausti tiek „didžiąsias herojiškas“ parsonsiškas teorijas, tiek Lazarsfeldo, „naujosios mokslinės sociologijos emisaro“, taikomąją programą, kurios paskirtis – po dešimties metų, taikant socialinę statistiką, padaryti sociologiją „visiškai matematišką“, nepaliekant „jokių išimčių“. Idėja ta: jei ekonomistai, naudodami indikatorius, ekonominius reiškinius daro atskaitingais, tai ir mokslinė sociologija turi pajėgti daryti tą patį socialinės elgsenos atžvilgiu. Visi dainavo „tame pačiame modelių ir modeliavimo chore“, o kiekybiniai metodai

⁴² Nors Garfinkelis kritikavo Parsoną, tačiau ši kritika visuomet liudijo begalinės pagarbos poziciją; jis, žinoma, niekada nesiejo savęs su tais, kurie niekinamai atsiribojo nuo Parsonso teorijos (Sharrock and Anderson 1986; 6).

buvo *sine qua non*, jeigu norėjai, kad į tave būtų žiūrima rimtai; studentai, įpratę garbinti kompiuterinį stalą, ėgudo „išsukti“ asociacijas tarp kintamųjų dydžių naudodami reikiamus kalkuliatorius (žr. Rawls 2002; 12).

Garfinkelio požiūriu, mokslinė sociologija, paremta skaičiais ir teorijomis, ketino pakeisti klasikinius klausimus. Radikalus empirinis posūkis, toks ryškus abiejuose Garfinkelio etnometodologijos variantuose, nuo pradžios buvo giliai susijęs su noru giliai skverbtis į socialines problemas atsiribojant nuo abstrakčių – tiek herojinių teorijų, tiek socialinės statistikos – mokslų. Šiaurės Karolinos universitete Garfinkelis susipažino su Florianu Znanieckio, C. Wrighto Millso, Kennetho Burke'o veikalais. Anot Garfinkelio, Znaniecki's buvo „pirmasis, aiškiai pabrėžęs reikmę adekvačiai aprašyti socialinį veiksma, dalyka, kuris tapo svarbiausiu Garfinkelio rūpesčiu“ (Rawls 2002; 13). 1937-aisiais pirmąkart buvo publikuota Talcotto Parsonso knyga *The Structure of Social Action*. Tais pačiais metais Haroldas Garfinkelis, nusipirkęs šią knygą ir uosdamas jos lapų naujuma, suprato, kad šis veikalas – tai „meilė sociologijai nuo pačios pradžios“ (Rawls 2002; 13).

Jamesas Flemingas, to paties universiteto studentas ir vietinės studentų grupuotės lyderis (Garfinkel 2002b; 83), supažindino Garfinkelį su fenomenologine sociologija ir paskatino jį studijuoti filosofiją. Garfinkelis susipažino su Husserlio, Schutzio, Gurwitsch'iaus veikalais ir *Geštaltpsichologija*, padedamas fenomenologu iš Filosofijos katedros. Fenomenologas iš Filosofijos katedros Luisas Katsoffas seminaruose supažindino mane, – rašo Garfinkelis, – su moksliniais analitinės filosofijos tekstais, o

taip pat su transcendentaline fenomenologine filosofija, „pabrėždamas jos skirtingumą ir kritinius alternatyvius aspektus socialinių mokslų atžvilgiu“ (Garfinkel 2002b; 83). Sigmundas Kochas ir Alisdairas MacIntyre'as prižiūrėjo Garfinkelio geštaltpsichologijos studijas ir supažindino su naujaisiais Kurto Lewino „lauko teorijos“ tekstais. Būtent Husserlio fenomenologijos ir geštaltpsichologijos kontekste formavosi etnometodologinė „prasmės problema“ kaip pagrindinė sociologijos problema (ten pat). Ir dar: Šiaurės Karolinoje paaiškėjo, jog kanonizuotos sociologijos tekstinėje gelmėje (ar tik ne iš čia kilo Garfinkelio metafora „akylai stebėti gyvūną lapijoje“?) *prasmės problema* tapo visa persmelkiančia absurdiška liekana: „Nusistovėjusiose sociologijos bibliografijose *prasmės problema* buvo nuolat pasikartojantis tarpusavio nesutarimų dalykas“ (ten pat).

Kaip rašo Garfinkelis, Jamesas Flemingas skaitydavo „viską“. Jis teigė, kad grupuotei stinga profesionalios ezoterikos: „Kiekvienas skaito Thomaso ir Znaniecki'o *The Polish Peasant* užuot skaitę Znaniecki'o *Social Action*; kiekvienas skaito George'o Herberto Meado *Mind, Self, and Society* (o ką jau kalbėti apie Charlesą Hortoną Cooley'į) užuot skatę Meado *Philosophy of the Present*; kiekvienas mano, kad Mertonas ir Lazarsfeldas turi teisę pirmajam ir paskutiniam pranašiskam žodžiui, vienijančiam bendrąjį teorizavimą, metodus, reikšmes, duomenis, konkretumą, analizę ir visų pirma naująją apklausų analizę, bet dar prieš tai jiems reikia pasiskaityti Čikagos ekonomistų veikalus ir išsiaiškinti, kokia šių apklausų paskirtis, o dar prieš tai jie turi perskaityti Parsonsa“ (Garfinkel 2002b; 83).

Tiek Flemingas, tiek Garfinkelis sutelkė dėmesį į „veikėjo požiūrį“. Teoretikų požiūris į veikėjo požiūrį klaidina, nes jie neigia jų požiūrį kaip *problemą*: „Veikėjo požiūris gali būti tik socialinės sąveikos artefaktas“ (Rawls 2002; 13). Dėl pernelyg teorizuoto požiūrio Znanieckio požiūris į socialinį veiksmą ir į veikėjo požiūrį traktuojamas netinkamai. Mokslinės sociologijos, grindžiamos statistika, postūmis, Garfinkelio požiūriu, atitraukė sociologų interesus nuo veiksmo problemos, kaip ją formulavo Znanieckis. Garfinkelio *atskaitos teorijos* ir *veikėjo požiūrio* derinimas teikė galimybę naujai traktuoti socialinės tvarkos problemą. Šiaurės Karolinos universitete Garfinkelis susipažino su Arono Gurwitsch'iaus veikalais. Gurwitsch'iaus tekstuose jis rado „geštaltų“ idėją, kuri, kad ir stipriai modifikuota, svarbi vėlyvosios etnometodologijos versijai.

Garfinkelio studijas Šiaurės Karolinos universitete pertraukė Antrasis Pasaulinis karas. Užbaigęs daktarinę disertaciją Garfinkelis pradėjo tarnauti oro pajėgose. Čia jo užduotis buvo projektuoti strategijas ir taikyti jas nedidelės apimties prieštankiniuose mūšiuose.⁴³ Šiuo laikotarpiu Garfinkelis sutiko ir vedė savo žmoną, Arlene. Pats Garfinkelis savo „autobiografinėje atskaitoje“ minėtą laikotarpį aprašo vienu sakiniu: „Aš buvau atleistas nuo tarnybos JAV oro pajėgose 1946-aisiais ir priimtas studijuoti į pirmąjį naujai organizuoto Harvardo

universiteto Socialinių santykių katedros ešeloną“ (Garfinkel 2002b; 83).

„Nuo tos pačios dienos, kai atvykau, – priduria Garfinkelis, – su savimi nešiojausi prasmės problemą kaip visapusiškai trikdančią socialinių mokslų problemą“ (ten pat). Čia Haroldą Garfinkelį mokė Talcottas Parsonsas, Frederikas Mostelleris, Samuelis Stoufferis, Jerome'as Bruneris, Gordonas Allportas, Robertas Freedas Bales'as ir Pitirimas Sorokinas. Čia, Harvarde, 1952-aisiais jis apgynė savo disertaciją, kuriai vadovavo Talcottas Parsonsas. Harvarde jį supo kolegos, kurie vėliau tapo žinomais sociologais, o ir paskui kai kurie jų dar ilgą laiką darė vienokią ar kitokią poveikį jo profesinei karjerai: Gardneris Lindsey's, Henry's Rieckenas, Davidas Schneideris, Davidas Aberle, Brewsteris Smithas, Dunkanas MacRae'us, Bernardas Barberis, Frankas Suttonas, Jamesas Oldsas, Fredas Strodbeckas, Marion Levy, Hansas Lucas Taueris, Rene Fox'as.

Johno Heritage'o nuomone, naujai suformuotoje Harvardo universiteto Socialinių santykių katedroje prasidėjo Garfinkelio *kaip teoretiko* karjera. Katedra jungė sociologijos, socialinės antropologijos, socialinės ir klinikinės psichologijos disciplinas. Integruotų tarpdalykinių tyrimų paskirtis buvo formuoti socialinę teoriją. O tai buvo naujas, netgi revoliucinis (Heritage 1984; 7), akcentas: Parsonsas, priešindamasis plačiai paplitusiai

⁴³ Rawls aprašo šią situaciją šypsodamasi. Ironiška, anot jos, kad būsimas etnometodologijos „tėvas“ gavo užduotį Majamio pakrantėse, kuriose visiškai nebuvo tankų. Visi tikri tankai buvo mūšiuose: „Žmogus, akcentuojantis konkrečias empirines detales, o ne teorinius požiūrius, apmokė tikrus karius, kurie rengėsi gyviems mūšiams kovodami tik prieš įsivaizduojamus tankus situacijose, kuriose tokie dalykai, kaip karių artumas įsivaizduojamų tankų atžvilgiu, galėjo nulemti gyvenimo ir mirties klausimą. Apie šių įvykių poveikį jo tolesnių pažiūrų raidai galime tik įsivaizduoti“ (Rawls 2002; 15).

empiristinei tendencijai, pabrėžusiai *dalinio* empirinio tyrimo reikmes, į pirmą vietą kėlė *teorinę* akademinės veiklos svarbą (ten pat). Garfinkelis, kaip minėta, – ne teoretikas, tačiau ir ne antiteoretikas. Todėl glaustai reikėtų nurodyti pagrindinius Garfinkelio ir Parsonso koncepcijų skirtumus. Parsonsas pabrėžė analitinių kategorijų ir apibendrinimo svarbą, o Garfinkelis akcentavo atsitiktinių empirinių detalių reikšmę. Savo daktarinėje disertacijoje Garfinkelis daugiau ar mažiau konceptualiai diskutavo su Parsonsu, tačiau vėliau atsiribojo nuo konceptualių svarstymų manydamas, kad jo požiūris gali būti įrodomas tik empiriškai, o ne teoriškai. Kaip rašo Richardas Hilbertas:

„Garfinkelį nuo Parsonso bei kitų studentų ir kolegų skyrė jo kraštutinis išipareigojimas *empiriniams tyrimams*. Pavyzdžiui, užuot klausęs, kokių normatyvinių struktūrų reikia paremti šeimos struktūroms, Garfinkelis būtų linkęs klausti, kokios *yra* šios normatyvinės struktūros, ar čia yra kokios nors normatyvinės struktūros, kaip galime įžvelgti normatyvines struktūras?...“ (Hilbert 1992; 3)

Studijuojamas Harvarde Garfinkelis palaikė nuolatinį ryšius su Aronu Gurwitsch'iumi ir Alfredu Schutzu, reguliariai susitikinėdamas su Gurwitsch'iumi jo namuose Kembridže (Masačusetso valstijoje) ir dažnai keliaudamas į Niujorką susitikti su Schutzu. Gilėjo Garfinkelio domėjimasis fenomenologija: vėliau kartu su savo studentais Aaronu Cicoureliu ir Egonu Bittneriu Garfinkelis organizavo pirmąjį anglišką Gurwitsch'iaus veikalo *Sąmonės laukas* vertimą:

„Užsiregistravęs į Harvardo Socialinių santykių katedrą rašiau disertaciją, kartu reguliariai keliauau į Niujorką ir vakarus praleisdavau konsultuodamas

su Alfredu Schutzu. Nuo 1946-ųjų iki 1951-ųjų (kai išvykau iš Kembridžo) susitikinėčiau su Aronu Gurwitsch'iumi, kuris gyveno Kembridže. Mes diskutuodavome fenomenologijos ir sociologijos temomis. Ypač detalai diskutavome apie neišverstą (anuomet) jo šedevrą *Sąmonės laukas*. 1957-aisiais UCLA, Aaronas Cicourelis ir aš, gavę finansinę Vyriausio tyrimų komiteto paramą, pasamdėme Arturo Biblarzą, sociologijos studentą, ir paprašėme jo išversti Gurwitsch'iaus knygą. Tai suteikė mums abiemis pirminę tekstinę galimybę susipažinti su Gurwitsch'iaus funkcinių signifikacijų ir jų figūrinės tekstūros ryšio empirinėse suvokimo detalėse argumentais. Šie argumentai – viso mano mokymo atskaitos pagrindas.“ (Garfinkel 2002b; 84)

Studijuodamas Harvarde Garfinkelis du metus dėstė Prinštone universitete. Garfinkelis vadovavo Edwardo Tiryakiano, vėliau žymaus fenomenologinės sociologijos puoselėtojo, kuris anuo metu čia studijavo, vyresniųjų kursų darbams. 1952-aisiais Garfinkelis dviems metams persikėlė į Ohajo universitetą, tačiau po metų įgyvendinamam projektui pritrūko lėšų. Tai išgirdęs Fredas Strodtbeckas, Harvardo kolega, pakvietė Garfinkelį į Vičitą Kanzaso valstijoje; čia jie (kartu su Saulu Mendlowitz'iumi) tris metus įgyvendimo vadinamąjį „prisiekusiųjų projektą“. Būtent čia ir išsikristalizavo *etnometodologijos* pavadinimas: „Iki šiol tebesu dėkingas Strodtbeckui, pasirinkusiam Mendlowitz'ių ir mane baigti įgyvendinti projektą, užsibaigusį etnometodologija“ (Garfinkel 2002b; 80). 1953-aisiais Amerikos Sociologijos asociacijos suvažiavime Garfinkelis ir Mendlowitz'ius pasiūlė papildymą: dar vieną „etno“ orientaciją (besidriekiančią nuo *etnoastronomijos* iki *etnozoologijos*) socialinių mokslų srityje – etno-metodologiją (ten pat).

1954-ųjų rudenį Garfinkelis buvo pakvies-

tas į Kalifornijos universiteto Los Andžele (UCLA) Sociologijos/Antropologijos katedrą (antropologai itin vertino Garfinkelio dėmesingumą detalėms). Šis persikėlimas, kaip pažymi Rawls, dar vienas atsitiktinis sėkmingas posūkis: UCLA, kuris praktiškai anuo metu nebuvo žinomas, palaipsniui tapo brandžiu nacionalinio lygmens universitetu. Čia nuo pačios pradžios Garfinkelis vartojo *etnometodologijos* terminą, artikuliuotą Vičitos seminaruose (Rawls 2002; 16). Šiame universitete Garfinkelis dirbo kartu su studentais ir kolegomis, kurie tapo žymiais etnometodologijos ir šnekos analizės puoselėtojais. Ypač reikšmingi jo ryšiai su Harvey Saksu, kuris atvykdavo į Los Andželą susitikti ir svarstyti darbo reikalų. Saksas drauge su Emmanueliu Schegloffu (iš Berklio universiteto) ir Gailu Jeffersonu (iš UCLA) artikuliuo naują *šnekos analizės* sritį remdamiesi bendraisiais etnometodologijos parametrais.

Haroldas Garfinkelis su žmona Arlena, dirbančia lipidų chemijos srityje, nuo 1954-ųjų gyveno Ramiojo vandenyno pakrantėje, Pacific Palisades vietovėje. Čia užaugino du vaikus. Užaugino ir Etnometodologijos Medį, išsišakojusį gana plačiai, susidedantį iš gyvų organizacinių šakų, daugybės „narių“

ir jų akademinų darbų. Suvokdamas skiriamuosius etnometodologinių tyrimų bruožus Garfinkelis pabrėžė, kad etnometodologijos tyrėjų studijos yra akademinės, ir tik akademinės. Kad ir kokia empiriškai orientuota EM tematika ir jos buitiški motyvai, kad ir kokie betarpiški būtų praktiniai šių tyrimų padariniai, jų paskirtis – įnašas į akademinį universiteto atnaujinimą (Garfinkel 2002b; 77).

Haroldas Garfinkelis, Kalifornijos universiteto Los Andžele profesorius emeritus, sulaukęs devyniasdešimt trejų metų, šių, 2011-ųjų, metų balandžio 21 dieną mirė savo namuose Pacific Palisades dėl ūmaus širdies kraujagyslių sutrikimo, palikdamas akademinę bendruomenei neįkainojamą profesinį palikimą ir atskaitingą abipusiškumo žinią, kurią, kaip jam būdinga, perteikė kaip įprasčiausią – empiriškai įdomią – temą:

„Bendrijos egzistavimas rodo mano dėkingumą EM tyrėjų bendruomenei. Aš esu šios bendruomenės narys. Nors nesu jų tyrimų pirmtakas, tačiau nesu ir vykstančio spektaklio stebėtojas. Esu suinteresuotas asmuo. Jie nėra šeima, nors daugelis asmenų šiose išsišakojančiose linijose – man brangūs. Visų pirma esu įsitikinęs, kad mes kažkur judame. Manysčiau, kad tiesos link.“ (Garfinkel 2002b; 78)

LITERATŪRA

Aspers, Patrik. 2010. „The Second Road to Phenomenological Sociology“, *Society* 47: 214–19.

Barber, Michael D. 2004. *The Participating Citizen. A Biography of Alfred Schutz*. Albany, NY: State University of New York Press.

Beck, Ulrich; Bonss, Wolfgang; Lau, Chris-

toph. 2003. „The Theory of Reflexive Modernization. Problematic, Hypotheses and Research Programme“, *Theory, Culture & Society* 20 (2): 1–33.

Berger, Peter L.; Luckmann, Thomas. 1999 [1966]. *Socialinis tikrovės konstravimas. Žinojimo sociologijos traktatas* (iš anglų kalbos vertė Aldona Radžvilienė). Vilnius: Pradai.

Button, Graham. 1991a. „Preface“ in Graham Button (ed.) *Ethnomethodology and the Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press: xi–xii.

Button, Graham. 1991b. „Introduction: ethnomethodology and the foundational respecification of the human sciences“ in Graham Button (ed.) *Ethnomethodology and the Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press: 1–9.

Cicourel, Aaron V. 1964. *Method and Measurement in Sociology*. New York: The Free Press.

Coulter, Jeff. 1979. *The Social Construction of Mind. Studies in Ethnomethodology and Linguistic Philosophy*. Totowa, New Jersey: Rowman and Littlefield.

Crowell, Steven Galt. 2001. *Husserl, Heidegger, and the Space of Meaning*. Evanston, Ill.: Northwestern University Press.

Doubt, Keith. 1989. „Garfinkel Before Ethnomethodology“, *The American Sociologist (Fall)*: 252–62.

Douglas, Jack D. 1971. „Understanding Everyday Life“ in Jack D. Douglas (ed.) *Understanding Everyday Life. Toward the reconstitution of sociological knowledge*. London: Routledge and Kegan Paul: 3–44.

Durkheim, Émile. 2001. *Sociologijos metodo taisyklės* (iš prancūzų kalbos vertė Jūratė Karazijaitė). Vilnius: Vaga.

Ferguson, Harvie. 2001. „Phenomenology and Social Theory“ in George Ritzer and Barry Smart (eds.) *Handbook of Social Theory*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications: 232–48.

Ferguson, Harvie. 2006. *Phenomenological Sociology. Insight and Experience in Modern Society*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

Filmer, Paul. 1972. „On Garfinkel’s ethnomethodology“ in P. Filmer, M. Phillipson, D. Silverman, and D. Walsh (eds.) *New Directions in Sociological Inquiry*. Cambridge, MA: MIT Press: 203–34.

Flaherty, Michael G. 2009. „Phenomenology“ in Bryan S. Turner (ed.) *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Chichester: Wiley-Blackwell: 218–234.

Freund, Peter; Abrams, Mona. 1976. „Eth-

nomethodology and Marxism. Their Use for Critical Theorizing“, *Theory and Society* 3: 377–93.

Garfinkel, Harold; Sacks, Harvey. 1970. „On Formal Structures of Practical Perspectives and Developments“ in J. C. McKinney and E. A. Tiryalian (eds.) *Theoretical Sociology: Perspectives and Developments*. New York: Appleton Century Crofts: 337–66.

Garfinkel, Harold. 1974. „The Origins of the term ‚ethnomethodology‘“ in Roy Turner (ed.) *Ethnomethodology*. Baltimore: Penguin Books: 15–18.

Garfinkel, Harold. 1991. „Respecification: evidence for locally produced, naturally accountable phenomena of order*, of the essential haecceity of immortal ordinary society, (I) – an announcement of studies“ in Graham Button (ed.) *Ethnomethodology and the Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.

Garfinkel, Harold. 2002a. „Author’s Introduction“ in Harold Garfinkel *Ethnomethodology’s Program. Working Out Durkheim’s Aphorism* (edited and Introduced by Anne Warfield Rawls). Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, Inc: 65–77.

Garfinkel, Harold. 2002b. „Author’s Acknowledgments as an Autobiographical Account“ in Harold Garfinkel *Ethnomethodology’s Program. Working Out Durkheim’s Aphorism* (edited and Introduced by Anne Warfield Rawls). Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, Inc: 77–90.

Garfinkel, Harold. 2002c. *Ethnomethodology’s Program. Working Out Durkheim’s Aphorism* (edited and Introduced by Anne Warfield Rawls). Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, Inc.

Garfinkel, Harold; Livingston, Eric. 2003. „Phenomenal Field Properties of Order in Formatted Queues and Their Neglected Standing in the Current Situation of Inquiry“, *Visual Studies* 18 (1): 21–8.

Garfinkel, Harold. 2005. *Etnometodologiniai tyrimai* (iš anglų kalbos vertė Algimantas Valantiejus). Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.

Garfinkel, Harold; Liberman, Kenneth. 2007. „Introduction: The Lebenswelt Origins of the Sciences“, *Human Studies* 30: 3–7.

Garfinkel, Harold. 2007. „Lebenswelt Origins of the Sciences: Working out Durkheim’s aphorism“, *Human Studies* 30: 9–56.

Garfinkel, Harold. 2011. „Etnometodologijos programa“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 1 (28): 5–26.

Giddens, Anthony. 1995. *Politics, Sociology and Social Theory. Encounters with Classical and Contemporary Social Thought*. Stanford, California: Stanford University Press.

Gouldner, Alvin. 1970. *The Coming Crisis of Western Sociology*. New York: Basic Books.

Gurwitsch, Aron. 1966. *Studies in Phenomenology and Psychology* (transl. by Frederick Kersten). Evanston: Northwestern University Press..

Gurwitsch, Aron. 2009. „Author’s Introduction“ in Fred Kersten (ed.) *The Collected Works of Aron Gurwitsch (1901–1973), vol. II: Studies in Phenomenology and Psychology*. Dordrecht, Heidelberg, London, New York: Springer: xv–xxvi.

Gurwitsch, Aron. 2009. „The Last Work of Edmund Husserl“ in Fred Kersten (ed.) *The Collected Works of Aron Gurwitsch (1901–1973), vol II*. Dordrecht, Heidelberg, London, New York: Springer: 447–502.

Gurwitsch, Aron. 1978. „Galilean Physics in the Light of Husserl’s Phenomenology“ in Thomas Luckmann, (ed.). *Phenomenology and Sociology. Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin Books: 71–89.

Gutauskas, Mintautas. 2010. *Dialogo erdvė. Fenomenologinis požiūris*. Vilnius: VU leidykla.

Hamilton, Peter. 1986. „Editor’s Foreword“ in Wes Sharrock and Bob Anderson *The Ethnomethodologists*. London and New York: Tavistock Publications: vii–ix.

Heritage, John. 1984. *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.

Heritage, John. 1987. „Ethnomethodology“ in Anthony Giddens and Jonathan Turner (eds.) *Social Theory Today*. Stanford, California: Stanford University Press: 224–72.

Heritage, John; Maynard Douglas W. 2006. „Introduction: Analyzing interaction between doctors and patients in primary care encounters“ in J. Heritage and Douglas W. Maynard (eds.) *Communication in Medical Care. Interactions between Primary Care Physicians and Patients*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press: 1–21.

Heritage, John. 2009. „Conversation Analysis as Social Theory“ in Bryan S. Turner (ed.) *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Chichester: Wiley-Blackwell: 300–320.

Hilbert, Richard. 1990. „Ethnomethodology and the Micro-Macro Order“, *American Sociological Review* 55: 794–808.

Hilbert, Richard. 1992. *The Classical Roots of Ethnomethodology* (Foreword by Randall Collins). Chapel Hill, London: The University of North Carolina Press.

Hilbert, Richard. 2009. „Ethnomethodology and Social Theory“ in Bryan S. Turner (ed.) *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Chichester: Wiley-Blackwell: 159–178.

Holmwood, John. 2009. „Contemporary Sociological Theory: Post-Parsonian Developments“ in Bryan S. Turner (ed.) *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Chichester: Wiley-Blackwell: 38–59.

Husserl, Edmund. 2005. *Karteziškosios meditacijos* (iš vokiečių kalbos vertė Tomas Sodeika). Vilnius: Aidai.

Husserl, Edmund. 2006. *The Basic Problems of Phenomenology. From the Lectures, Winter Semester, 1910–1911* (trans. by Ingo Farin and James G. Hart). Dordrecht: Springer.

Jonkus, Dalius. 2009. *Patirtis ir refleksija: fenomenologinės filosofijos akiračiai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Kockelmans, Joseph J. 1967. „What Is Phenomenology“ in J. J. Kockelmans (ed.) *Phenomenology: The Philosophy of Edmund Husserl and its Interpretation*. Garden City, NY: Doubleday.

Kuzavinis, Kazimieras. 1996. *Lotynų-Lietuvių Kalbų Žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Lemert, Charles. 2002. „The Pleasure of Garfinkel’s Indexical Ways“ in Harold Garfinkel *Ethnomethodology’s Program. Working Out Durkheim’s Aphorism* (edited and Introduced by Anne Warfield Rawls). Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, Inc: ix–xiii.

Lynch, Michael. 1993. *Scientific Practice and Ordinary Action*. London: Cambridge University Press.

Lynch, Michael. 2000. „Against Reflexivity as an Academic Virtue and Source of Privileged Knowledge”, *Theory, Culture & Society* 17 (3): 26–54.

Lynch, Michael. 2009. „Working Out What Garfinkel Could Possibly be Doing with *Durkheim’s Aphorism*“ in Geoff Cooper, Andrew King and Ruth Rettie (eds.) *Sociological Objects. Reconfigurations of Social Theory*. Farnham, Burlington: Ashgate Publishing Company: 101–18.

Luckmann, Thomas (ed.). 1978a. *Phenomenology and Sociology. Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin Books.

Luckmann, Thomas. 1978b. „Philosophy, Social Sciences and Everyday Life“ in Thomas Luckmann, (ed.). *Phenomenology and Sociology. Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin Books: 217–253.

Maynard, D. W., Wilson, T. P. 1980. „On the Reification of Social Structure“ in S. G. McNail, G. N. Howe (eds.) *Current Perspectives on Social Theory*. Greenwich, Conn.: JAI.

Maynard, Douglas W; Clayman, Steven E. 1991. „The Diversity of Ethnomethodology“, *Annual Review of Sociology* 17: 385–418.

McHoul, Alec. 1998. How can Ethnomethodology be Heideggerian?, *Human Studies* 21: 13–26.

Mehan, Hugh; Wood, Houston. 1975. *The Reality of Ethnomethodology*. New York: John Wiley.

Merleau-Ponty, Maurice. 2005. *Akis ir dvasia* (iš prancūzų kalbos vertė Arūnas Sverdiolas). Vilnius: Baltos lankos.

Mickūnas, Algis; Stewart, David. 1994. *Fenomenologinė filosofija* (iš anglų kalbos vertė Arūnas Sverdiolas). Vilnius: Baltos lankos.

Mickūnas, Algis. 2007. *Pastovumas ir tėkmė. Kultūros fenomenologijos apybraižos*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.

Mickūnas, Algis. 2009. *Filosofijos pradžia* (vertė Arvydas Šliogeris) kn. Algis Mickūnas ir Arvydas Šliogeris *Filosofijos likimas*. Vilnius: Baltos lankos.

Parsons, Talcott. 1949. *The Structure of the Social Action. A study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers*. Glencoe, Ill.: The Free Press.

Phillipson, Michael. 1972. „Phenomenological Philosophy and Sociology“ in P. Filmer, M. Phillipson, D. Silverman, and D. Walsh (eds.) *New Directions in Sociological Inquiry*. Cambridge, MA: MIT Press: 119–64.

Rawls, Anne Warfield. 2002. „Editor’s Introduction“ in Harold Garfinkel *Ethnomethodology’s Program. Working Out Durkheim’s Aphorism* (edited and Introduced by Anne Warfield Rawls). Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, Inc: 1–64.

Sacks, Harvey. 1963. „Sociological description“, *Berkeley Journal of Sociology* 8:1–17.

Sandywell, Barry. 1996. *Reflexivity and the Crisis of Western Reason. Logological Investigations, vol I*. London and New York: Routledge.

Sharrock Wes; Anderson, Bob. 1986. *The Ethnomethodologists*. London and New York: Tavistock Publications.

Sharrock Wes; Anderson, Bob. 1991. „Epistemology: Professional scepticism“ in Graham Button (ed.) *Ethnomethodology and the Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press: 51–76.

Sharrock, Wes. 2001. „Fundamentals of Ethnomethodology“ in George Ritzer and Barry Smart (eds.) *Handbook of Social Theory*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications: 249–59.

Schutz, Alfred. 1967. *The Phenomenology of the Social World* (trans. by George Walsh and Frederick Lehnert). Evanston, IL: Northwestern University Press.

Schutz, Alfred. 1970. *On Phenomenology and Social Relations. Selected Writings* (edited and with an Introduction by Helmut R. Wagner). Chicago and London: The University of Chicago Press.

Schutz, Alfred; Luckmann, Thomas. 1973. *The Structures of the Life-World* (trans. by Richard

M. Zaner and H. Tristram Engelhardt, Jr.), vol. 1. Evanston, IL: Northwestern University Press.

Smith, David Woodruff. 2005. „Consciousness with Reflexive Content“ in David Woodruff Smith and Amie L. Thomasson (eds.) *Phenomenology and Philosophy of Mind*. Oxford: Clarendon Press.

Smith, David Woodruff. 2007. *Husserl*. London and New York: Routledge.

Sverdiolas, Arūnas. 2010. „Etnometodologija kaip refleksijos pratybos“, *Baltos lankos* 31/32: 109–50.

Sodeika, Tomas. 2001. „Dialogas ir tekstas“ kn. Martin Buber. *Dialogo principas II. Dialogas. Klausimas pavieniui. Tarpžmogiškumo pradai*. Vilnius: Katalikų pasaulis.

Sodeika, Tomas. 2010. *Filosofija ir tekstas*. Kaunas: Technologija.

Sudnow, David. 2001 [1978]. *Ways of the Hand. A Rewritten Account* (foreword by Hubert L. Dreyfus). Cambridge, Mass: The MIT Press.

Turner, Bryan S. (ed.) 2009a. *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Chichester: Wiley-Blackwell.

Turner, Bryan S. 2009b. „Introduction: A New Agenda for Social Theory?“ in Bryan S. Turner (ed.). *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Chichester: Wiley-Blackwell: 1–16.

Valantiejus, Algimantas. 2004. *Kritinis sociologijos diskursas. Tarp pozityvizmo ir postmodernizmo*. Vilnius: VU leidykla Valantiejus, Algimantas. 2005. „Haroldas Garfinkelis, etnometodologija ir matomų, tačiau nepastebimų reiškinių tyrimai“ kn. Haroldas Garfinkelis *Etnometodologiniai tyrimai* (iš anglų kalbos vertė Algimantas Valantiejus). Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija: i–xxv.

Wagner, Helmut. 1983. *Phenomenology of Consciousness and Sociology of the Life-World. An Introductory Study*. Alberta: The University of Alberta Press.

Walsh, George; Lehnert, Frederick. 1967. „Acknowledgments“ in Alfred Schutz *The Phenomenology of the Social World* (trans. by George Walsh and Frederick Lehnert). Evanston, IL: Northwestern University Press: ix–x.

Waters, Malcolm. 1994. *Modern Sociological Theory*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

Wiley, Norbert. 1994. *The Semiotic Self*. Cambridge: Polity Press

Wittgenstein, Ludwig. 1995. *Filosofiniai tyrinėjimai* kn. *Rinktiniai raštai* (iš vokiečių ir anglų kalbų vertė Rolandas Pavilionis). Vilnius: Mintis.

Zahavi, Dan. 2003. *Husserl's Phenomenology*. Stanford: Stanford University Press.

Zaner, Richard M.; Englehardt, Tristram H. Jr. 1973. „Translators' Introduction“ in Alfred Schutz and Thomas Luckmann *The Structures of the Life-World* (trans. by Richard M. Zaner and H. Tristram Engelhardt, Jr.), vol. 1. Evanston, IL: Northwestern University Press: xxvii–xxxiv.

Zimmerman, Don; Pollner, Melvin. 1971. „The Everyday World as a Phenomenon“ in Jack D. Douglas (ed.) *Understanding Everyday Life. Toward the reconstitution of sociological knowledge*. London: Routledge and Kegan Paul: 80–104.

Zimmerman, Don. 1978. „Ethnomethodology“, *The American Sociologist* 13: 6–15.

Zimmerman, Don H. 1988. „On conversation: the conversation analytic perspective“ in J. Anderson (ed.) *Communication Yearbook, vol. II*. Newbury Park, CA: Sage: 406–32.

ABSTRACT**HAROLD GARFINKEL AND THE POSTPHENOMENOLOGY OF SOCIAL ACTION (I)**

This article is written in honour of Harold Garfinkel (October 29, 1923–April 21, 2011), a thinker who has been greatly influential, directly and indirectly, in shaping many fields of academic study. The aim is to explicate the question ‘What is Ethnomethodology?’ by making explicit the early (1967) and late (2002) versions of Garfinkel’s ethnomethodology. This is done in two parts: the first looks at Garfinkel’s attempts to articulate and operationalise different sociological conceptions of social action; the second turns to Harold Garfinkel and Anne Rawls’s re-specification of Durkheim. The article argues that this ‘radical new beginning’ represents an opportunity for sociologists to focus on the unexamined relations between the various

postphenomenological conceptions of social action, the critical tradition of social theory, and the ‘visible,

however unnoticed’ core of ethnomethodological ‘theory’.

Gauta: 2011 05 28

Pateikta spaudai: 2011 07 25

Sociologijos katedra,
Filosofijos fakultetas
Vilniaus universitetas,
Universiteto 9/1; LT-01513 Vilnius
El. paštas: algimantas.valantiejus@fsf.vu.lt